

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA SAVAŞIN DEĞİŞEN YAPISI:
ASİMETRİK SAVAŞ

Onur EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR

2018

©2018-Onur EKİNCİ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA SAVAŞIN DEĞİŞEN YAPISI:
ASİMETRİK SAVAŞ

CHANGING NATURE OF WAR AFTER THE COLD WAR:
ASYMMETRICAL WARFARE

Onur EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

KIRŞEHİR

2018

KABUL VE ONAY

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Onur EKİNCİ tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Sonrasında Savaşın Değişen Yapısı: Asimetrik Savaş” adlı tez çalışması 22/04/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Üye(İmza)

Üye(İmza)

Üye(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2018

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin Şimşek

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2018

Onur EKİNCİ

İmza

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA SAVAŞIN DEĞİŞEN YAPISI:

ASİMETRİK SAVAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Onur EKİNCİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

2018-(X+125)

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi İskender KARAKAYA

İktisadın tanımına göre, sınırsız olan insan ihtiyaçları, sınırlı kaynaklarla karşılanmalıdır. İktisat da bunun nasıl gerçekleşeceğini inceleyen bilim dalıdır. Kaynakların sınırlı olması, insanları bu kaynakların paylaşımı hakkında bazı çıkar çatışmalarına sürüklemektedir. İnsanlar, çıkarları çatıştığında ortaya bir anlaşmazlık çıkar ve bu iki temel yolla çözülür: Bunlardan biri barışçıl yöntemler, diğeri ise savaştır. Barışçıl yöntemler denilince akla müzakere gelir ve devletler, uzmanlaştırdığı diplomatlar aracılığı ile bu yöntemi kullanmaktadırlar. Diğer seçenekte ise devletler, müzakere ile

çözemedikleri ya da çözebileceklerine inanmadıkları anlaşmazlıklar sonucunda, askerler aracılığıyla savaş yöntemini icra etmektedirler.

Bu çalışmanın temel amacı, Thucydides'e atfedildiği şekilde, “güçlü olan istediğini, güçsüz olan yapması gerekeni yapar” sözündeki güçlü-güçsüz kavramlarının, savaş ortamlarında yarattığı avantaj/dezavantaj koşullarının Soğuk Savaş yıllarından itibaren değişme sinyallerini verdiğini ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ise değiştiğini ve çok aktörlü bir savaş ortamının gündeme geldiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, bahsi geçen aktörlerin, uyguladığı çatışma teknikleri; silah ve teçhizat dengesi, kazanma hırsı, savaş hukukuna uygunluğu, örgütlenme şekli, medyanın önemi gibi başlıklarla tanımlaması yapılmıştır.

Bu çalışmanın önemi ise, aslında daha önceden var olan, ancak savaş türleri arasında en çok kullanılan savaş tipi olarak kendini göstermesinin koşullarını Soğuk Savaş sonrası dönemde, ortaya çıkan tek kutuplu sistemde olgunlaştıran asimetrik savaşın hala gelişmekte olan sürecini incelemektir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından, artık savaşın sadece devletin askeri unsurlarınca idare edilemeyeceğini fark ettiği ve devletlerin bu yeni savaş tipine uyum sağlamak ile savaşı kontrol etmek için savaşırlara daha fazla uzmanlık alanı ilave etme ihtiyacı doğmuştur. Devletlerin, kendilerini diğer devletlerden ayıran ve ihlali durumunda güvenliğini tehdit eden sınırlar, önemini yitirmeye başlamıştır. Savaş, sınırları aşarak sadece orduları değil; devlet organlarını, finans kurum ve kuruluşlarını, ve hatta daha da mikro hale gelerek bireyleri dahi hedef almaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik Savaş, Asimetrik Savaşın Kullandığı Yöntemler, Asimetrik Savaşın Taraflarının Niteliği, Asimetrik Tehdit, Savaşın Değişen Yapısı

ABSTRACT
CHANGING NATURE OF WAR AFTER THE COLD WAR:
ASYMMETRICAL WARFARE

M. Sc. Thesis

Prepared By: Onur EKİNCİ

Advisor: Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL

2018-(X+125)

Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL

Assoc. Prof. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Asst. Prof. Dr. İskender KARAKAYA

According to the definition of Economics, unlimited human needs must be met with limited resources, and economics is a science that examines how this will happen. Limited resources lead people to conflicts of interest about sharing these resources. When people conflict with their interests, there is a conflict and this is solved in two main ways: one is peaceful methods, the other is war. In order to do the negotiation work, states use this method through the diplomats they specialize in. In the other option, the states are executing the war method through the military as a result of disagreements they cannot resolve or don't believe they can resolve.

The main purpose of this study is to demonstrate that the concepts of power-powerlessness, which are referred to as Thucydides, “what the powerful wants and what the weak does”, have changed from the cold war years to the cold war years, and that a multi-actor War environment has emerged. In this context, the mentioned actors have been identified with the following topics: the techniques of conflict, the balance of weapons and equipment, the ambition to win, the compliance with war law, the form of organization, the importance of the media.

The importance of this study is to examine the developing process of the asymmetric war, which matures itself in the single-pole system that emerged after the Cold War, in fact, as the most widely used type of war among the war types. In particular, following the terrorist attacks against the World Trade Center on September 11, 2001, the state realized that the war could no longer be controlled by military elements, and that States needed to adapt to this new type of war and add more areas of expertise to combat the war. There is no point in the borders that distinguish themselves from other States and threaten their security in case of violation. The war has begun to target not only armies, but also state institutions, Financial Institutions and organizations, and even individuals, by becoming even more micro.

Key Words: Asymmetric War, Methods Used By Asymmetric War, The Nature Of The Sides Of Asymmetric War, Asymmetric Threat, The Structure Of War

ÖNSÖZ

Çalışmanın amacı, “Soğuk Savaş’ın bitmesiyle savaşın yapısında meydana gelen değişiklikler nelerdir?” sorusuna cevap aramaktır. Bu sorunun cevabını ararken izlenen zaman aralığının başlangıç noktası 1648 yılıdır. Nedeni ise, klasik savaşların başlama tarihinin 1648 yılı olmasıdır. Bu tarihten itibaren savaşın geçirdiği evrim incelenmiş ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle değişen teknik, taktik ve stratejinin birikimli olarak günümüze kadar ulaştığı görülmüştür. Bu süre içerisinde yaşanan kırılma noktaları incelenerek, bu kırılma noktalarındaki değişimler ve bu değişimlerin savaş alanlarına nasıl yansıdığı hakkında çalışılmıştır.

Savaşın, uluslararası ilişkiler yazınında kapladığı alana bakacak olursak, barıştan daha hacimli olduğunu görmekteyiz. Çünkü tarih boyunca farklı teknik, taktik ve strateji ile çok sayıda savaş yaşanmıştır ve savaş, yeri geldiğinde devletlerin, yeri geldiğindeyse toplumların kaderlerine yön veren olgu olarak varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası devletlerarası savaşların gerçekleşme oranı düşüş göstermiş ve Soğuk Savaş sonrasında ise bu düşüş hızını arttırmıştır. Ancak devletlerin savaşmaması demek, dünyada barış ortamının hakim olması demek değildir. Zira, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan güç boşluğu neticesinde dünyanın çeşitli coğrafyalarında kanlı çatışmalar vuku bulmuştur. Bu çatışmaların büyük bir bölümünde, gerek Soğuk Savaş’ın yorgunluğu diyelim, gerekse yeni savaş anlayışına uyum sağlamadaki geç kalmışlık diyelim, uluslararası toplum duyarlılığını göstermekte yetersiz kalmıştır. “Asimetrik Savaşlar”ın yoğunluk kazanması üzerine devletler, bu yeni savaş karşısında imkan ve kabiliyetlerini güncellemenin yollarını aramaya başlamıştır.

Son olarak, hem lisans hem de yüksek lisans eğitimim dönemimde, akademik ahlakın ne kadar önemli ve güzel bir olgu olduğunu tüm samimiyetiyle öğreten ve zaman zaman elinde sopasıyla bir danışman, zaman zaman ise motivasyonunu esirgemeyen bir ağabey olarak yanımda olmasıyla gurur duyduğum saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL’e; her koşulda arkamda duran ve ömrüm boyunca desteklerini bir an olsun esirgemeyen, aile mefhumunun bakiliğini anlamamı sağlayan babam Hüseyin EKİNCİ ve annem Latife EKİNCİ’ye; çıkmazda hissettiğim anlarda yeniden motive olmamda yardımcı olan ismini sayamadığım çok kıymetli arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Kırşehir-2018 Onur EKİNCİ

İçindekiler	
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜ	5
1.1.1. Birinci Nesil Savaşlar.....	8
1.1.2. İkinci Nesil Savaşlar.....	9
1.1.3. Üçüncü Nesil Savaşlar	11
1.1.4. Dördüncü Nesil Savaşlar	12
2. YENİ SAVAŞ	23
2.1. ASİMETRİK TEHDİT	26
2.2. ASİMETRİK SAVAŞ	30
2.3. ASİMETRİK SAVAŞIN TARAFLARININ NİTELİĞİ	31
2.3.1. Uygulanan Çatışma Teknikleri.....	32
2.3.2. Silah ve Teçhizat Dengesi	34
2.3.3. Tarafların Kazanma Hırsı ve Göze Alınan Kayıplar.....	35
2.3.4. Savaş Hukukuna Uygunluk.....	37
2.3.5. Tarafların Örgütlenme Şekli.....	40
2.3.6. Medyanın Önemi.....	47
3. ASİMETRİK SAVAŞIN KULLANDIĞI YÖNTEMLER	49
3.1. KULLANILAN BİRLİKLER	49
3.2. KULLANILAN TEKNOLOJİ	53
3.3. SINIRAŞAN ve MÜLTECİLER	54
3.4. İNTERNETİN KULLANIMI ve MEDYA ETKİSİ	59
3.5. UCUZLAYAN SAVAŞ	62
3.6. KİMYASAL, BİYOLOJİK, RADYOLOJİK, NÜKLEER AJANLAR	64
3.7. FİNANSAL KAYNAK	70
4. ASİMETRİK SAVAŞ UYGULAMALARI	76
4.1. IRA (IRISH REPUBLICAN ARMY)	76

4.2. ETA (EUSKADI TA ASKATASUNA)	78
4.3. ÇEÇENİSTAN	80
4.4. VIETNAM	82
4.5. İSRAİL-FİLİSTİN	86
4.6. CEZAYİR	88
4.7. KÜBA	89
4.8. KOLOMBİYA	91
4.9. NİKARAGUA	92
4.10. LÜBNAN	94
4.11. AFGANİSTAN	96
4.12. PERU	98
4.13. BOSNA-HERSEK	100
4.14. IRAK	101
4.15. YEMEN	103
4.16. SÜRİYE	104
4.17. SİBER SALDIRI UYGULAMALARI	107
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	115
ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMALAR

Kısaltmalar

M-19

ABD

ETA

BM

BMGK

UNHCR

PYD

FKÖ

EPL

YPG

İŞİD

IRA

JFK

FARC

NATO

PKK

GPS

CIA

NDF

ÖSO

FSLN

SSCB

TDK

FLN

ELN

Açıklamalar

19 Nisan Hareketi

Amerika Birleşik Devletleri

Bask Vatanı ve Özgürlük

Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Demokratik Birlik Partisi

Filistin Kurtuluş Örgütü

Halk Kurtuluş Ordusu

Halkçı Koruma Birlikleri

Irak Şam İslam Devleti

İrlanda Cumhuriyet Ordusu

John Fitzgerald Kennedy

Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri

Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

Kürdistan İşçi Partisi

Küresel Konumlama Sistemi

Merkezi İstihbarat Teşkilatı

Milli Savunma Kuvvetleri

Özgür Suriye Ordusu

Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Türk Dil Kurumu

Ulusal Kurtuluş Cephesi

Ulusal Kurtuluş Ordusu

GİRİŞ

Tarihte gerçekleşen ilk savaş ile hala devam eden savaşlar arasında değişmeyen birtakım unsurlar vardır: ihtiyaçlar, çıkarılan çıkarlar, ölenler ve öldürenler. Özellikle sayılan bu dört unsur bugün hala mevcudiyetini sürdürmektedir. Ancak çalışmamızın konusu savaşın değişen yapısıdır. Savaşın tarihsel sürecinde geçirdiği evrim bize ihtiyaçların değişebildiğini, çıkarların tersine dönebildiğini, öldürenlerin ise günü geldiğinde ölenler olabildiğini göstermiştir. Çalışma, ‘özellikle öldürenlerin ölenler olabildiği’ kısmıyla ilgilenmektedir. İlk başlarda, fiziken daha güçlü olan ya da tarafında daha çok savaşacak insana sahip olanlar kazanmışlardır. Zamanla ise, fiziken daha güçsüz olan ya da daha az savaşacak insana sahip olanlar da savaşları kazanabilmişlerdir. Davut ile Calut hikayesinde olduğu gibi, çok güçlü olan Calut, eğer Davut’la doğrudan dövüşseydi, Davut’un kazanma şansı yoktu. Ancak Davut, bir sapan ve beş adet taş sahıpti ve elindeki taşları sapan yardımıyla Calut’un zayıf noktasına isabet ettirdi ve savaşı kazandı. Bu örnekte olduğu gibi, savaşan taraflar arasında bir güç asimetrisi mevcutken; güçsüz olan taraf, güçlü olan tarafın zayıf noktasını keşfederek savaşı kazanmayı başarmıştır.

Bugüne kadar yaşanan tüm savaşlarda aslında bir güç asimetrisi mevcuttur. Çünkü hiçbir zaman savaşın iki ya da daha çok tarafının, savaş kabiliyetleri ve bu kabiliyetleri savaş alanlarına yansıtacakları potansiyelleri eşit olamaz. Ancak bu çalışmada bahsedilen asimetri, savaşan tarafların nitelikleri ile ilgilenmektedir. Savaşın tek aktörünün devletler olduğu uluslararası sistemde, savaşan taraflar aralarında bir hukukilik durumu yaratarak; savaşı belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirmişlerdir. Savaşları, kimlerin; nerede; nasıl; ne zaman gerçekleştireceği bazı istisnalar haricinde her zaman belli olmuştur. Savaşlar, üniformalı askerler tarafından; cephelerde; savaşın belirli hukukiliğinde (esir düşen askerin öldürülmemesi gibi); bir savaş ilanı ile başlayıp bir antlaşmayla sona ereceği şekilde gerçekleşmiştir.

Savaşı, besin zincirine benzeterek olursak; zincirdeki her halka bir diğerini yiyebilir ve bu bir döngü şeklinde sonsuza uzayabilir. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra besin zincirini bir tarafını ABD (Amerika Birleşik Devletleri) tutarken; diğer tarafını SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) tutmuştur. Böylesi bir ortamda arada kalan aktörler, kendilerine yaşam alanı açmak için zincirin dışına çıkmamanın yollarını aramıştır. Soğuk Savaş süresince başarılı olan birkaç örnek vardır ve bu örnekler, arada kalan aktörler için denenebilir bir yöntem olarak akıllarda kalmıştır. Özellikle

Vietnam'ın ABD'ye ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı savaş alanlarındaki başarıları, bu iki ülkeyi sözü geçen besin zincirinin dışına çıkarabilmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ise, besin zincirindeki her halkayı yiyebilecek; ancak başkası tarafından yenilmeyecek tek aktör olarak ABD, dünya savaş hiyerarşisinde en üst noktaya yerleşmiştir. Bunun üzerine, ABD'nin yenilmezliği karşısında beklenmeyen yöntemlerle gerçekleşecek olan savaş sahneye çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın bitiminden, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik terör saldırılarına kadarki süreçte, dünyanın çeşitli bölgelerinde, askeri üniforma giymeyenler tarafından; cephe gerilerine sarkacak şekilde; herhangi bir hukuki statü taşımayan yöntemlerle; savaş ilanı olmadan çatışmalar yaşanmıştır. Artık iyice kendine zemin hazırlayan 'tek aktörün devlet olmadığı' savaş biçimi, savaş meydanlarında sıklıkla görülmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ise, savaş çalışmalarında çok fazla yer alamayan 'asimetrik savaş' sahneye resmen çıkmıştır. Soğuk Savaş sırasında iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği bile ABD halkına fiilen bu güvensizlik ortamını yaratamamışken; sadece bir terör örgütü olan El Kaide'nin bir grup militanının, herhangi bir ateşli silah unsuru kullanmadan ABD halkına bu güvensizlik ortamı yaşatması, özellikle hükümet yetkililerinin, akademik yazının ve askeri karar vericilerin odağını 'asimetrik savaş' kavramına çekmeyi başarmıştır. Bu tarihten itibaren hükümet yetkileri politikalarını, akademi dünyası çalışmalarını, askeri karar vericiler de taktik ve stratejilerini güncellemek durumunda kalmışlardır.

Savaşların ordularla, cephelerde gerçekleşmediği bu ortamda, artık her birey savaşın bir unsuru olabilmektedir. Bu yeni savaş tipinde devleti temsil etmeyen taraf ya da taraflar, teknolojinin son sürümünü kullanabildiği gibi, savaşın sıcak çatışmalara dayanan yönünü de kullanabilmektedir. Bu savaş tipinde esas olan, savaşı hasmın beklemediği anda, alışılmamış yöntemlerle ve hızlıca kazanma amacı gütmekten yürütmektir. Hatta savaşın güçsüz tarafının çoğu zaman savaşı kazanma amacı yoktur. Bunun yerine, karşı tarafı yıpratarak savaşı uzun süreye yaymayı hedeflemektedir. Savaşın uzaması güçlü olan tarafta politik açıdan yıpranmışlık yaratırken; bu politik yıpranmışlığın güçsüz tarafa kazanım olarak dönmesi anlamına gelmektedir.

Bu çalışmanın yazılma amacı; Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşın değişen yapısının gözlenmesidir. Bu bağlamda, asimetrik savaş stratejisinin savaş meydanlarında baskın bir şekilde sürdürülmesi sonucu, devletlerin bu strateji karşısındaki tutumu ve başarı durumu incelenmiştir. Ayrıca bu stratejinin uygulayıcı aktörlerinin özelliği, yöntemleri ve teknikleri ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, savaşın tarihsel dönüşümü içerisinde, ulus-devlet sonrası savaşlar dört nesil olarak kategorize edilmiş ve açıklanmıştır. Çalışmanın ana konusunu teşkil eden asimetrik savaşın IV. Nesil Savaşlara tekabül etmesi sebebiyle, diğer üç nesle oranla IV. Nesil Savaşlar daha ayrıntılı incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, asimetrik savaşa giden yol olarak asimetrik tehdit ve daha sonrasında meydana gelen asimetrik savaş kavramları açıklanarak; asimetrik savaşın hangi kabiliyetlerle yürütüleceğini ifade eden, tarafların niteliği detaylıca incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, daha önce bahsedildiği gibi yeni bir tip savaş olarak asimetrik savaşın, kabiliyetlerinin hangi yöntemlerle kullanılacağı açıklanmıştır. Bu bağlamda, kullanılan birlikler; kullanılan teknoloji; savaşın sınır aşan yönü ve mültecilerin savaşa etkileri; internetin kullanımı ve medya etkisi; savaşı yürüten tarafların savaşın maliyetini nasıl düşürdüğü; savaşlarda kullanılan kimyasal, biyolojik, radyoaktif ve nükleer ajanlar ile savaşın taraflarının savaşı nasıl finanse ettiği incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, önceki bölümlerde farklı yönleriyle incelenen asimetrik savaşın, özellikle Soğuk Savaş döneminden başlayarak devam eden süreçte gerçekleşen örneklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda, verilen örnekler kronolojik olarak sıralanmış olup Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru, savaşın tek aktörünün devlet olduğu düzenin hızla geride kaldığı görülmüştür.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İktisadın tanımı şu şekildedir: Sınırsız olan insan ihtiyaçlarının, sınırlı kaynaklarla nasıl karşılanacağını inceleyen bilim dalıdır. Tanımda da görüldüğü gibi insanın ihtiyaçları sınırsızdır, ancak kaynaklar sınırlıdır. Bu noktada insanlar bazı kaynakları ortak kullanmak durumunda kalırlar. Thomas Hobbes, eseri Leviathan'da “şayet birbirinin kurdu olan iki insan, aynı anda beraber sahip olamayacakları bir şeyi isterlerse, düşman haline gelirler ve süreç, sonunda ya birinin diğerini kontrol altına alması ya da yok etmesi ile neticelenir”, demiştir. Uluslararası ilişkilerde de aktörler arasında bir sorun ortaya çıktığı zaman, bu sorun iki şekilde çözülebilir. Bunlardan ilki, barışçı yöntemleri tüketmeyi denemek suretiyle hareket etmek, diğeri ise tüm barışçı çözüm yolları tükendikten sonra savaşçı yöntemlere başvurmaktır. Carl Von Clausewitz, Savaş Üzerine adlı eserinde savaş, sorunların çözülmesinde politikanın bir aracı olarak, politikanın devamı şeklinde nitelenmektedir.

Savaşın ne olduğunu söyleyebilmek için ne olmadığını bilmek de bir diğer bakış açısidir. Savaş, barışın olmadığı durum olarak tanımlanabilir. Ancak bu durumda, barışın olmadığı her gerginlik ve çatışma ortamı savaş olarak tanımlanmış olur. Bu halde; hukuki, askeri ve siyasi açıdan ziyadesiyle yetersiz bir tanım haline gelmektedir. Zira, “kuvvet kullanma” halini geniş bir kavram olan “silahlı mücadele” olarak algılamak daha doğru bir yaklaşımdır.¹ Bu yüzden savaş kelimesinin tanımını yapabilmek için çok kapsamlı ifadeler gerekmektedir. Hayatın her alanında türlerin birbirleriyle girdikleri mücadeleye savaş diyebilmekteyiz. Geniş anlamda incelendiğinde savaşın tanımı aynı türler arasındaki farklı bireyler arasında gerçekleşen şiddet teması şeklinde açıklanabilir.² İkinci Dünya Savaşı sonunda yeni bir örgüt olarak ortaya çıkan BM Sözleşmesi'nde savaş kelimesi sadece “Giriş Notu” (dibace) bölümünde, bir kere geçmiştir.³ Ancak bir tanımlama yapılmamıştır. Çünkü yasaklanmış bir eylemin tanımlanması gerekli görülmemiştir.⁴ Buna karşın; BM

¹ Ali Bilgin VARLIK, *Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım*, Avrasya Terim Dergisi, Sayı:1, 2013, s. 117.

² Haldun YALÇINKAYA, *Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ocak 2008, s. 19.

³ “... bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumayı, ...”, söz konusu belge hakkında geniş bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s. 4, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.07.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

⁴ Savaşı yasaklayan BM hukukunun kuvvet kullanmaya yönelik iki istisnası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi BM anlaşmasının 51'inci maddesinde yer alan öz savunma hakkıdır. Buna göre saldırıya uğrayan bir devlet bu saldırıyı defetmek amacıyla münferiden veya kolektif olarak doğal savunma hakkını başka bir kurumun iznini almaksızın kullanır. Esasen öz savunma hakkı BM anlaşmasında da belirtildiği üzere doğal

hukukunun savaşı yasaklamış olması, savaşıma ve savaşıanları yok saymış anlamına gelmemektedir. Nitekim, BM anlaşmasının 42'nci⁵ ve 51'inci⁶ maddeleri doğrudan kuvvet kullanmaya ilişkindir. Ortaya çıkan yeni düzende “savaşı ilan etme” ifadesi, yerini “güç kullanma” ifadesine bırakmıştır. Bu ifadeyle en azından savaşıa yüklenen ve ölümü çağrıştıran negatif anlamı bir nebze olsun ortadan kaldırmak amaçlanmıştır.⁷ Ayrıca kaynağını geleneksel hukuk ve teamüllerden alan ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "Silahlı Çatışma Hukuku", "İnsancıl Hukuk" veya "Çatışma Hukuku" adıyla yazılı hukuk metinlerine dönüştürülen oldukça geniş bir külliyat bulunmaktadır.⁸

1.1. SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜ

Savaş, çağlar boyunca sürekli bir değişim göstermiştir. Son birkaç yüzyıldır savaşın geçirdiği evrimin sonucunda, Thucydides'e atfedildiği şekilde, “güçlü olan istediğini, güçsüz olan yapması gerekeni yapar” sözü de bu bağlamda bir değişime uğramıştır. Meydana gelen teknolojik gelişmeler insan hayatının olduğu kadar, savaşın yapısını da değiştirmiştir. *Mayflower* Atlas Okyanusu'nu üç ayda geçmişti. 1924'te Charles Lindbergh'in uçuşu 33 saat sürmüştü. Elli yıl sonra Concorde bunu üç saatte gerçekleştirdi. Balistik füzeler ise okyanusu 30 dakikada aşabiliyor.⁹ Böylesi bir dünya düzeninde Thucydides tamamen yanlışlanamasa bile, artık şartların güçsüzler lehine de çevrilebileceği görülebilmektedir. İşte bu noktada, aslında tarih boyunca var olan, ancak kendini farketmemesi tarihin son dönemlerine denk düşen bir savaş yöntemi olarak asimetrik savaş ortaya çıkmıştır.

Etimolojik olarak kökeni Fransızcadan gelen asimetrik kelimesi, simetrik olmama durumu anlamına gelmektedir. TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlüğündeki karşılığında ise,

bir hakttır. Söz konusu madde hakkında geniş bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s. 16, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.07.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

⁵ “... uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için hava, deniz, kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir...”, söz konusu madde hakkında geniş bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Anlaşması, s. 14, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.07.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

⁶ “... Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği sağlayacak tüm önlemleri alana dek, askeri saldırıya uğramış Birleşmiş Milletler üyesi ülkenin bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkına zarar veremez...”, söz konusu madde hakkında geniş bilgi için bkz. Birleşmiş Milletler Anlaşması, s. 16, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.07.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>

⁷ Yalçınkaya, a.g.e., s. 18-19.

⁸ M. Yasin ASLAN, *Savaş Hukukununun. Temel Prensipleri*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 79, 2008, s. 238.

⁹ Joseph NYE, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (Çev.) Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2013, s. 1.

bakımsızlık anlamına gelmektedir. Bakışım kelimesi ise TDK Sözlüğünde, aralarında bakışım bulunmayan (iki şey) veya iki yanı arasında bakışım olmayan (bir şey), simetrisiz, asimetrik anlamına gelmektedir.¹⁰

Zayıfın güçlüye karşı yaptığı savaş şeklinde tanımlanan asimetrik savaş; içinde değişik politik, sosyal ve kültürel yapıda, farklı teşkilatlanmaya sahip hasımları barındırmaktadır.¹¹ Bu savaş yönteminde zayıf olan taraf, güçlü olan tarafın zayıf yönlerini tespit edip bunlardan yararlanarak hamleler yapıp aradaki asimetri durumunu dengeleme yoluna gitmektedir. Bu durumda, iki farklı silahlı yapının birbiriyle simetrik olmayan savaşı söz konusudur.

Tablo I’de, savaş olgusunun geçirdiği evrimler izlenmektedir. Tabloda görüldüğü gibi aslında Toffler’in “dalgalara”, Hanle’nin “dönemlere”, Van Creveld’in “çağlara”, Lind ve diğerlerinin “nesillere” ayırdığı teorilerle asıl açıklamaya çalıştıkları şey, savaş olgusunun doğuşu ve insanlık tarihi içindeki gelişimidir.¹² Son birkaç yüzyıl içinde, özellikle de teknolojik gelişmelerin etkisiyle savaşın aktörleri, şekli, taraflarının devletler olup olmadığı ve etkileri gibi konular hızla değişim göstermiştir. Özellikle kimyasal silahların yaygın kullanımı ve nükleer silahlara sahip ülkelerin ve savaşlardaki insan kayıplarının artmasıyla artık savaşın yapısındaki dönüşüm kaçınılmaz olmuştur. Savaşların değişimi ve dönüşümü aynı zamanda silahların değişimi ve dönüşümünü de ifade etmektedir. Tarih boyunca basit anlamda kullanılan silahlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Eski Yunanlıların mızrak ve kalkanı (M.Ö. 750)
- Romalıların Kılıcı (M.Ö. 400)
- İngiliz Okları (M.S. 600)
- Çinlilerin Barutu Kullanması (M.S. 900)
- İngiliz Tüfekleri (M.S. 1500-1800)
- İlk Toplu Tabanca (Colt-1836)
- İlk Makinalı Tüfek (1900’ler)
- Uçağın silah sistemi olarak I’inci Dünya Savaşında Kullanımı
- Tankın Savaş Alanına Girmesi (1916)

¹⁰ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 14.07.2016, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57ac8b43ea9cf2.98452839

¹¹ Yalçınkaya, a.g.e., s. 349.

¹² Metin GÜRCAN, *Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2012, s. 74 (I)

- Atom Bombasının Kullanımı (1945)
- İnsansız Araçların Kullanımı (Halen Devam Etmekte)¹³

Tablo 1: Savaşın doğasını ve evrimini açıklamaya çalışan teoriler¹⁴

Teorisyen	1. aşama	2. aşama	3. aşama	4. aşama	5. aşama
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton (1989)	Ulus-devlet öncesi savaşlar	1. Nesil Savaş Klasik Savaşlar (1648-1830) Zirvesi: Napolyon Savaşları	2. Nesil Savaş Topyekün Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: I. Dünya Savaşı	3. Nesil Savaş Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi: 1991 Körfez Savaşı	4. Nesil Savaş Gayri-Nizami Harp Türevleri (1948'den bugüne, özellikle 11 Eylül sonrası) Zirvesi: ABD'nin Irak ve Afganistan işgalleri
Martin Van Creveld (1991)	Aletler Çağı	Makineler Çağı		Sistemler Çağı	Otomasyon Çağı
J. Hanle (1989)	Ortaçağ Dönemi (Fiziksel Beceriler)	Klasik Dönem (Grup Becerileri)	Erken Modern Dönem (Teknik Beceriler)	Geç Modern Dönem (Sevk ve İdare Becerileri)	Nükleer Dönem (Sosyal Beceriler)
Toffler (1993)	1. Dalga: Tarım Toplumu	2. Dalga: Endüstri Toplumu		3. Dalga: Bilgi Toplumu	
Arquilla ve Rondfeldt (2000)	Kılıç Dönemi	Kitle ve Endüstri Savaşları Dönemi		Manevra Savaşları Dönemi	Birbirinden Türeyen Savaşsı Çatışmalar
Qiao Liang ve Wang Xiangsiu Sınırlı Ortaçağ Savaşları	Sınırlı imparatorluklar ve ulus-devlet savaşları (Zirve noktası 1991 Körfez Savaşı ve Kara-Hava Muharebe Doktrini)		Sınırsız post-modern savaşlar		

¹³ Gökhan ASTAN, *Gelişen Teknolojiler ve Değişen Muharebe Şartlarında Geleceğin Askerine Yönelik Teknoloji Öngörü Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 18.

¹⁴ Gürca, a.g.e., s. 75-76 (I)

Bu çalışmada, savaşın dönüşümü ile ilgili bölüm kavramsal olarak Lind ve arkadaşlarının modeline uygun biçimde incelenecektir. Lind ve arkadaşlarının modelinde ana varsayım, savaşın teknik bilgiler ve teknoloji paralelindeki evrimidir. Buna göre; savaş meydanlarına teknolojiyi, devrin şartları dahilinde, son haliyle yansıtabilen taraflar çoğu zaman kazanmışlardır. Teknoloji konusunda eşit konumda olan, nitelik ve nicelik bakımından üstünlük sağlayamayan iki ayrı taraf söz konusu olduğunda ise; mevcut teçhizat durumunu doğru stratejilerle yönetebilenler üstün gelmeyi başarmışlardır. Kısaca, değişen “teknoloji” ve “strateji” nasıl savaşıldığını belirleyen iki önemli faktör olarak savaşın evrimindeki temel nedenler olmuştur.¹⁵ Ayrıca savaş hususundaki her bir yenilik, bir öncekinden ders alınarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, savaşın tarih boyunca gelişimini kademeli bir şekilde incelemek daha doğru olacaktır.

Bu çalışmanın teması “asimetrik savaş” olduğundan, savaşın dönüşümü ile ilgili tarihsel süreci kapsamlı bir biçimde incelemek konunun gidişatından sapmaya neden olacağı sebebiyle, kısaltılmış halde çalışılacaktır. Asimetrik savaşın, savaş meydanlarında yoğun bir şekilde görülmesine ortam sağlayan IV. nesil savaş ise daha detaylı incelenecektir.

1.1.1. Birinci Nesil Savaşlar

Avrupa’da 1618’de, din temelli sorunların baş göstermesiyle başlayan ve zamanla seküler bir hal alan Otuz Yıl Savaşları’nın asıl sebebi Avrupa devletler sisteminin çökmüş olmasıdır. Alman topraklarında süren bu savaş; Fransa, Habsburglar, İspanya, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Transilvanya’nın da katılımıyla birlikte uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

Otuz Yıl Savaşları’nın sonunda devletler, hanedanlara bağlı profesyonel ordularla tanışmışlardı. Bu ordular, düzenli olarak maaşlarını alıp disipline ediliyordu. Fransız Devrimiyle birlikte, subayları yetişmiş profesyonel asker, erleri de liberalizmin, yani yönetilenin hükümetine sahip çıkmasının ve böylece doğan ulus bilincinin ürünü olan, “yurttaşlar”dan oluşan ordular Avrupa sahnesine çıktı.¹⁶ Ancak henüz ordular millileştirilememişti ve çoğunluğunu yabancılar oluşturuyordu. Askeri hiyerarşik sistemin oturmasıyla, ordular devletlerine itaat eder konuma gelmişlerdi. Ayrıca Otuz Yıl Savaşları esnasında savaşmayan siviller çok büyük zarar görmüşlerdir. Düzenli ordular sayesinde

¹⁵ Gürcan, a.g.e., s. 87 (I)

¹⁶ Oral SANDER, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, 26. Baskı, Ankara, Kasım 2013, s. 168-169 (I)

artık savaşan askerler ile savaşmayan siviller birbirlerinden ayrılmışlardır.¹⁷ Bütün bunlara ek olarak özellikle Fransa’da askerlerin yanında onları yönetecek olan bir savaş bürokrasisi de oluşturulmuştu.¹⁸

Profesyonel/düzenli orduların gerçekleştirdiği savaş, konvansiyonel savaş olarak da bilinmektedir. Konvansiyonel savaş kavramı; strateji, taktik ve teknikleri ifade etmektedir. Kullanılan silah ve araçlar bellidir. Kimyasal, nükleer, biyolojik ve radyasyon gibi kitle imha silahları kullanılmaz.

1. nesil savaşın muharebe alanı, tercihen sayıca fazla piyadenin ellerinde yivsiz Musket tüfekleri ile çizgisel bir düzende ve belli hatlar şeklinde omuz omuza savaştığı, cephede azami ateş gücünün toplanmasının gerektiği ve manevranın ve teknolojinin çok sınırlı kullanıldığı bir alandır. Tüfek ve topçu atışlarının barut gazlarından savaş meydanını yoğun bir sis perdesiyle kaplandığı alanda topçu ve süvari piyadeyi sınırlı olarak destekleyebilir ve birliğinden ayrı düşerek hat düzenini bozan asker/askerler ya kendi arkadaşları ya da düşman tarafından öldürülür. 1. nesil savaşlarda alanda, topçu ve süvari piyadeyi sınırlı olarak destekleyebilir, kazanan birkaç gün içinde belli olmakta, mevzilenme, manevra ve aldatma hoş karşılanmamaktadır. Temel askeri hedef ise her ne pahasına olursa olsun bir bölgenin kontrolü ve elde bulundurulmasıdır.¹⁹

1.1.2. İkinci Nesil Savaşlar

II. nesil savaşların başladığı bu dönemde artık kralların savaşı sona ermiş, ulusların savaşı başlamıştır. Savaş tarihi teknolojik gelişmelerin etkisinde taktik, strateji ve tekniğin tekrar tekrar güncellenmesiyle bugünlere gelmiştir. Kullanılan silah ve teçhizatlar sürekli olarak değişmiştir. Bu değişim esnasında teknolojinin son sürümüne sahip olan taraf her zaman daha avantajlı olmayı bilmiştir. Bunun yanı sıra, rakipleri de eşitliği sağladığı anda, mevcut teknolojiyi doğru strateji ve taktikle birlikte kullanan taraf kazanmayı başarmıştır. Bu bağlamda, II. nesil savaşlar bu sürece bir örnek olarak verilebilmektedir. Savaşın niteliği açısından 18. ve 20. yüzyıllar arasında 19. yüzyıl bir tür “geçiş dönemi”dir.²⁰

19. yüzyılda İngiltere’de başlayan ve hızla yayılan sanayi devriminin savaş alanlarına yansması savaşlara farklı boyutlar kazandırmıştır. Farklı boyutlar kazanan savaş

¹⁷ Yalçınkaya, a.g.e., s. 169.

¹⁸ Yalçınkaya, a.g.e., s. 167.

¹⁹ Metin GÜRCAN, *Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi*, BİLGESAM, Cilt: 3, Sayı: 5, 2011, s. 149 (II)

²⁰ Sander, a.g.e., s. 168 (I)

alanları, bu atmosferde önceki sistemlere göre daha karmaşık bir hal almıştır. Bugüne kadar kara ve denizde yürütülen savaşlar, zeplin ve uçakların da kullanılmaya başlamasıyla, üçüncü boyut olarak havayı da, alanları arasına eklemiştir. Uçaklar savaş alanlarında başta ateş etme amacıyla değil; keşfetme amacıyla kullanılmıştır. Avrupa'nın büyük orduları, bünyelerinde çok sayıda uçak bulundurmıştır. I. Dünya Savaşı'nda ise, savaşın her iki tarafından 80.000 uçak düşürülmüştür. Çeliğin geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması, dayanıklı ve uzun menzilli topların yapımı savaş alanlarına taşınmıştır. Demiryollarının sağladığı hız olanakları ve içten yanmalı motor, birliklerin bir yerden ötekine gidişini hem kolaylaştırdı hem de hızlandırdı.²¹ Birliklerin hızlı organizasyonu ile ilgili diğer bir gelişme ise, telsiz ve telgrafın kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu sayede birlikler talimatları anında alma yeteneğine sahip olmuşlardır. Ayrıca bu dönemde savaş alanındaki hizmetlerin daha da karmaşıklaşması nedeniyle, piyade, topçu ve süvari gibi muharip sınıfların yanında levazım, bakım, personel gibi yardımcı sınıfları ortaya çıkarmıştır.²²

II. nesil savaş, yivli tüfeklere, makara yükleyicilere, dikenli tele ve makineli tüfeklere dolaylı bir cevaptır. Taktikler, ateşe ve harekete dayanmakla birlikte doğrusaldır. Savunma önemini korurken; saldırıda hızlı ve yanal ilerleyen küçük gruplar vardır.²³ Bu savaşlara verilecek ilk örnek Amerikan İç Savaşı'dır. Daha sonra belirgin olarak gözlenen bir diğer savaş Rus-Japon Savaşı'dır. 1904 yılında tarafların savaş kabiliyetlerine bakıldığında Ruslar genel anlamda üstün durumdadır. Rusların harekete geçirebileceği 4.500.000 kişilik ordusunun karşısında, Japon Ordusu 850.000 kişiydi.²⁴ Bu savaş, Asyalı bir gücün Avrupalı bir güce karşı zafer kazanmasıyla sonuçlanan bir savaş olarak kayıtlara geçmiştir. Japonların bu başarısında, 1869 sonrasında başlattıkları sanayileşme hamlesi sonucunda silah ve teçhizat açısından teknolojik alt yapılarını geliştirmeleri dolayısıyla ordularını modernize etmeleri yatmaktadır.²⁵ Bu dönemin bir diğer özelliği savunmanın taarruza üstün gelmesidir. Makineli tüfekler, fişek yatağıyla beslenen silahlar, hızlı ateş

²¹ Sander, a.g.e., s. 240 (I)

²² Gürcan, a.g.e., s. 150 (II)

²³ William S. LIND, Keith NIGHTENGALE, John F. SCHMITT, Joseph W. SUTTON, Gary I WILSO, *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, Marine Corps Gazette, Ekim 1989, s. 23, Erişim Tarihi: 20.07.2016, <http://globalguerrillas.typepad.com/lind/the-changing-face-of-war-into-the-fourth-generation.html>.

²⁴ Steve SMITH (Ed.), *Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers*, Cambridge University Press, 1. Basım, New York, 1994, s. 42.

²⁵ Ali Bülent UŞAKLI, *Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 95.

eden topçu ve dikenli tel savaşlarda yerini almıştır. Kuvvetlerin demir yolu ile taşınması ve çarpışmaların olduğu yerlere yakın mesafelere indirme yeteneği savunmaya, saldırganlara nazaran bariz bir üstünlük sağlamıştır.²⁶

2. nesil savaşın doruk noktası olan I. Dünya Savaşında ise tüm muharebelerin temel karakteristiği, savaşan tarafların sivillerden uzak tahkimli mevzilerde statik olarak ve göğüs göğse savaşmasıdır. Yine bu savaşların temel karakteristiklerini manevradan ziyade topçu ve makineli tüfek atışları ile sağlanan yoğun ateş gücü, taarruzdan ziyade savunmanın ön plana çıktığı ve temel amacın cephedeki düşmanın fiziki varlığının yok edilmesi oluşturmuştur.²⁷

Özellikle I. Dünya Savaşı ile bütünleşen II. nesil savaşlardaki topyekûn anlayışta, milli kaynakların tamamı, zafer kazanmak için savaş alanlarına aktarılmıştır. Bu anlayış, savaşı bir yıl gibi kısa bir sürede bitirmeyi planlayan Almanya'nın ekonomisinin çökmesine sebep olmuş ve Almanların savaşı kaybetmesinin en temel sebebi olarak görülmüştür. Sonuç olarak II. nesil savaşlara tabii olarak, 19. yüzyılda yapılan savaşların özelliklerinden birisi de, yeni teknolojilerin muharebe sahasında görülmeye başlamasına rağmen, genel olarak bunun etkilerinin askerlerin çoğunluğu tarafından tam olarak idrak edilememiş olmasıdır.²⁸ Bu savaşta prova edilen yeni silah ve teçhizatlar ile teknik, taktik ve stratejiler III. nesil savaşlara yol gösterici nitelikte olmuştur.

1.1.3. Üçüncü Nesil Savaşlar

III. nesil savaşların fikri temeli I. Dünya Savaşı'ndan sonra atıldıysa da, bu nesil savaşın ortaya çıkışı 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya girmesiyle başlamıştır. Savaşan güçler, iki dünya savaşı arasında, ilkinde kullandıkları teknolojiyi daha da ilerletmişlerdir. Bazı özellikleri güncelleyip geliştirmişlerdir. Örneğin; uçakları keşif unsuru olarak kullandıkları ilk savaşa karşın, ikinci savaşta ateş etme unsuru olarak kullanmak suretiyle hava birliklerini eğitmişlerdir. Bu sayede deniz hava ve kara birlikleri arasında müşterek hareket icra edilmeye başlanmış ve mekanize birlikler ile hızlı manevralar yapmıştır.²⁹

3. nesil savaşın doğmasındaki temel neden 2. nesildeki “mevzi savaşları” anlayışının önemini yitirmesi ve özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Alman

²⁶ Uşaklı, a.g.e., s. 82.

²⁷ Gürcan, a.g.e., s. 151 (II)

²⁸ Mehmet Tanju AKAD, *Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 150 (I)

²⁹ Kadir Tamer TÜRKES, *Günümüz Dünyası Savaşlarında Silahlı Kuvvetlerin Devlet Dışı Aktörlerle Birlikte Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 24.

birliklerinin “fırtına taktiklerinin (blitzkrieg)” savaş alanında başarı elde etmesi oldu. Blitzkrieg doktrinine göre tüm savaş gayretleri düşmanın en zayıf olduğu tespit edilen tek bir noktada toplanmaktadır (genellikle düşmanın kanatları). Bu bölgede sıklet merkezi tesis edildikten sonra bölgedeki düşman direnci kırılarak düşman hatları yarıyor ve bir kuşatma harekâtı ile düşmanın geri bölgesi ele geçirilerek düşmanın geri bölgeden lojistik destek alması engelleniyor, düşman küçük parçalara bölünüyor ve imhası veya teslim olması sağlanıyordu. Bu anlayışta temel hedef, süratli manevra ile düşman üzerinde bir şok etkisi yaratma ve bu sürpriz etkisinin savaş temposunu koruyarak devam ettirilmesine dayanıyordu. Tankın savaş meydanlarında görülmesi bu anlayış için kara harekâtında bir “kuvvet çarpanı “etkisi yapmıştır. Çünkü tankta üstün ateş gücü ile manevra avantajı birleşmiştir. Yine torpido ve denizaltı teknolojilerindeki gelişmeler, uçak gemilerinin ortaya çıkışı, savaş uçaklarının menzil ve özelliklerinin artması, gelişen deniz ve hava manevra taktikleri sayesinde kara, deniz ve hava harekât alanlarında manevra imkânı sağlanmış, muharebe sahalarının boyutları enine ve derinliğine genişlemiştir. Yine gelişen teknolojiye paralel olarak savaş uçakları, füzeler ve hatta nükleer silahlar ile hasım ülke derinliklerindeki ekonomik tesis ve sivililerin de hedef alındığı “topyekûn mücadele” anlayışı doğmuş ve I. Dünya Savaşı’ndan miras kalan “Topyekûn Savaş” doktrini pekiştirilmiştir.³⁰

3. nesil savaş çağı, düşman muharip kuvvetleriyle göğüs göğüse muharebe etmek ve onları yoketmek yerine hatlarına sızmayı, etrafını sarmayı ve kendini savunması güç küçük parçalara bölmeyi esas taktik olarak kullanan ve düz bir hat üzerindeki cephe yerine derinlikte savunma taktikleri geliştiren çağdır.³¹ Bu nesil savaşın zirve noktası olarak 1991’deki Körfez Savaşı gösterilir. ABD ordusunun Irak’ta yaptığı, artan bir tempo ile düşman savunma hatlarını aşıp geri bölgelere sızarak ele geçirme ve bu sayede Irak Ordusu’nun savaşma azmini kırma yöntemiyle gerçekleştirdiği bir manevra savaşıdır.

1.1.4. Dördüncü Nesil Savaşlar

Çalışmanın bu kısmına kadar savaşın üç nesli incelenmiştir. İncelenen nesiller, savaşın üç yüz yıllık süre içerisinde nasıl evrildiğini göstermektedir. Bu sürecin hızlanması, sanayi devriminin savaş alanlarına katkıları ile mümkün hale gelmiştir. I. nesilde, düşmanın doğrudan yok edilmesine odaklanılmıştır. Manevra bu nesilde hoş karşılanmamıştır. II. nesilde, yine düşmanın yok edilmesi esas alınmıştır. Fakat bu dönemde ateş gücünün etkisi belirginleşmiş, ilkine göre yıkıcılık artmıştır. III. nesilde,

³⁰ Gürcan, a.g.e., s. 91 (I)

³¹ Gürcan, a.g.e., s. 91-92 (I)

hasmın savaşıma iradesini yok etmenin en çabuk yolu olarak, hasmın komuta, kontrol ve lojistiğinin yok edilmesine odaklanan değişim yaşamıştır. Bu süreç birikimli olarak ilerlemiştir. Bütün bu birikim, deneyim ve ilerleyen teknoloji, IV. nesil savaşı miras kalmıştır. O halde IV. nesil savaşlardan beklenen, savaşın; teknik, taktik ve stratejisinin karakteristik olarak belirgin bir değişime uğramasıdır ve bu nesil savaşlarda, bugüne kadar alışılmamış olan savaşın organik yapısında büyük değişiklikler görülmüştür. Bu bölümde IV. nesil savaşın ayırıcı nitelikleri üzerine incelemeler yapılacaktır. Ayrıca bu çalışmanın konusunu teşkil eden savaş IV. nesil savaşı tabii olduğundan mütevellit, bu başlık daha detaylı incelenecektir. IV. nesil savaş, gerilla hareketi ya da ayaklanmaya karşı gelişmiş, düşmanı askeri değil siyasi olarak ve yalnızca savaş alanında değil yıllarca süren düşük yoğunluklu bir çatışmayla yenmeyi hedefleyen³² savaş türüdür.

William S. Lind, Keith Nightengale, John Schmitt ve Joseph Sutton'a göre IV. nesil savaş;

“Savaş ile barış dönemleri arasındaki ayırımın bulanıklaştığı, mücadelenin belirlenmiş muharebe sahaları dışına taşdığı, sivil ve askerler arasındaki farkların ortadan kalktığı ve asimetrik özellikleri de içinde barındıran askeri, yarı-askeri ve bazen de sivil gayretler bütünü”³³

1.1.4.1. Dördüncü Nesil Savaşın Ayırt Edici Nitelikleri

1.1.4.1.1. Savaşın Ulus-Devlet Tekelinden Çıkması

Geleneksel anlamda savaş, Westphalia devlet sisteminin kabul görmesinden kaynaklanan imgeye dayalı olarak, karşıt devletler arasında yürütülen silahlı çatışmalar olarak algılanır.³⁴ Bu açıklama, Clausewitzci anlayışa yatkın bir açıklamadır. Clausewitz, savaşı devletlerin politikalarının bir uzantısı olarak gördüğü yaklaşımda; savaşın aktörleri devletlere tabii olan ulusal ordulardır. Bir savaşın ya da silahlı çatışmanın başlaması için ana aktör olan devletin resmi ilanı gerekmektedir beraber, sonuçlanması itibarıyla barış anlaşmalarını imzalama sürecini yürütenler yine devletlerdir.

Savaşın politik ve ekonomik maliyetlerinin artmasıyla, devletler savaşlardan nispeten uzaklaşmışlardır. Direkt olarak bir savaşı girmek yerine; düşman devletlere karşı politik ya da askeri mücadele veren hareketlere destek vermeyi tercih etmeye

³² Halim ALTINIŞIK, *Küresel Terörizmin Yeni Yüzü: Canlı Bombalar*, Detay Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ocak 2017, s. 25.

³³ Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton, Wilso, a.g.m., s. 23.

³⁴ Andrew HEYWOOD, *Küresel Siyaset*, (Çev.) Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Şubat 2013, s. 298.

başlamışlardır. Ulus-devletlerin yeni küresel güvenlik ortamında politik meselelerin halli için artık çok maliyetli olan konvansiyonel savaşlar yerine dolaylı yoldan hasmını yıpratmaya çalışmak istemesi “Vekalet Savaşları (proxy wars)” olgusunu ortaya çıkarmıştır.³⁵ Bunun yanı sıra, artık savaş olgusu bireyler, suç örgütleri, aşırı dini akımlar, etnik şiddet yanlısı akımlar gibi farklı devlet-dışı aktörlerin etkilerine açık hale gelmiştir.³⁶ Ayrıca örneklerini Afganistan ve Irak’ta gördüğümüz taktik seviyede muharebe yetenekleri olan “Özel Askeri Şirketlerin” güvenlik alanında kullanılmaya başlanması ile “güvenlik” kavramı ticarileşmiş ve pazarlanabilen bir “hizmet” haline gelmiştir.³⁷ Irak Savaşı, 2007 ortalarına doğru düzenli askerlerden daha çok, Blackwater (şimdilerde adı Xe Services olarak değiştirilen) ve Halliburton gibi şirketler için Irak’ta çalışan özel sözleşmeli askerlerle tarihin en ‘özelleştirilmiş’ savaşı oldu.³⁸

Geleneksel devletlerarası savaşların azalması ve sivil savaşların artması, Soğuk Savaş sonrası dönemin dikkat çekici bir özelliğidir. 1990’lı yılların ortalarından bu yana silahlı çatışmaların yaklaşık %95’i devletler arasında değil, devletlerin içinde gerçekleşmiştir.³⁹

³⁵ Gürcan, a.g.e., s. 156 (II)

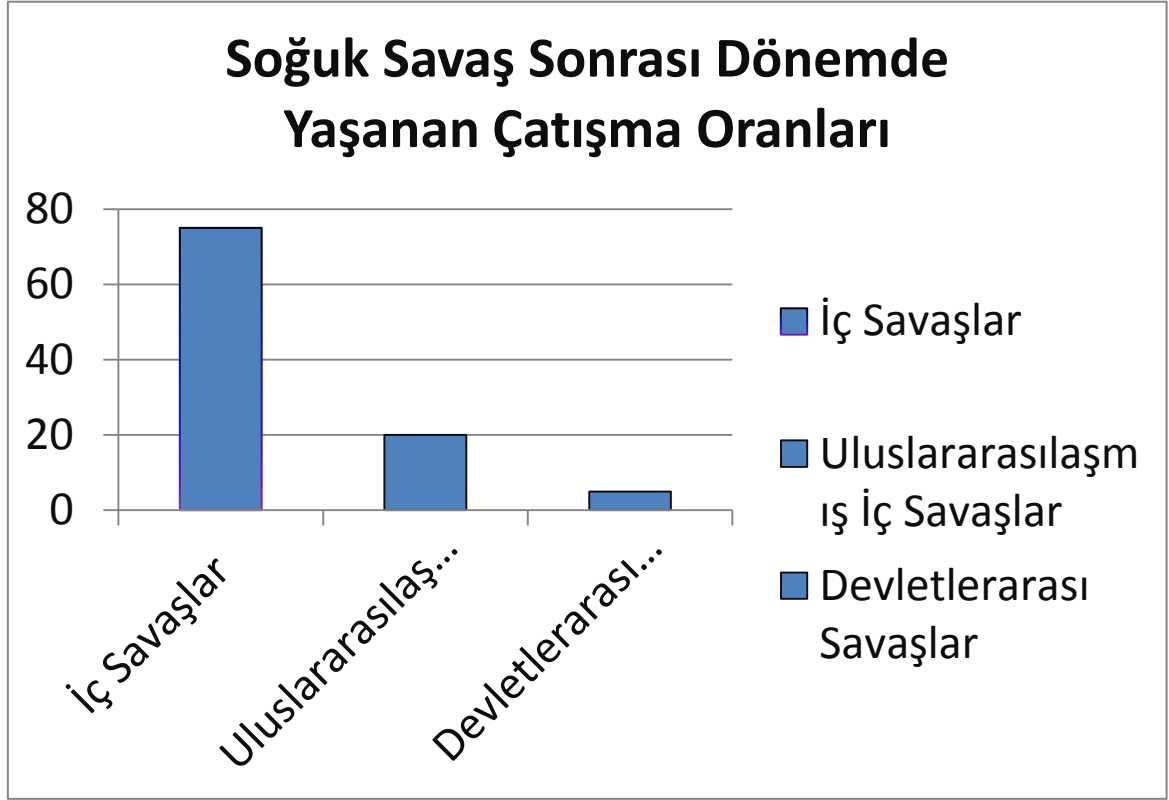
³⁶ Gürcan, a.g.e., s.155 (II)

³⁷ Metin TURCAN, Nihat ÖZPINAR, “Who let the dogs out?: A critique of the security for hire option in weak States, *Dynamics of Asymmetric Conflict*”, 2: 143 – 171, (akt.) Metin Gürcan, a.g.m., s. 155 (II)

³⁸ Heywood, a.g.e., s. 302 (I)

³⁹ Heywood, a.g.e., s.300 (I)

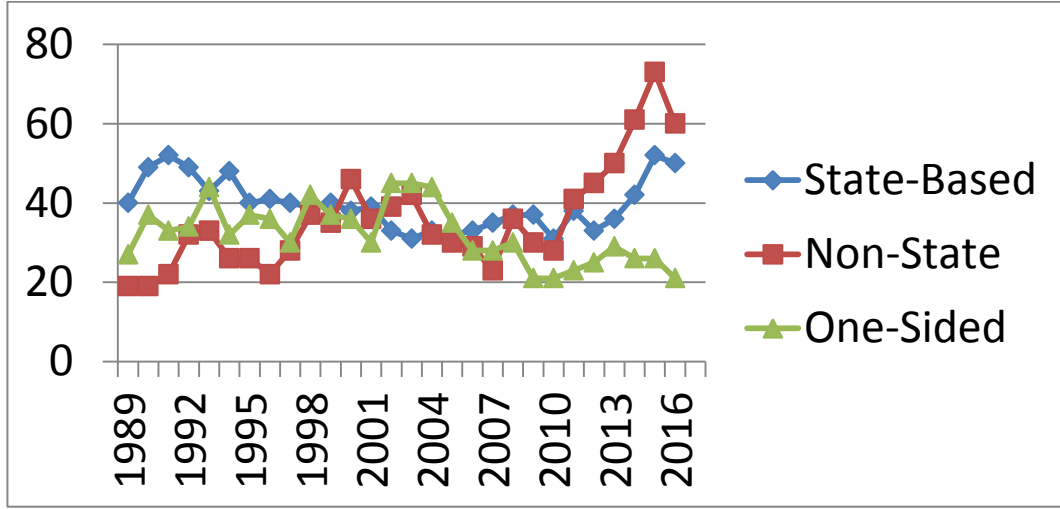
Grafik 1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yaşanan Çatışma Oranları⁴⁰

Grafik I, 1989-2016 yılları arasında yaşanan, Grafik II'deki çatışma sayıları doğrultusunda oluşturulmuştur. Buna göre devletlerin çatışmalardaki rolü izlenmekteyken; devlet-dışı aktörlerin de rolünün artması görülmektedir.

⁴⁰ Uppsala Conflict Data Program, Department of Peace and Conflict Research, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.07.2017, <http://ucdp.uu.se/#/encyclopedia>

Grafik 2. 1989-2016 Çatışma Sayıları⁴¹

1.1.4.1.2. Savaşta Üniformalı Anlayıştan Sivil Anlayışa Geçiş

IV. nesil savaş, cephesi olmayan savaştır. Bu nedenle, savaşın diğer nesillerinde olduğu gibi daha önce belirlenmiş ya da çatışma esnasında askerlerin karşı karşıya gelerek çarpışacağı alanlar yoktur. Düşmanın fiziki varlığını imha etmeye yönelik hedefler artık önemini yitirmiştir. Daha da önemlisi, asker ve sivil arasındaki ayırım ortadan kalkmış, savaş politik-askeri bir mücadele olmaktan çıkarak politik-sosyal bir mücadeleye dönüşmüş ve taraflar hem asker hem de sivil içeren “melez” mücadele stratejileri geliştirmeye başlamıştır.⁴² Artık neyin savaş neyin siyaset kimin sivil kimin asker, nerenin savaş nerenin güvenlik alanı, hangi durumun savaş hangi durumun barış olduğu hakkında katı görüşler vazedilemez.⁴³

Düşmana karşı verilen silahlı mücadeleye dahil olmaya başlayan sivil halkı olayların dışında tutmak için IV. nesil savaşlarda, düşmana şiddet odaklı yaklaşmak yerine, düşmanın coğrafi olarak bağlı olduğu toplumsal zemindeki etnik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevreyle bağının kesilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede, düşmanın halk kitlelerinden sempatican devşirmesi engellenir. Bu bakış açısı sivrisinekleri tek tek öldürmek yerine bataklık kökten kurutmak olarak bilinmektedir. Bataklık kuruyunca sivrisineklerin yaşam alanları da kalmamış olacaktır. Gaula bu yaklaşımın uygulanabilmesi için dört temel prensip öne sürer. Bunlar;

⁴¹ Uppsala Conflict Data Program, Department of Peace and Conflict Research, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.07.2017, <http://ucdp.uu.se/#/encyclopedia>

⁴² Gürçan, a.g.e., s. 162 (II)

⁴³ Ergüder TOPTAŞ, *Gerilla Kontrgerilla Savaşı*, Kripto Yayınevi, 1 Baskı, Ankara, Ocak 2015, s. 210.

- Mücadelenin amacı düşmanın fiziki varlığını yok etmek veya bir arazi parçasını kontrol etmek değil halkın kontrolü ve halk desteğinin kazanılmasıdır. “Gece” ve “arazi” taktik gerekçelerle veya bir plan çerçevesinde düşmana terk edilebilir, ancak halk desteği asla kaybedilmemelidir.
- Mücadelenin başlarında halkın büyük çoğunluğu tarafsızdır. Süreç içerisinde tarafsızları safına çekmeyi başaran mücadeleyi kazanır.
- Mücadele süresince zaman zaman halk desteği azalabilir, ancak bu durum yaşansa dahi “halkın düşmandan korunması” prensibinden asla vazgeçilmemelidir.
- Yavaş yürüse ve çok maliyetli olsa da belli aşamaları olan bir mücadele stratejisi uygulanmalıdır. Bu aşamalar: düşmanın bölgeden temizlenmesi, bölgedeki halk desteğinin kazanılması, bölgede politik otoritenin yeniden tesisi/pekiştirilmesi, bölgenin yeniden inşa edilmesi ve bölge halkı ile uzun dönemli ve stratejik düzeyde bir ilişki tesisidir.⁴⁴

Gaula’ya göre mücadelede temel başarı kriteri düşmanın halktan tamamen ayrılması ve tecrit edilmesi sonucunda kurulacak sosyo-politik düzenin halk nezdinde meşruiyet derecesidir.⁴⁵ Netice itibariyle görülmekte ki, amaç düşmanın iradesini veya fiziki varlığını yok etmek değil, halkın desteğinin kaybedilmemesidir.

1.1.4.1.3. Siber Savaşlar

Soğuk Savaş’tan sonra geriye dönüp baktığımızda savaşın, Westphalia Antlaşmaları’ndan sonra yaşadığı süreci inceledik ve geçirdiği evrimleri gördük. Büyük surlarla örülmüş şehir duvarları yıkılmaz durumdayken; topun ve ateşli silahların savaş alanlarına girmesiyle bu duvarlar önemini yitirdi. Yani savaşan tarafların arasındaki duvarlar kalkmış oldu. Daha sonra, savaş sahnesine uçaklar çıktı. Ancak ilk etapta bu uçaklar keşif unsuru olarak kullanıldı. Yani olduğunu varsaydığımız duvarların arkasını görüp düşman kuvvetin güvenliğini tehdit etmek amacıyla kullanıldı. İlerleyen yıllarda uçaklar ateş etme unsuru olarak kullanıldı. Bütün bu süreç, düşmanın özel alanına sızabilmek ve gerek kılıçla, kalkanla gerek de ateşli silahlarla düşmanın fiziki varlığına son verebilmek için geliştirildi. Ancak 20. yüzyılın sonlarından itibaren internet teknolojisinin de gelişmesiyle, savaşın aktörleri artık düşmana büyük zararlar verebilmek için şiddet

⁴⁴ David Gaula, *Counter in surgency*, 54-56, (akt.), Metin Gürcan, a.g.e., s, 163 (II)

⁴⁵ David Gaula, *Counter in surgency*, 57, (akt.), Metin Gürcan, a.g.e., s, 164 (II)

odaklı davranmak zorunda değildi. Bu gelişmeden sonra artık devletlerin başka devletlere, devletlerin örgütlere, örgütlerin devletlere ve hatta kişilerin başka kişilere büyük zararlar verebilmesi için basit anlatımla sadece bir bilgisayar yeterliydi. Ancak buradan ‘siber savaşların tek silahı bilgisayarlardır’ algısı çıkarılmamalıdır. Zira, suyun içinde bulunan klor miktarını, söz gelimi %10’dan %70’e çıkararak dahi bir siber savaş gerçekleştirmek mümkün olacaktır. Ayrıca artık hava, deniz ve kara sınırları kapalıyken ve o sınırları maddi şekilde herhangi bir düşman unsuru ihlal etmemişken bile güvenlik sağlanmış sayılmamaktaydı. Ancak bütün bunlara rağmen savaşların hala fiziki varlığı devam etmektedir. Aşağıda incelenecek bazı örneklerde de görüleceği gibi siber savaşlarla, fiziki savaşlar iç içe geçtiği durumlarda gözlenmiştir.

Siber tehditler ve potansiyel bir siber savaş, modern toplumların artan korunmasızlıklarına ve denetim kaybına örnek oluşturur.⁴⁶ Siber savaşlar, hem barış ve kriz hem de savaş dönemlerinde çok boyutlu olarak icra edilebilen bilişim altyapılarını tahrip edici sabotajlarla hasım gücü itibarsızlaştırmak, siber saldırılar, yeni nesil savaşın önemli parametrelerinden biri haline gelmiştir⁴⁷ ve siber ortam; kara, deniz, hava ve uzaydan sonra beşinci savaş alanı olarak belirlenmiştir.

İnternet üzerinden her gün milyonlarca siber atak gerçekleşmektedir ve internetin kullanıcısı olan herkes siber tehdit altındadır. Bu tehditler üç kategoriye ayrılır:

- Devlet destekli ataklar, yani devletlere tabii olan siber ordular ve istihbarat sistemleri,
- Finansal güdümlü ataklar, bunlar kişiler ya da organize suç örgütleri olabilmekte,
- Hacktivist gruplar, yani bilgi özgürlüğü temelli “hacker etiği”nde kökünü bulan politik amaçlar için hack faaliyetleri ve netdaşların/vatandaşların anonim/özel, devlet ve diğer iktidar odaklarının ise şeffaf olması gerektiğini savunan, bu amaçla güçlü kripto algoritmalarının herkesin erişimine ve kullanımına açık olması gerektiğini savunan kripto-anarşizm⁴⁸ gruplarıdır.

Bu kategorilerden en tehlikeli olanı devlet destekli ataklardır. Bu atakların genelde üç motivasyonu vardır: militaristik, politik ve ekonomiktir.

⁴⁶ Nye, a.g.e., s. 442.

⁴⁷ Gürçan, a.g.e., s. 166 (II)

⁴⁸ Hacktivist Nedir?, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 24.07.2017, <http://hacktivist.nedir.org/>

Bazı önemli siber saldırılar şöyledir:

- Ay Işığı Labirenti, Mart 1998’de ABD’nin NASA, Pentagon, ABD Enerji Bakanlığı, üniversitelere ait birçok araştırma sırları, ve askeri donanım tasarımları çalındı.⁴⁹
- Suriye-İsrail Gerginliği, Suriye’de inşaat halinde olan nükleer tesis 6 Eylül 2007 tarihinde İsrail tarafından bombalanmıştır. Bu saldırıyı gerçekleştiren İsrail, Suriye’nin hava radar ekranlarına sızarak görüntüleri kendi planları doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir.⁵⁰
- Rusya-Estonya Siber Savaşı, Estonya’da Soğuk Savaş döneminden kalma, kendilerine Rusları hatırlatan bronz kızıl ordu askeri heykelinin yerini değiştirmek istemesi üzerine, Ruslarla Estonyalılar arasında etnik gerginlikler yaşanmıştır. Bunun üzerine, internete dayalı çalışma sistemi, Estonya’yı Ruslar tarafından siber hedef haline getirmiştir. 27 Nisan 2009’da başlayan siber saldırılar sonucunda, internet servis sağlayıcıları, gazetelerin web siteleri ve bankalar gibi stratejik önem arz eden noktalar ciddi zararlar görmüştür.⁵¹
- Rusya-Gürcistan Siber Savaşı, 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan fiziki savaşın yanı sıra, Rusların Gürcülere karşı başlattığı siber saldırılardır. Ruslar gerçekleştirdikleri siber saldırılarla, Gürcistan’ın dış dünya ile bağlantısını kesmiştir. Saldırı silahı olarak da DdoS’u kullanmıştır. Hatta Gürcistan Devlet Başkanlığı resmi sitesinden, Devlet Başkanı Mikhail Saakshvili’nin fotoğrafının yerine Adolf Hitler’in fotoğrafını koymuşlardır.⁵²
- Stuxnet Virüsü, 2010 yılında İran’ın Nükleer Güç Tesisleri’ne gönderilen virüsün adıdır. Saldırının arka planında virüsün üreticisi olan ABD ve ilk kez ülkesinde bir model nükleer tesiste deneyen İsrail olduğu düşünülmektedir.⁵³

NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), 2010 Stratejik Konsepti’nde siber saldırıların öneminden bahsetmiş, bu tür saldırıların giderek arttığını ve verdiği zararların daha pahalıya mal olduğunu belirtmiştir. Bu tespitten sonra, bu saldırıları önleme

⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. http://www.silicon.co.uk/security/cyberwar/moonlight-maze-attack-208551?inf_by=5984c595671db8af078b4714

⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. <http://securitist.blogspot.com.tr/2013/03/bostan-operasyonu-israilin-suriyeyi.html>

⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. <https://siberbulten.com/siber-saldirilar-2/8-yilinda-estonya-saldirilarina-cok-boyutlu-bir-bakis/>

⁵² Detaylı bilgi için bkz. http://georgiaupdate.gov.ge/doc/10006922/CYBERWAR-%20fd_2_.pdf

⁵³ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.tuicakademi.org/stuxnet-virusu-iran-a-nasil-etki-etti/>

konusunda yeteneklerinin geliştirileceğini ifade ederek; konuyla ilgili bir saldırıya maruz kalınması durumunda başvuracağı yöntemi şu ifadelerle desteklemiştir: ‘herhangi bir NATO üyesi devlete yapılan siber saldırı, gerçek savaş sebebi sayılacak ve karşılık verilecektir’.⁵⁴

1.1.4.1.4. Savaşlarda Başlama ve Bitiş ile Zaferin Belirsizleşmesi

IV. nesil savaşlarda, savaşın ana aktörleri sadece devletler değildir. Devlet-dışı aktörler de savaşlara dahil olmuşlardır. Devlet-dışı aktörlerin savaşlara dahil olmasının sonuçlarından biri de, savaşların başlama ve bitiş süreleri ile hangi tarafın zafer kazandığının belirsizleşmesidir. Ayrıca bu dönemde savaşın içine yeni parametrelerin de girmesiyle, barış zamanlarında dahi bu parametrelerle mücadele edilmek durumunda kalınmıştır. Örneğin, iki devlet arasında bir savaş olarak III. nesil savaş parametreleri ile açıklanması başlangıçta kolay görünen Ağustos 2008’deki Rusya-Gürcistan Savaşı detaya inildiğinde tipik bir IV. nesil savaş olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵ Savaşın başladığı tarih her ne kadar 7-8 Ağustos olarak görünse de, bölgede sınır çatışmaları bu tarihten aylar önce vuku bulmaya başlamıştır. Aynı şekilde savaşın bitiş tarihi Rusların Gürcistan’dan çekildiği 19 Ağustos olarak bilinmekle beraber, yine aylar sonra halen daha çatışmaların sürdüğü görülmektedir. Bir başka açıdan ve bir başka örnekle konuyu destekleyecek olursak; savaşın ilan edicileri geçmiş nesillerde devletlerdir. Ancak IV. nesil savaşlarda görülüyor ki devlet-dışı aktörler de artık savaşların tarafları haline gelebilmektedir. 11 Eylül 2001’deki saldırıları, El-Kaide terör örgütü gerçekleştirmiştir ve aslında ABD’nin Afganistan’a karşı savaşı, 7 Ekim 2001’de değil; 11 Eylül 2001’de başlamıştır.

Yine, artık nicelik ve nitelik bakımından güçlü ve teknolojik orduların her zaman kazanan taraf olacağı anlayışı geçerliliğini yitirmiş, zaferin sahibini belirleyen tek bir savaş veya kısa süreli bir dizi savaş yerine savaşın süresi oldukça uzamış ve daha uzun zaman dilimine yayılmıştır. Öte yandan, 4. nesil savaşta savaşın nihai hedefi düşmanın azim ve kararını kırmak gibi soyut ve zor ölçülebilen bir alana kaydığından zafer olgusu muğlaklaşmış ve zaferin ne olduğu, nasıl ölçüleceği konusunda birbirleri ile yarışan pek çok farklı görüş ortaya çıkmıştır.⁵⁶

Bu duruma verilebilecek en güzel örnekler, ABD’nin 2001’de Afganistan’a ve 2003’te Irak’a karşı başlattığı savaşlardır. Bu savaşlar süresince ABD savaşla ilgili zafer

⁵⁴

Detaylı

bilgi

için

bkz.

http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf

⁵⁵ Gürçan, a.g.e., s. 168 (II)

⁵⁶ Gürçan, a.g.e., s. 168 (II)

tanımlarını sık sık değiştirmek durumunda kalmıştır ve ABD bölgeden askerlerini çekmiş olmasına rağmen çatışmalar durmamış, istikrar sağlanamamıştır.

1.1.4.1.5. Doğrudan Savaşlardan Dolaylı Savaşlara

Savaş teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin, insan kayıplarını kat kat arttıracak kapasiteye erişmesi nedeniyle, devletlerin doğrudan doğruya birbirleri ile savaşa girmelerinin taşıdığı riskler geçmişe nazaran çok daha fazladır.⁵⁷ Kimyasal ve nükleer silahların yaygınlaşması ve günden güne bu silahlara sahip olan ülkelerin sayılarının artmasıyla, savaşların yok edici niteliği artmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistem içerisinde kutup başlarının nükleer silahlarla çatışması olasılığının ortaya çıkardığı korku çok büyüktür. Olası bir nükleer savaşta, kazanan taraf olmayacağı ve topyekûn bütün dünya milletlerinin yok olabileceği gerçeği karşısında söz konusu ülkeler birbirlerine yönelik bir saldırıya girişmekten caymışlardır.⁵⁸ Soğuk Savaş esnasında oluşan ‘dehşet dengesi’, her iki tarafında ateşlenmeye hazır binlerce nükleer silahı olması sebebiyle, tarafları bu silahları kullanmamaya itmiştir. Ancak bu silahların varlığı ve ortaya çıkardığı caydırıcılığı, savaşları tamamen bitirmiş anlamına gelmemektedir.

Savaşlar, kullanılan eski yöntemlere ek, yeni bir takım yöntemlerle yaşanmaya devam etmiştir ve düşük yoğunluklu çatışmalar tercih edilmeye başlanmıştır. Düşük yoğunluklu çatışmalar, kısıtlı bir askeri güçle, sınırlı kapsamda yürütülmektedir. Öte yandan, sınırlılığın yanı sıra bu çatışmaların şiddet oranı oldukça yüksek olmuştur.⁵⁹ Dolaylı çatışma yönteminde, taraflar doğrudan karşı karşıya gelmek yerine başka çatışan grupları destekleyebilmektedirler. İşte burada uluslararası terörizmin devletler arasında bir düşük yoğunluklu dolaylı çatışma yöntemi olarak kullanıldığını görüyoruz.

Dolaylı çatışmaların bir diğer nedeni ise, taraflar arasında askeri anlamdaki güç dengesizliğidir. 1991’deki Körfez Savaşı’nda, Soğuk Savaş’tan galip çıkan bir süper güç olarak ABD ve karşısında ise kendisinden savaş yetenekleri konusunda çok daha zayıf olan Irak karşı karşıya gelmiş ve tüm dünya için örnek gösterilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır. Savaş alanlarındaki güç dengesizliği sebebiyle zayıf taraflar, güçlüye karşı doğrudan savaş yürütmenin yenilgiyi baştan kabullenmek olduğunu görmüşlerdir. Bu örnekten sonra askeri

⁵⁷ Haluk ÖZDEMİR, *11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı: 1, 2002, s. 159.

⁵⁸ Mustafa KİBAROĞLU, *11 Eylül’ün Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık*, Foreign Policy, İstanbul, Kış 2002, s. 32.

⁵⁹ Yalçınkaya, a.g.e., s. 247.

güç karşılaştırmasında, zayıf olan tarafın güçlüye karşı yürüteceği mücadele, aradaki güç dengesizliği konusundaki caydırıcı etkiyi en aza indirmektedir. Güçleri birbirlerine yakın olan taraflar da düşük yoğunluklu dolaylı çatışmaları tercih edebilmektedirler. Bunun nedeni ise, doğrudan savaş durumunun çatışmanın her iki tarafına da büyük kayıplar vererek, kazananın çıkmayacağı bir savaşa sürüklenmeyi istememeleridir. Düşük yoğunluklu dolaylı çatışmaların bir savaş stratejisi olarak kullanılmasındaki amaç, çatışmanın düzeyini ordular arasındaki sıcak bir savaş durumuna yükseltmeden yürütmektir.⁶⁰

Ülkelerin birbirleriyle doğrudan savaşmamalarının nedenlerinden biri ise küreselleşmedir. Artık uluslararası düzen birbiri içine geçmiş bir zincir halkası haline gelmiştir. Ülkeler birbirlerine doğrudan savaş açarak ekonomik açıdan birbirleriyle olan ticaretini kaybetmek istememektedirler. Bu nedenle güvenlik açısından ordularını birbirlerine karşı yürütmek yerine, güven içinde hissetmek için güven vermek durumundadırlar.

⁶⁰ Özdemir, a.g.m., s. 160-161.

2. YENİ SAVAŞ

Uluslararası ilişkilerde savaşlar, Pelepones Savaşları'yla (MÖ 431-404), tarihsel sürecin başlangıcı sayılsa da 1648 Westfalya Antlaşması'nın, ulus devletlerin temelini atmasından sonra devletler/imparatorluklar arasında meydana gelen bir durum olarak değerlendirilmiştir. İlk bölümde, 4. nesile kadar incelediğimiz gibi savaşlar; taktik, sınırlar, strateji, yıkıcılık, kullanılan araçlar gibi bir çok açıdan evrim geçirmiştir. Ancak savaş bütün bu süreçte her zaman devletlerin tekelinde olmuştur. Bu bağlamda savaşın amacı; düzenli ordular vasıtasıyla, belirli hukuki kurallara dayanarak, düşman birlik ve mevzilerini hedef almak suretiyle toprak kazanmak olmuştur. Devletler bu amacı gerçekleştirirken de simetrik koşullarda hareket etmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben, küreselleşmenin de etkisiyle, savaş olgusunda, diğer nesiller arasında yaşananlardan daha ciddi bir değişim olduğu gözlenmiştir. Bu değişim savaşın; tanımı, aktörleri, taktikleri, stratejileri ve yürütülüş biçimleri şeklinde sayılabilmektedir. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle dünya üzerinde, Balkanlar'da, Afrika'da, Kafkasya'da, Orta Asya'da ve Ortadoğu'da çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların sürdürülüş şekilleri itibariyle, savaşların eski tanımlarından farklı olduğu ve bu tanımların yeni çatışmaları açıklamakta yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Bu nedenle savaş olgusuna yeni bir tanım getirmek amacıyla; Mary Kaldor (2013) "Yeni Savaş", Chris Hables Gray (1997) "Postmodern Savaş", Edward E. Rice (1990) "Üçüncü Tip Savaş", John Arquilla ve David Rondfelt (2000) "Birbirinden Türeyen Savaşmsı Çatışmalar", Qiao Liang ve Wang Xiangsiu "Sınırsız Postmodern Savaşlar", William S. Lind (1989) ise "Dördüncü Nesil Savaş" ifadeleriyle adlandırmışlardır.

4. nesil savaşlar açıklanırken asimetrik savaş terimi uygun bir ifade olarak yerini almıştır. Bu tür savaş şeklinde yaşanan değişimin başlıca özellikleri aşağıda sıralandığı gibi olmuştur:

- Karşılıklı tarafların düzenli orduya sahip olma gerekliliği (tarafların devlet olma durumu),
- Savaşların yaşandığı sürenin belirgin olması,
- Savaşların sınırlı bir bölgeye ihtiyaç duyması,
- Savaşların askeri teçhizata ihtiyaç duyması,
- Savaş alanlarındaki hedefin sivilleşmesi.

Bu değişimler neticesinde ortaya çıkan asimetri mantığı, savaşların tarafları arasındaki güç dengesi unsurunun savaşın kazananını belirlemedeki önemini tamamen

yitirmese de, ciddi derecede azalttığı görülmüştür. Ayrıca güç terazisinde hafif gelen tarafın amacı savaşı kazanmak değil; hasmına mümkün olduğu kadar fazla zarar vermektir. Özellikle isyancı gruplar, askeri teçhizat ve bunu kullanma yöntemleri bakımından devletlerden daha dezavantajlı durumda olduğu için savaşın düzenli hali, yerini düzensiz bir hale ve özellikle terörizm gibi stratejilerin yoğunluk kazanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla konvansiyonel savaşlar yerine terör eylemleri geçmiştir. Taktik olarak sivilleri hedef alma, etnik temizlik ve katliamlar yaygınlaşmıştır.⁶¹ Savaş meydanlarındaki profesyonel ordular yerini özel askeri şirketlere bırakmış ve savaşın diğer bir milis gücü olarak silahlı gruplar ve çeteler ön plana çıkmıştır. Ayrıca yeni savaşlar farklı bir yapıya sahiptir; merkezi güçler yerine, merkezi olmayan güçler ön plana çıkmıştır.⁶²

Patrick Mello'ya⁶³ göre yeni savaş kavramının dört temel hipotezi bulunmaktadır:

- Güç kullanımında devlet tekelinin aşınması,
- Yeni savaşların ekonomi politiği,
- Yeni savaşların kimlik temelli oluşu,
- Yeni savaşlar minvalinde terörizm.

Edward Newman⁶⁴ yeni savaşlar kavramını altı noktada incelemiştir:

- Devlet içi (iç savaşlar) savaşların artması,
- Yeni savaşların küreselleşme ve liberal ekonomiler tarafından dönüşümü,
- Yeni savaşların etnik ve dinsel çatışmalar tarafından karakterize edilmesi,
- Yeni savaşlarda sivil ölüm oranının asker ölüm oranına göre artış göstermesi,
- Yeni savaşlarda sivillerin kasten hedef alınması,
- Yeni savaşlarda devlet ile özel savaşçılar ve savaşçılar ile siviller arasındaki farkın ortadan kalkması.

⁶¹ J. S. LEVY, William R. THOMPSON, *Causes of War*, Wiley-Blackwell Press, Ocak 2010, s. 13.

⁶² Sinisa MALESEVIĆ, *The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts*, International Political Sociology, Cilt: 2, Sayı: 2, Haziran 2008, s. 98.

⁶³ Patrick A. MELLO, *In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War*, European Journal of International Relations, Cilt: 16, Sayı: 2, Ocak 2010, s. 1-8.

⁶⁴ Edward NEWMAN, *The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective is Needed*, Security Dialogue, Cilt: 35, Sayı: 2, Haziran 2004, s. 174.

Mary Kaldor⁶⁵ yeni savaşlar konusunda dört noktada ayrıma gitmiştir:

- Yeni savaşlarda aktörler, devlet ağlarının bileşimi ve devlet dışı aktörlerdir,
- Yeni savaşlar, kimlikler arasında gerçekleşmektedir ve amaç belirli gruplar için devlete erişmektir,
- Yeni savaşlarda toprağın kontrolü yerine; nüfusun kontrolü metodu işlemektedir,
- Yeni savaşlarda, merkezi ekonomilerin yerine; küresel ekonomi geçmiştir.

Chris Hables Gray⁶⁶ ise yeni savaşları ‘Postmodern Savaşlar’ olarak tanımlamıştır ve başlangıç noktasını 20. yy.ın ikinci yarısında ortaya çıkan Vietnam Savaşı’na dayandırmıştır. II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle ileri teknolojinin ve askeri gelişmenin değişmesinin, savaşları da temelden değiştirdiğini belirtmiştir.

Edward Rice’a⁶⁷ göre yeni savaşlar düzensiz savaşlardır. Bu tip savaşlar, az gelişmiş bölgelerde ve düzenli ordular ile düzensiz gruplar arasında yaşanmaktadır. Bu savaşlarda taraflardan biri, gücünü diğerinin zayıf olduğu tarafa yöneltmektedir. Ekonomisi zarara uğrayan taraf teslim olmaktadır.

William Lind’e⁶⁸ göre yeni savaşlar:

- Yeni savaşlar düşman tarafın tüm toplumunu savaşa dahil etmektedir,
- Yeni savaşlarda, savaşın merkezinden gelen lojistiğe bağımlılık azalmıştır,
- Yeni savaşlarda, manevranın önemi dahada artmıştır,
- Yeni savaşlarda, kitle silahları önemini yitirmiştir,
- Yeni savaşlarda, kk gruplar daha iyi manevra yaparak daha etkin hale gelmiştir,
- Yeni savaşlarda, düşmanı i olaylara bağlı krtmek temel amaç olmuştur,
- Yeni savaşlarda, savaş ve barış ortamı muğlaklaşmıştır,
- Yeni savaşlarda, asker-sivil ayrımı ortadan kalkmıştır.

⁶⁵ Mary KALDOR, *In Defence of New Wars, Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1): 4, s. 2-3, evrimii Kaynak, Erişim Tarihi: 16.09.2017, <https://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>

⁶⁶ Chris Hables GRAY, *Postmodern War: The New Politics of Conflict*, Guilford Press, New York, 1997, s. 21.

⁶⁷ Edward E. RICE, *Wars of the Third Kind: Conflict in Underdeveloped Countries*, University of California Press, Los Angeles, 1990, s. 2-54.

⁶⁸ Lind, a.g.m., s. 24-26.

Savaşların, eski kalıbından çıkıp yeni bir tanıma ihtiyaç duymasının bir diğer sebebi ise, savaflara tarih boyunca getirilen kısıtlamalardır. Savafla getirilen kısıtlamalar, tarihsel süreç boyunca her zaman devletler özelinde gerçekleşmiştir. Yani kısıtlamanın muhatabı her zaman devletler olmuştur. Kısıtlamaların son güncellemesi, II. Dünya Savaşı sonrası BM Sözleşmesi'nde yer almıştır. Bu kısıtlama Soğuk Savaş boyunca geçerliliğini korumuştur; ancak Soğuk Savaş sonrası süreçte meydana gelen çatışmaların yaşanış şekline bakıldığında, devlet dışı aktörlerin savaş meydanlarında eskisinden daha aktif görülmesiyle, artık işlerliğini yitirmiştir. Çünkü yeni dönemde, savaşların başlangıcını ilan eden bir durum ile; bitişini imza eden bir antlaşma gerçekleşmemektedir. Bu durum, savaşların resmi sürecini tüketmekte ve savaşları eski tanımlardan çıkarmaktadır. Bununla birlikte, savaşlar eski tanımlardan tamamen sıyrılmış değildir. Sadece yürütülüş biçimlerinin ve yürüten aktörlerin farklılık göstermesi gibi yeni şekillere bürünmüştür. Bu nedenle, savaflara tamamen yeni bir tanım getirmektense; eski tanımların güncellenmesi daha doğru bir ifade olacaktır.

2.1. ASİMETRİK TEHDİT

Çalışmanın bu bölümünde savaşın asimetrikleşen yönü, ilk olarak çatışmayı tetikleyen olgu olarak asimetrik tehdit, sonrasında ise bu tehdidin tetiği çekmesi durumunda ortaya çıkan asimetrik savaş şeklinde incelenecektir. Asimetrik kavramının savaş meydanlarına yansımaları, savaşın temelde en az iki tarafını kıyaslamak için ortaya çıkmıştır: güçlü ve güçsüz. Bu bağlamda, asimetri kavramı için Tuchydidies'e atfedildiği şekilde, "güçlü olan istediğini, güçsüz olan yapması gerekeni yapar." sözünden yola çıkarak, savaşlarda güçlü ve güçsüz tarafın varlığı, savaşların tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Ancak bu çalışmada incelenecek olan kavram, Soğuk Savaş sonrası, ortaya çıkan ortamın dinamiklerinin aldığı şekille, Soğuk Savaş öncesi dinamiklerin ayrımının yapılması doğrultusunda seyredecektir.

1990'lı yıllar, devletlerin tehdit ve güvenlik algılamaları ile savunma doktrinlerini düzenlediği bir dönem olmuştur. Devletler, yeni uluslararası ortamın gerektirdiği şekilde politika üretmek durumunda kalmışlardır. Zira asimetrik tehditle birlikte, sistemik bir askeri yapıdan gelmediğinde ve eskisinden farklı çatışma yöntemleri kullanıldığında, bu tehdide nasıl karşılık verileceği ya da bu tehditle nasıl mücadele edileceği konusunu en kısa sürede çözüme kavuşturmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Asimetrik tehdidin sınırlarının belli olmaması ve bu nedenle tanımı konusunda net ortak bir uzlaşa sağlanamaması sebebiyle, kavramın tanımını açıklamak yerine özelliklerini tanıtmak daha doğru olacaktır. Çağrı Erhan asimetrik tehdidi şu şekilde değerlendirmiştir:

Asimetrik tehdit kavramının temelinde saldırganın, muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması yatmaktadır. Asimetrik saldırılar genellikle muhatabın zaaflarından yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Sivil halkın korkularını kullanarak yönetim unsurlarına olan desteğini azaltmayı hedefleyen bu yolla muhatabında siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yaratmayı hedefleyen asimetrik saldırılarda, küreselleşmeyle birlikte kolay erişim imkanı bulan kitle imha silahları da kullanılabilir. Yine, bilişim teknolojilerinin de yardımıyla, çok küçük terörist grupların, boylarıyla ölçülmeyecek kadar büyük tahribata yol açan saldırılar gerçekleştirmesi mümkün olabilir.⁶⁹

Asimetrik terimi, daha güçsüz olan potansiyel düşmanın, bir ulus-devletin güçlerine ve çıkarlarına karşı gerçekleştirdiği eylemler bütünü olarak kullanılmaktadır. Asimetrik saldırıda kullanılan araçlar ise biyolojik, kimyasal, nükleer, terörist, bilgi, siber veya düşmanın zayıf yönlerine yöneltilen saldırılardır. Ancak güçsüz tarafın yönelttiği bu yöntemler ve silahlar, bir ulus-devletin de kabiliyetleri arasında mevcut olabilmektedir. Bu durumda, kullanılan yöntemi asimetrik yapan bazı temel noktalar vardır. Devletlerin, uluslararası toplum içindeki yerleri ile devlet olmanın getirdiği bazı yükümlülükler, silahlı güçleri ve askeri stratejileri buna imkan vermemektedir.⁷⁰ Yani asimetrik ilişkide, zayıf olan taraf, güçlü tarafın her türlü zaafını gözeterek hareket etmektedir.

Asimetri ilişkisinde birinci derece öneme sahip durum şudur: Konvasiyonel olarak başa çıkamayacağını hesapladığı bir hasım ile konvasiyonel olmayan yöntemler türeterek karşı tarafın güçlü özelliklerinden uzaklaşıp zayıf özelliklerine odaklanarak; amaca uygun ve mümkün olan en başarılı şekilde operasyon düzenleyerek zarar vermek. Asimetrik saldırıların tehdit ettiği hedefler, kabiliyet anlamında daha güçsüz olan tarafa avantaj sağlayacak ve güçlü tarafa olabildiğince büyük zararlar verecek nitelikte olmalıdır. Bu durum göz önüne alındığında; haberleşme, bilgisayar ve uydu teknolojileri, siber ve enformasyon, ulaşım, enerji, finans ve hükümet kurumlarına yapılacak saldırılar amacına hizmet etmek konusunda başarılı bir tercih olacaktır.

⁶⁹ Çağrı ERHAN, *Küreselleşme Döneminin Tehditleri ile Mücadele*, s. 4, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.10.2017,

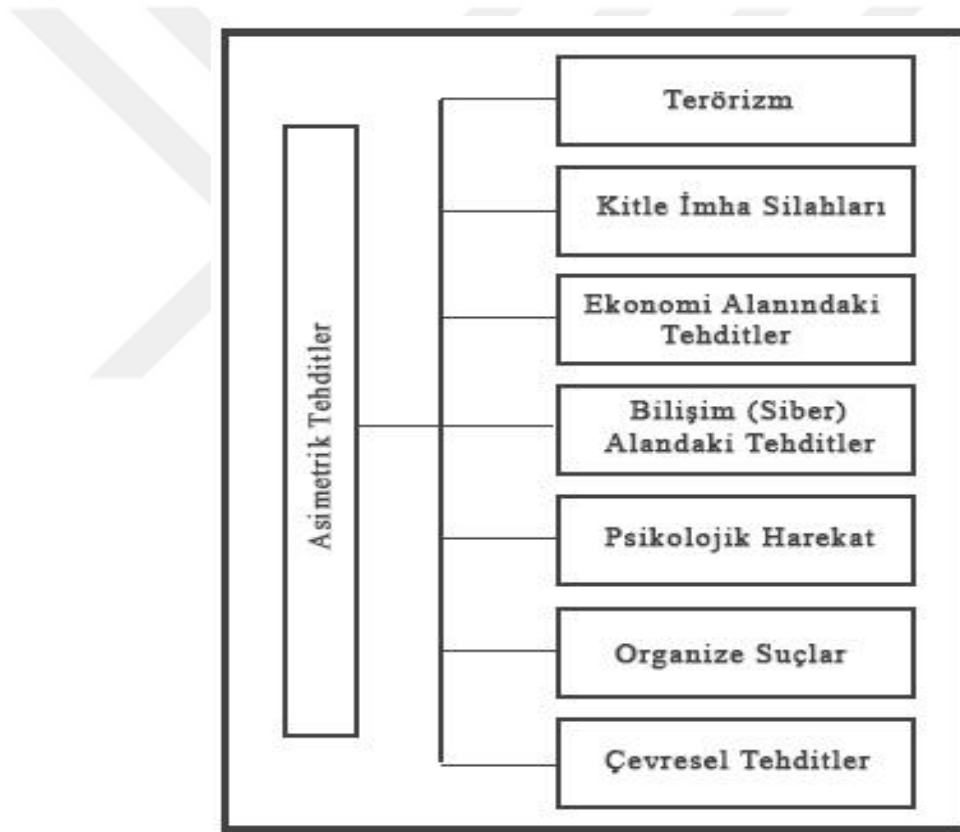
<http://docplayer.biz.tr/1678779-Kuresellesme-doneminin-tehditleriyle-mucadele.html>.

⁷⁰ Barış GÜRSOY, *Soğuk Savaş Sonrası Çok Yönlü Tehdit Algılamaları: Asimetrik Savaş*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004, s. 123.

Asimetrik tehdidin özellikleri kısaca şu şekilde olmalıdır:

- Daha önce karşılaşılmamış şekilde,
- Beklenmedik bir anda,
- Savaşın genel tanımlarına aykırı,
- Saldırılan tarafın kabiliyetlerinin karşılama olasılığı düşük yöntemlerle,
- Korku yaratma esasına dayalı,
- Askeri ve özellikle sivil hedeflere yönelik.

Asimetrik tehditler aşağıdaki tabloda olduğu gibi isimlendirilebilmektedir. Ancak savaşın değişen gündemi ve ihtiyacı sebebiyle sıralanan bu tehditler değişim gösterecektir.

Şekil: 1. Asimetrik Tehdit Çeşitleri⁷¹

ABD Güvenlik Stratejisi 2002 yılında yayınladığı belgede şöyle ifade etmiştir:

Eskiden düşmanlar ABD'yi tehdit edebilmek için güçlü ordulara ve sanayi kapasitelerine sahip olmak zorundaydı. Fakat günümüzde tek bir tankın maliyetinden

⁷¹ Altınışık, a.g.e., s. 14.

daha düşük maliyetler büyük bir kaos meydana getirmeye yetecek hale gelmiştir. Teröristler modern teknolojiyi organize ederek bize karşı kullanmaktadırlar.⁷²

Aynı belgede geçmiş yöntemlerden uzaklaşıldığını belirtmektedir:

Haydut devletler ve teröristler bize konvansiyonel araçlarla saldırma amacındadırlar. Çünkü başarısız olacaklarını bilmektedirler. Terörist aktiviteleri ve kitle imha silahlarıyla herhangi bir uyarı olmadan saldırmaktadırlar.⁷³

Emekli Tuğgeneral Olcay Bütün, Kara Kuvvetleri Dergisi için hazırladığı çalışmasında, asimetrik tehdidi şu şekilde ifade etmektedir: “Hasmın kuvvetli tarafından kaçınarak, zayıf taraflarına umulmadık bir tarzda ve örneği olmayan yöntemlerle, farklılık yaratacak uygulamalar meydana getirmektir.”⁷⁴ Asimetrik etkinin sonuçlarını ifade ettiği şu sözlerle açıklamıştır: “Asimetrik etkiye maruz kalan daha güçlü ülkenin bu tehdidi zamanında algılaması ve karşı tedbirler almasının güç olduğu ve bu şekilde yaratılacak etkinin, ülkenin askeri, politik, ekonomik ve bilgi sistemleri üzerinde oldukça etkili olabileceği düşünülmektedir.”⁷⁵

Asimetrik tehdit, yöneldiği alan itibariyle sadece askeri üniforma giyen kitleyi hedef almamaktadır. Bu durumda, bu tehdit türüne kafa yoracak kitle sadece askerler değil, tehdit amacının odağında bulunan herkes olmalıdır. Örneğin, 11 Eylül 2001’de, Dünya Ticaret merkezine yapılan saldırıda hiç asker ölmemiştir. Bu örnek ne bir ilktir ne de bir son. Ancak bu örnekle birlikte, asimetrik tehdit kavramı herkesçe tanınmıştır. Bu yüzden asimetri ifadesinin savaş konusunda gündemdeki yerini alması ve yükselişi bu tarihe denk gelmektedir.

Asimetrik tehdit yaratıcıları, hasmı hakkındaki bilgiye kolayca ulaşabilmektedir. Yani hasmının kabiliyetlerini tanımakta ve hareket alanlarını bilmektedir. Bu nedenle, inisiyatifi elinde bulundurmaktadır. Bu inisiyatifi, gelmiş geçmiş her stratejiden ve teknolojiden yararlanmaktadır. Bu kitlenin ya da daha doğru bir ifadeyle, bu kimselerin kimler olabileceği konusu çok belirsizdir. Bunlar devlet destekli organize terörist gruplar olabileceği gibi, müstakil terörist gruplar, suç örgütleri, kaçakçılar, mafya, kara para

⁷² The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, (Giriş), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.10.2017, <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

⁷³ The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, s. 15, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.10.2017, <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

⁷⁴ Olcay BÜTÜN, *Asimetrik Savaşa Hazır Olalım*, Ulusal Strateji Dergisi, Sayı: 23, Mayıs 2002, s. 58.

⁷⁵ Bütün, a.g.m., s. 58.

aklayanlar, uyuşturucu tacirleri, mezhepler, bölücü örgütler, radikal dinciler, bilgisayar korsanları ve hatta maceraperestler ile psikolojik özürülüler dahi olabilir.⁷⁶

2.2. ASİMETRİK SAVAŞ

İlk olarak, asimetrik ilişkiyi açıklarken bir anlam karışıklığını önlemek amacıyla simetrik, asimetrik ve desimetrik savaşların aralarındaki farkı açıklamak uygun olacaktır.

- **Simetrik Savaş:** İki hasım kuvvetin amaçlarının, kaynaklarının ve kaynaklarını kullanma yöntemlerinin belli ve kapasitelerinin birbirine yakın veya eşit olduğu savaş şeklidir.
- **Desimetrik Savaş:** İki hasım kuvvet arasındaki güç dengesizliğidir. Özellikle teknolojik imkan ve kabiliyetleri fazla olan tarafın, diğer tarafa karşı galip gelmesi basittir.
- **Asimetrik Savaş:** İki karşıt kuvvetin çatışmasında, bilinen savaş amaçlarında, hareket ve düşünce tarzlarında meydana gelen büyük farklılıklardır.⁷⁷

Çalışmanın önceki aşamalarında bahsedildiği gibi, asimetrik savaş, yöntem olarak yeni bir savaş türü değildir. Savaşın, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrim boyunca, hemen hemen her dönemde yerini almıştır. Çünkü her dönemde çok güçlü bir taraf ve geleneksel yöntemlerle mücadele ederek bu güçlü tarafla başa çıkamayacak zayıf bir taraf olmuştur.

Denilir ki “Başkasını ve kendini bilersen sen, yüz kere savaşsan da tehlikeye düşmezsin; başkasını bilmeyip, kendini bilersen bir kazanır bir kaybedersin; ne kendini ne de başkasını bilersen, girdiğin her savaşta tehlikedesin demektir.”⁷⁸

Sun Tzu bu sözleri söyleyerek, savaşta karşılaşılan durumları tanımanın başarıyı ne şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca aldatma, hile, gizlilik, haber alma ve sürpriz gibi unsurlardan bahsetmiştir. Asimetrik tehdit tartışılırken, asimetrik ilişkide zayıf olan tarafın ne zaman, ne şekilde, hangi kuvvetle, nerede ve ne için saldırı yapacağını kestirilemeyeceğini belirtmiştik. Sun Tzu'nun yaşadığı dönemde asimetrik savaş kavramının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Ancak, kendisi her ne kadar bu kavramı işaret etmediyse de, ifadeleri asimetrik savaşla ilişkilidir. Ayrıca, Roma Ordusu'na karşı, tarihte bilinen ilk köle isyanını başlatan Trakyalı Spartaküs ve ordusunun

⁷⁶ Bütün, a.g.m., s. 60.

⁷⁷ Bütün, a.g.m., s. 58.

⁷⁸ Sun TZU, *Savaş Sanatı*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 5. Basım, 2008, s. 99.

mücadeleleri⁷⁹ asimetrik bir örnektir. Yine Roma Ordusu'na karşı büyük başarılar elde eden Kartacalı Hannibal'dan söz etmek, asimetrik savaşa örnek vermek konusunda doğru olacaktır. Bir diğer örnek ise, Davut'un Calut⁸⁰ ile olan savaşdır.

Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu dünya düzeni ortadan kalkmıştır. Bu süreci takiben yaşanan yeni tip çatışmalar geleneksel çatışmalara benzememektedir:

- Balkanlar'da ve Kafkaslar'da görülen etnik temizlik ve cinayet;
- Orta ve Güney Amerika'da köylü isyanları;
- Japonya'da gerçekleşen gaz saldırısı;
- Avrupa'daki milliyetçi terör;
- Afrika ve Güneybatı Asya'da kabile çatışmaları ve dünyanın her yerinde görülen aşırı dinsel ve ideolojik çatışmalar.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanmaya başlanan bu yeni tip çatışmalar, 20. yüzyılın son dakikasında dahi Kosova'da yaşanan trajik savaşın ardından, NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesine kadar sürmüştür.

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide terör örgütünün Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirdiği saldırılara kadar geçen sürede dünya yeni tip savaşın seyrini izlemiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ise artık 'asimetrik savaş' kavramı akademik yazınının, hükümet yetkililerinin ve askeri karar vericilerin dile getirdiği bir kavram olmuştur. 11 Eylül saldırıları uluslararası sistem için keskin bir süreç olmuştur. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte devlet dışı aktörlerin uluslararası güvenlik ortamında görünürlüğünün artması geleneksel varsayımları büyük ölçüde zayıflatmıştır.⁸¹ Artık savaş, ulus-devletin tekelinde olmaktan çıkmıştır.

2.3. ASİMETRİK SAVAŞIN TARAFLARININ NİTELİĞİ

Asimetrik savaşın karakterini belirlemek oldukça güçtür. Çünkü asimetrik etki yaratmak, stratejinin bütün öğelerini kullanma potansiyeli taşımayı gerektirir. Bu durumda, asimetrik savaşta öngörüp, karşı hamle oynayacak bir alan yoktur. Her bir davranış

⁷⁹ Spartaküs, Roma ordusunda bir gladyatörken, ordudan kaçıp, yanına çok sayıda köleyi de alarak bir isyan başlatmıştır.

⁸⁰ Efsaneye göre, genç ve çoban bir silahşör olan Davut, kendisinden savaş hünerleri konusunda üstün olan Calut'la savaş meydanında karşı karşıya gelir. Davut'un elinde bir sapan ile beş adet taş vardır ve üzerinde zırh ile miğfer yoktur. Ancak Calut zırhlı, miğferli ve mızraklıdır. Davut, Calut'un zayıf noktasını tespit eder ve sapanındaki taşı Calut'un alınına hedefler. Taş, Calut'un alınına saplanır ve Calut yere düşer. Detaylı bilgi için bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayetler 247-252.

⁸¹ Gürçan, a.g.e., s. 74 (II)

kendine has nitelikler içerir. Asimetrik savaş ancak gerçekleştikten sonra, sürecin nasıl geliştiği araştırılabilir. Bu durumu engelleyebilmek imkansız değildir. Fakat engelleme konusunda başarılı olabilmek için kusursuz bir istihbarat ağı örülmelidir. Çünkü Sun Tzu örneğinde olduğu gibi kendini tanımak, hasmı tanımakla birleşirse; zafer kesinleşir. Bu bölümde asimetrik savaşın taraflarının niteliği; uygulanan çatışma teknikleri, kullanılan silah ve teçhizat, tarafların kazanma azmi ve göze alınan kayıplar, çatışma hukukuna uygun olma durumu, tarafların örgütlenme şekilleri ve tarafların ihtiyaç duyduğu medya desteği başlıkları altında incelenecektir.

2.3.1. Uygulanan Çatışma Teknikleri

Soğuk Savaş ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında meydana gelen yeni tip çatışmalar, uygulanan eski çatışma tekniklerinden tamamıyla kopmamıştır. Ancak savaşın devlet tekelinden çıkmasıyla birlikte, devlet dışı aktörlerin de savaşa dahil olması ve uygulanan tekniklerin yeni uygulayıcı aktörler nezdinde, yeniden yorumlanması ve yeni teknikler ortaya çıkarmasıyla sentezlenmiştir. Bu sentez aslında geleneksel savaş tekniklerinin çok dışındadır. Asimetrik çatışma tekniklerinin iç içe geçmiş, belirsiz ve her hedefe uygun yöntem belirlemesini, ornitorenk⁸² hayvanına benzetebiliriz.

Savaşların geleneksel ve modern halinin birbiri ardına ifa edildiği ve iki ayrı tip için yapılacak ayrımı 2003 Irak Savaşı'nda görmek mümkündür. ABD'nin, Irak'a karşı başlattığı savaş gelenekseldir. ABD, Irak Ordusu'nu hızlı bir şekilde devre dışı bırakmıştır. Ancak savaşın takip eden yılları asimetrik bir boyut kazanmıştır. Irak direnişçileri, 2004 ve sonraki yıllarda artan sayıda olayla karşılık vererek ABD'yi, Irak'ta bir istikrar ortamı sağlamaktan uzak tutmuşlardır. Savaşta geçen süreye karşı, direniş daha uzun ömürlü olmuştur. Hasımın zırhlı birliklerini alt etmek üzere tasarlanmış bir mekanize tümenin ne kentlerdeki ayaklanmalara, ne de dağlardaki küçük gerilla gruplarına karşı uygun bir araç olduğu açıktır.⁸³

Asimetrik savaşın çatışma alanındaki unsurlarını kısaca sıralayacak olursak:

⁸² Burada bu benzetmenin yapılmasındaki amaç, ornitorenk hayvanının birden çok canlıya has özelliğini üzerinde taşıyor olmasıdır. Gagalıdır; solucanları takip etmek için gagasını kullanır. Memelidir; yavrularını emzirmek için memeleri vardır. Perde ayaklıdır; suda yüzerken dümen görevi görmesi için ayak parmakları perdelidir. Kunduz kuyrukludur; kuyruğunda depoladığı yağla vücut ısısını dengede tutar. Gagalarında düşmanı fark etmesini sağlayan bir hassaslık vardır. Yürüyerek ilerlerler, ancak ayakları kısa olduğu için sürünüyor gibi görünürler. Ayrıca suda ustalıkla yüzebilirler.

⁸³ Mehmet Tanju AKAD, *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2014, s. 301 (II)

- Çatışmayı, modern harp silah ve teçhizatına ihtiyaç duymadan sürdürebilir.
- Sevk, idare ve lojistik ihtiyacı sınırlıdır.
- Beklenmedik anda gerçekleştiği için uygulayıcının karşı koyma gücü yüksektir.
- Hasmin en zayıf bölgesini tercih eder.
- Klasik savaşlardaki kuvvet üstünlüğü, asimetrik ilişkide tersine dönebilir.
- İstihbarat en önemli unsurlarından biridir.
- Kuvvetçe üstün olana karşı hızlı hareket eder.
- Lokal savaşlar şeklinde gerçekleşir.
- Kazanma amacı gütmeyiz; amaç, mümkün olan en üst düzeyde zarar vermektir.
- Çatışma sürelerinin uzaması, halk desteği ve dış desteğin sağlanmasıyla doğru orantılıdır.

Ayrıca asimetrik savaşın mekanlarını genel bir ifadeyle beş sahada izleyebilmekteyiz;

Kara: Gerilla tipi savaş yöntemleri uygulanmaktadır. Klasik savaş düzeninin aksine, düzensiz ve hasmına oranla güçsüz kuvvetlerin uyguladığı vur-kaç taktiği içerikli çatışmalardır. Bu çatışmaların cephesi ile zaman ve mekanı belli değildir. Taraflardan birinin devlet olduğu savaşlarda, klasik ordularla senkronize halde kullanılan örneklerine rastlanmaktadır.

Deniz: Denizde gerçekleşen asimetrik savaşın en güzel örneği 12 Ekim 2000 tarihinde, 225 kg patlayıcı yüklü tekne ile Yemen’de konaklayan USS Cole gemisine karşı düzenlendi. Mürettebata sevgi gösterileri yaparak yaklaşan teknenin kontrolü üç militandıydı. Tam geminin yanına geldiğinde ise intihar bombacıları, patlayıcıları ateşleyerek geminin gövdesinde 6x12 m. ebadında bir delik açtı. Yaşanan patlamada 17 Amerikalı denizci öldü, 38’i de yaralandı.⁸⁴

Hava: Asimetrik savaşın icra edildiği bir diğer alan havadır. Bunun örneği asimetrik savaş kavramının dile getirilmeye başlandığı çıkış noktası olan 11 Eylül saldırılarıdır. Bu olayda teröristler, herhangi bir balistik füzeye ve savaş uçağına ihtiyaç duymaksızın; kaçırdıkları bir yolcu uçağı ile Dünya Ticaret Merkezi’ne intihar saldırıları gerçekleştirmişlerdir. ABD, bu saldırılara karşı bir önlem alamamıştır. Çünkü teröristler, beklenmedik anda ve alışılmamış bir eylemle saldırmışlardır.

⁸⁴ Yemen’de ABD gemisi USS Cole saldırısı, 12 Ekim 2000, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 01.11.2017, <https://terortakvimi.wordpress.com/2000/10/12/2000yemende-abd-gemisi-uss-cole-saldirisi/>

Uzay: Basit bir varsayımla anlatmak gerekirse; günümüzde uzayda, her yıl milyarlarca dolarlık iş hacmi oluşturan ve 21. yüzyılda insan hayatının her noktasında olmayı başaran bir sistem olarak, GPS (Küresel Konumlama Sistemi) karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak yüzlerce uydu bulunmaktadır. Bunlara karşı düzenlenecek olan muhtemel bir saldırı ciddi ekonomik zararlar verecek ve teknolojiye uyarlanmış hayatın işlerliğini tehlikeye sokacaktır.

Siber: Siber savaşlarla ilgili örnekleri I. Bölümde vermiştik. Siber alem, ekonomi, medya, hükümet kurumları gibi bir çok alanda hassasiyet içermektedir. Bu hassasiyeti tehlikeye sokacak bir korsan ya da örgüt ciddi zararlar verebilir.

Sonuç olarak; kuvvetçe zayıf olan taraf çatışmalarda simetrik olan unsurlarla mücadele etmekten kaçınmaktadır. Bir cephede karşı karşıya gelmekten, karşı tarafın geri bölgelerine yönelmektedir. Gerektiği zaman geri çekilip hasmın onları yok etmesini engellemektedir.

2.3.2. Silah ve Teçhizat Dengesi

Asimetrik savaşta tarafların simetrik olmama durumlarından biri de sahip olunan teknoloji, silah ve teçhizat dengesidir. Devasa kara orduları, hava ve deniz gücüyle desteklenip, teknolojinin tüm imkanları kullanılıp, uydu destekli kontrol sistemleriyle, devlet ordularına karşı düzenli vaziyet alınmış savaşlara hazır durumdadırlar. Ancak karşılarındaki kuvvetler hafif silahlarla donatılmış, yerel nitelikli, profesyonel olmayan silahlı gruplardır. Bu silahlı gruplar, silah ve teçhizat dengesinde ortaya çıkan asimetriyi dezavantajlı durumdan kurtarabilmek için manevralar yaparlar. Çoğu zaman dışardan sağlanan silah, mühimmat, teçhizat ve savaşçı desteği ile çatışmaları sürdürürler. Fakat alınan destek, yine de savaşın asimetrik olma durumunu değiştirmez.

Soğuk Savaş döneminde taraflar birbirinin silahlı gücünü önemseyerek ve güç karşılaştırması yaparak hareket ediyordu. Bu halde; savaşın ne kadar sürdürülebileceği, hangi silahlarla nerelere saldırılabileceği ile hasmın silah ve teçhizatının hangi noktalarda, nereye kadar yeterli olabileceğini hesaplamak mümkündü. Soğuk Savaş sonrasında ise ortaya çıkan bu yeni tip çatışmalarda, eski yöntemlerin uygulanması mümkün görünmemektedir. Sinek-balyoz örneği, kolayca çözülebilecek bir sorunu, gereksiz seviyede karmaşık bir şekilde çözmeyi açıklamak için kullanılmaktadır. Ancak sineğin seri manevra kabiliyetini işin içine karıştıracak olursak; duvarın üzerindeki bir sineği balyozla öldürmeye kalktığımızda, sinek seri bir manevrayla oradan kaçır ve silahımızın avantajını,

daha zayıf olan düşmanın üzerinde kullanamayız. Bu durum, yaptığımız hamlenin ve kullandığımız kuvvetin, elimizde sadece yıkılmış bir duvar kalmasına yol açar.

Silah ve teçhizat dengesi üzerindeki zayıf olma durumu, zaman zaman avantaj sağlayabilmektedir. Büyük savunma bütçeleri, ileri teknoloji ürünü silahlar, yüksek bütçeli ve iyi eğitilmiş istihbarat servislerine sahip olan ABD, ellerinde silah olmayan El-Kaide örgütü üyelerini Dünya Ticaret Merkezi'ne karşı asimetrik bir saldırı düzenlemekten alıkoyamamıştır.

Hasım taraf, uzun zaman ve çok para harcayarak yüksek teknolojiye sahip olabilir ve bu teknolojinin imkanlarını kullanarak baskın tesiri yaratabilir. Ancak böyle bir baskın tesirinin basit bir bıçak veya ayakkabı içine gizlenmiş patlayıcılar gibi ilkel metotlar kullanarak da sağlanması mümkündür. Dünya ticaretinde mal dolaşımının miktar olarak %90'ına yakını konteynırlarla yapılmaktadır. Bu konteynırların acaba ne kadarı gümrüklerde sıkı bir denetimden geçirilmektedir? Veya böyle bir denetim pratik olarak ne dereceye kadar mümkündür? Asimetrik savaşta en masum ticari mal taşıyan bir konteynır dahi kitle tahrip silahı için bir atma vasıtası olabilir.⁸⁵

2.3.3. Tarafların Kazanma Hırsı ve Göze Alınan Kayıplar

Tuchydides'e atfedilen, “güçlü olan istediğini, güçsüz olan yapması gerekeni yapar”, ifadesini daha önce kullanmıştık. Asimetrik savaşın bu niteliğini incelediğimizde, bu sözün geçerliliğini halen kaybetmediğini; ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde artan oranda zayıfın da kazanımlar elde ettiğini ve bunun sonucu olarak, ‘güç’ ifadesinin belirleyiciliğinin sorgulanması gerektiği görülmüştür. Savaşın değişen yapısı içinde zafere ulaşmak için sadece güç yeterli olmamaktadır. Zaferin belirleyicilerinin çeşitlendiği görülmektedir. Bunlardan biri de; tarafların kazanma hırsı ve kazanmak için göze alınan kayıplardır. Burada, ‘kazanmak’ sözcüğüyle anlatılmak istenen savaşın sonuç hanesinde ne yazdığı değil; savaşırken ulaşılmak istenen amaçtır. Yani güçlü olan taraf, güçsüz olan tarafı bertaraf etmeyi başarı sayarken; güçsüz olan taraf politik hedeflerine ulaşmak niyetiyle gerçekleştirdiği saldırı eylemlerinde başarısını tespit etmek için, hedefe yaklaştığı mesafeyi başarı saymıştır.

Asimetrik savaşın, bir grup, örgüt ya da halk hareketi tarafından, mensubu olduğu devlete karşı yürütüldüğü durumları ortaya çıkaran sebepler vardır. Bu durumları, devletin

⁸⁵ Yılmaz TEZKAN, *Yeni Bir Savaş Türü: Asimetrik Savaş*, Yarın Dergisi, Ağustos 2002, (akt.) Gürsoy, a.g.m., s. 141.

işleyiş yapısına bakarak incelemek gerekmektedir. O halde devlete karşı yürütülen asimetrik savaşlarda, devlette:

- Ekonomik refah düzeyi düşük,
- Artan suç oranları,
- Siyasal şiddet,
- Sınır bütünlüğünü koruyamama,
- Bölünme,
- Vatandaşlara şiddet uygulama,
- Rüşvet,
- Devlet kurumları zayıf,
- Etnik farklılıktan kaynaklı kayırma,
- Kişi başına düşen milli gelir ile halk tabanının geliri arasındaki örtüşmezlikler mevcuttur.

Bu durumların varlığı başarısız devlet tanımı ile uyum göstermektedir. Zaten Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan çatışmaların bir çoğu başarısız devletlerde görülmektedir.

Devletleri hasım kabul eden çatışmalarda, zayıf olan taraf, yukarıda sayılan sebepleri tetikleyici olarak görmekte ve bu tetikleyicilere karşı mücadele yürütmektedir. Taraflardan biri ki bu devlet olmayan taraf; özgürlük, bağımsızlık, demokratik haklar, ekonomik refah, güvenli yaşam ortamı gibi amaçlar çevresinde toplandığında; birbirine ve özellikle amaca bağlılıkları artmaktadır. Zira sahip olduğu ileri teknoloji ürünü silahlar, iyi eğitilmiş asker sayısı, askeri ekipmanlar ve benzeri güçleri ne kadar fazla olursa olsun, uğruna savaşacak bir ideali olmayan tarafla, davası uğruna ölümü göze alan taraf arasında ideolojik bir asimetri vardır. Amacına bu denli bağlı olan tarafın savaşıma azmi oldukça yüksektir. Bu durumu, Sun Tzu'nun "kuşatılmış bir orduya dışarıdan açılmış bir yol verilmeli"⁸⁶ sözüne benzetebiliriz. Aslında Sun Tzu, savaş meydanında bir orduyu dört taraftan kuşatmanın, onların canları pahasına savaşmasına neden olacağını anlatmak için böyle söylemiştir. Her zaman bir taraf açık bırakılmalıdır ki, düşman hayatta kalabilmek için kaçmayı düşünsün. Buradaki benzetmede, dört taraftan kuşatılmış olan taraf, asimetrik ilişkide zayıfı temsil etmektedir. Zayıf taraf bir ideale sıkı sıkıya bağlıdır ve yine idealini

⁸⁶ Tzu, a.g.e., s. 145.

hayati önem taşıdığını düşünmektedir. Bu nedenle, savaşma azim ve kararı yüksektir ve kazanmak için kayıp vermeyi fazlasıyla göze alır.

Alamut Kalesi'ni ele geçiren Hasan Sabbah'a kaleyi geri vermesi için Melik Şah, otuz bin kişilik ordusunu yollar. Ordu Alamut'un dışında beklerken, üç elçi Hasan Sabbah'a gönderilir ve dışarda bekleyen otuz bin kişilik ordu olduğu söylenir. Kaleyi üç gün içinde geri bırakmasını; eğer bırakmazsa, Serdar-ı Ekrem'in⁸⁷ Hasan Sabbah'ı son darbeyi vurana kadar amansızca takip edeceğini söyler. Hasan Sabbah ise iki askerini yanına çağırır. Onlarla konuşur ve birine hançeri kendi kalbine saplamasını, diğerine ise kuleden aşağı atlamasını emreder. Askerler emirleri mutlulukla yerine getirir. Hasan Sabbah elçilere döner ve "...Efendine gördüklerini anlat ve ona şunları söyle: Ordusu otuz bin asker kuvvetinde olabilir ama deminkiler gibi iki askeri yoktur."⁸⁸ der.

Savaşın kazanma azmi tarih boyunca önemli olmuştur. Bu azim, her ne kadar savaşın aktörlerin karşılıklı iki veya daha fazla devlet olduğu ortamda belirleyici olmasa da, savaşların asimetrik ilişki içinde olduğu; cephesi, zamanı ve mekanı belli olmadığı durumlarda ve özellikle gerilla tipi savaşlarda etkisini göstermektedir.

2.3.4. Savaş Hukukuna Uygunluk

Savaş kavramı, kural olarak devlet veya ulus içerisindeki rakip siyasal güçler arasında gerçekleşen, açık ve ilan edilmiş silahlı çatışmaları ifade etmek için kullanılır.⁸⁹ Savaş hukuku ise, savaşan ülkelerin birbirleriyle ve savaşa katılmayan ülkelerle olan ilişkilerini düzenlemekte, ayrıca bireylerin savaştaki hak ve sorumluluklarını belirtmektedir.⁹⁰ Savaş hukuku, bu çalışmanın konusunu açıklamaya yardım etmesi amacıyla inceleneceği için, savaş hukukunun gelişim süreci detaylı bir şekilde aktarılmayacaktır. Ancak tarihsel süreç içerisinde, savaşlar tamamen yasaklanmadığı için, etkilerinin ve zararlarının en aza indirilmesi savaş hukukunun düzenlenmesi yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Geniş ölçekli çatışmalar askeri bağlamda savaş olarak ifade edilebilmektedir. Fakat, bir devleti kapsayıp uluslararası bir nitelik kazanmadığı sürece savaş kavramının kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası savaşların değişen yapısında, ortaya çıkan yeni tip çatışmalar, çoğu zaman savaş hukukunun dışında seyretmiştir. Savaş hukuku,

⁸⁷ Hükümdarın tüm yetkileriyle savaş alanında bulunan komutan.

⁸⁸ Wladimir BARTOL, *Fedailerin Kalesi: Alamut*, Yurt Kitap Yayın, 3. Baskı, Ankara, Mart 2001, s. 415.

⁸⁹ Aslan, a.g.m., s. 235.

⁹⁰ Aslan, a.g.m., s. 235.

tarafların devlet olduğu ve evrensel etik kurallarına bağlı kalınması esas alınacak şekilde düzenlenmiştir. Bu bağlamda, belirli kurallara uymak zorunda olmayan bir taraf ortaya çıkmıştır. Bu taraf, savaş hukukuna herhangi bir bağla bağlı değildir. Dolayısıyla, savaş oyununu kendi kurallarına göre tasarlayıp, icra eden taraf ile, savaş hukuku ile arasında bir bağ olan taraf arasında belirgin bir asimetri söz konusudur. Bu nedenle, asimetrik olarak meydana gelen çatışmalarda zayıf taraf, hasmıyla arasındaki güç dengesizliğini dengelemeye çalışırken savaş hukukunun ilkelerini gözetmemektedir. Ortaya çıkan sonuçlar vahşet boyutuna ulaşmaktadır. Elindeki silahlar, ulus-devletin elindekilerle aynı ya da benzer nitelikte olduğu zaman, bu durum ulus-devleti hukuki olarak zor durumda bırakabilmektedir. Silahların niteliğinin aynı olması, ortadaki asimetrik ilişkiyi ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü örneğin, ülkeniz bir terör örgütü tarafından kimyasal silahlar tarafından ansızın saldırıya uğradı. Bu durumda ulus-devlet olarak saldırgan tarafa aynı şekilde mukavemet edemeyebilirsiniz. Devletlerin, uluslararası toplum içindeki yerleri ile devlet olmanın getirdiği bazı yükümlülükler, silahlı güçleri ve askeri stratejileri buna imkan vermemektedir.⁹¹

Asimetrik savaşın hukuka uygunluğuna ters düşecek diğer bir unsur ise çocuk askerlerdir. Askerlik yapabilmesi için bir kişinin 18 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Ancak bazı ülkelerde çocuklar, ebeveyn ya da yasal temsilcilerinin izni ile 16, bazı ülkeler ise 17 yaşında askere alınabilmektedir. Kavram olarak çocuk asker düzenli ya da düzensiz silahlı gruplarda hizmetçi, ulak, ajan, sex amacıyla vb. görevlerde kullanılan 18 yaş altındaki kişileri ifade etmektedir.⁹² Bunların yanı sıra çocuklar, özellikle iç savaşlarda ve terörist gruplarda ve gerilla/militan olarak kullanılmaktadır. Günümüzde 250,000'in üzerinde çocuğun, otuzdan fazla çatışmada silahaltında olduğu belirtilmektedir.⁹³

Çocukların asker olarak kullanılma nedenlerinden bazıları şunlardır:

- Yetişkin askerlerden daha ucuza çalışmaları,
- Çatışmalarda yönlendirilmesinin kolay olması,
- Düşman kuvvetlerinin ahlaki açıdan ikileme düşürme ihtimalleri,

⁹¹ Gürsoy, a.g.e., s. 122-123.

⁹² Serkan KEKEVİ, Gökmen KILIÇOĞLU, *Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları*, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:3, Mart 2016, s. 487.

⁹³ UNICEF, Fact Sheet: Children Associated With Armed Groups and Forces Central Africa, s. 1, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 07.11.2017, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2016-3/8.pdf>

- Yetişkin asker eksikliğinde, ordulardaki safları doldurmaları,
- Cezai ehliyetlerinin, yetişkinlerden az olması,
- İntihar eylemlerinde kullanılmaları konusunda ikna ediciliğin yüksek olması,
- Güvenlik güçlerinin çocuklara karşı güç kullanmayacağını bilmesi, nitekim eğer güvenlik güçleri tarafından çocuklara şiddet veya orantısız güç uygulandığında bu tür yasadışı yapılanmalar tarafından çocuklar üzerinden güvenlik güçlerinin veya devletin “despot”, “zalim”, “vicdansız” olarak nitelendirmek suretiyle meşruiyetin sorgulanmasına veya etnik temel üzerinden zihin bulanıklığı yaratılması yönünde çeşitli basın ve yayın kuruluşlarının da katkısı ile bir propagandanın aracı olarak kullanılması.

Şekil: 2. Çocuk Asker Kullanımında Ülkeler⁹⁴

Savaşın değişen yapısı içinde, taraflardan birinin devlet olması ve savaş hukuku ile arasında bağ olması, bu tarafın hukuken istemediği şekilde asimetrik etki yarattığı durumları ortaya çıkarabilmektedir. Devletler, savaş hukukunda hukuki statüsü belirsiz olan özel askeri şirketleri kullanmaktadırlar. Özel askeri şirketler, askeri hizmetlerin

⁹⁴ CNN, “*Child Soldier Use Around The World*”, 29.04.2015, Çevrimiçi Kaynak, Erişim: 07.11.2017, <http://edition.cnn.com/2015/04/29/world/gallery/child-soldier-use/index.html>

giderek özelleştirilmesi sonucu artan bir şekilde silahlı çatışma alanlarında görünür hale gelmiştir. Bu tür şirketlerin sivilleri hedef alan şekilde ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan davranışlarda buldukları bilinmektedir. 16 Eylül 2007 tarihinde, Irak'ta Nisour Square saldırısında, Amerikalı yetkililerin bulunduğu konvoyu koruyan Blackwater Worldwide personeli, bu saldırı karşısında etrafa ateş açmaya başlayarak 17 sivilin ölümüne ve pek çoğunun da yaralanmasına neden olmuştur.⁹⁵ Bu ve türevleri örneklerde görüldüğü gibi özel askeri şirketler, savaş hukukuna aykırı davranmaktan kaçınmamışlardır. Özel askeri şirketler genellikle “çökmüş” bir devletin sınırları içinde çalıştıkları için sorumlu tutulacakları bir yerel hukuk bulunmamaktadır.⁹⁶

2.3.5. Tarafların Örgütlenme Şekli

Örgüt, ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için biraraya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilattir.⁹⁷ Savaş, çatışma, eylem, saldırı gibi durumlarda tarafların örgütlü olması esastır. Emekli Tuğgeneral Yılmaz Tezkan çalışmasında asimetrik tarafların örgütlenme şekillerinin kısa bir karşılaştırmasını şu şekilde ifade etmiştir:

Ulus-devletlerin bilinen hiyerarşik yapısının aksine asimetrik hasım, kendi askeri ve siyasi varlığının ağırlık merkezinin nerede olduğunu belli etmeyecek şekilde standart bir emir komuta yapısı oluşturmayabilir. Bu durumda asimetrik hasımla mücadele, bir gölge boksuna dönüşebilir. Elde müthiş bir askeri güç vardır, ama bu gücün tatbik edileceği hedef ortada görünmemektedir. Ayrıca asimetrik güç kompartımanlar şeklinde örgütlenmiştir. Kompartımanlardan birisi bulunup yok edilse dahi diğerleri faaliyetlerine devam edebilmektedir. Katı bir emir-komuta sisteminin olmayışı, haberleşmede hem en basit hem de en teknolojik vasıtalarından istifade edilmesi, örgütlenme şeklinin ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Örgüt birimleri genel bir talimat doğrultusunda kendi inisiyatifleri ile hareket edebilmektedir.⁹⁸

Örgütlenmelerine göre asimetrik unsur barındıran gruplar; terörist gruplar, gerillalar ve hacktivist gruplar başlıkları altında incelenecektir.

⁹⁵ The New York Times, “Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings”, 22.10.2014, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.11.2017, <https://www.nytimes.com/2014/10/23/us/blackwater-verdict.html>

⁹⁶ Filiz Çulha ZABCI, *Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler*, Tasam Yayınları, Stratejik Rapor No: 56, 2004, s. 15.

⁹⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 11.11.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a18223973e5e7.42026841

⁹⁸ Tezkan, a.g.m., s. 140.

Terörist Gruplar

Siyasal içerikli bir hedef doğrultusunda vücuda gelmiş olan terörist bir örgüt, her şeyden önce birlik ve beraberlik duygusu ve bilinci oluşmuş, birincil ve ikincil ilişkilerin aynı anda ve gerektiğinde kullanıldığı bir grup niteliğine sahiptir.⁹⁹ Her terörist örgüt, bir hedef doğrultusunda hareket etmeyi amaç edinmiştir. Bu şekilde kendilerince meşru sayılacak faaliyetler etrafında toplanmaktadır. Genellikle ideoloji temelinde örgütlenirler. İdeoloji, toplumsal-bilimsel bir anlamda, belirli türdeki örgütlü siyasal eyleme temel sağlayan az ya da çok tutarlı bir fikirler dizisini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.¹⁰⁰ İdeolojik olarak terör örgütlerini genel olarak dört sınıfta toplamak mümkündür:

- Marksist-Leninist yönlü örgütler,
- Etnik yönlü örgütler,
- Şovenist-Faşist yönlü örgütler,
- Dini yönlü örgütler.

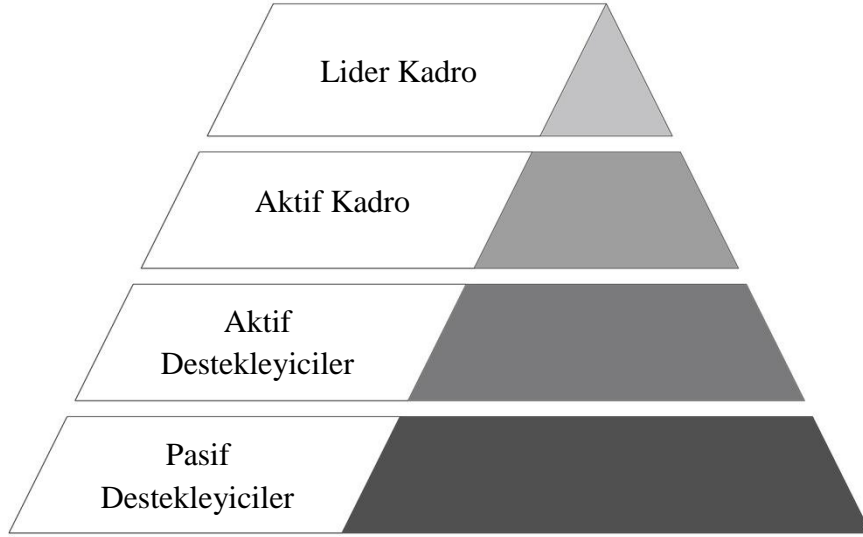
Çoğunlukla örgütlerin bu dört sınıflandırmadan birine; bazen de birden fazlasına bağlı oldukları görülmüştür. Örneğin PKK (Kürdistan İşçi Partisi), başlangıçta Marksist-Leninist ideolojiyi kendisine rehber edinmiş, bir süre sonra buna etnik bir boyut ekleyerek ayrılıkçı-milliyetçi bir harekete dönüşmüş ve daha sonra geniş kitlelere ulaşabilmek için aynı zamanda din motifini de kullanmıştır.¹⁰¹

Terör örgütlerinin ideoloji ve amaçlarında farklılık görülmektedir. Ancak örgütlenme ve eylem çeşitlerinde benzerlik vardır. Örgütlenme modelleri dikey ve yataydır. Yatay yapılanmada; kent ve kır yapılanması olarak ikiye ayrılır. Dikey yapılanmada ise hiyerarşi mevcuttur.

⁹⁹ Ali ÇAĞLAR, *Terör ve Örgütlenme*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 3, Eylül 1997, s. 124.

¹⁰⁰ Andrew HEYWOOD, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, BB101 Yayınları, 3. Baskı, Mart 2016, Ankara, s. 137 (II)

¹⁰¹ Çağlar, a.g.m., s. 125.

Şekil: 3. Tipik Terör Örgütünün Yapı Piramidi¹⁰²

Lider kadro, örgütün beyni olarak yönetici rolünü üstlenir. Genelde örgütün eylem alanı olan ülkenin dışında yaşarlar ve aktif eylemlerde görev almamaktadırlar. Bu iki durum, lider kadronun güvenli bir ortamda olmasının önemine vurgu yapar. Bir lider kadro, ideolojik çizgiyi, örgütün genel yapılanma ve örgütlenme biçim ve yerlerini, eylem türlerini, temel hedef ve ilkeleri, finans, silah, malzeme ve diğer lojistik gereksinimleri, disiplin ve benzeri diğer kuralları; kısacası örgütün çalışma, örgütlenme plan ve stratejilerini, genel politikasını tespit eder ve daha alt kadrolar aracılığıyla uygulamaya koyar.¹⁰³

Aktif kadro, lider kadronun belirlediği eylem ve planları örgütün dışına taşıyarak uygulayan hiyerarşi basamağındadır. Bu kadrodaki kişilerin, örgütün ideoloji ve amaçlarına sıkı sıkıya bağlı olması gerekmektedir. Çünkü bu kişiler uygulamaya geçerken, yaptıkları eylemin sonuçlarına katlanmak zorundadırlar. Ayrıca hiyerarşi piramidinin üst basamağı ile alt basamağı arasındaki bağı kurarlar.

¹⁰² George G. CHAPPEL, Jr. MAJOR, *A Terrorist Organization As A System: Unleashing Warden's Five Ring Model*, USAF, 04.02.2002, s. 5, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 13.11.2017, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401142.pdf>

¹⁰³ Çağlar, a.g.m., s. 125-126.

Tablo: 2. Kadroların kendi içindeki görev dağılımı.¹⁰⁴

Liderlik	Organik Temeller	Altyapı	Nüfus	Savaşan Mekanizma
Terörist Liderler	Finansal Ağ / Para	Eğitim Kampları	Aktif Destekleyiciler	Aktif Kadro / Terörist Hücreleri
Komuta ve Kontrol	Lojistik / Tedarik Ağı	Güvenli Evler	Pasif Destekleyiciler	
Politik Liderlik	İdeoloji	Ulaşım Ağı	Diğer Nüfus	
Askeri Liderlik	Silahlar			
Dini Liderler	Medya			
Devlet Destekli	Propagandaları			

Piramidin üçüncü basamağında sempatizan olarak bilinen aktif destekleyiciler bulunmaktadır. Aktif destekleyiciler, aktif kadronun asistanı görevindedirler. Aktif kadronun ihtiyaçlarını karşılarlar. Onlara güvenli evler tesis eder, istihbarat ile iletişimi sağlar ve lojistik gibi gereksinimleri temin ederler. Ayrıca aktif kadroda olduğu gibi piramidin üst basamağı ile alt basamağı arasındaki bağı kurarlar.

Pasif destekleyiciler grubu ise piramidin üst basamaklarına potansiyel oluştururlar. Aynı zamanda örgüte, gerektiğinde ayni ve nakdi yardımlarda da bulunur.¹⁰⁵

Gerillalar

Gerilla kelimesi, İspanyolcada küçük savaş anlamına gelmektedir. İlk kez Napolyon'un İspanya'yı işgal ettiği İber Yarımadası Savaşları'nda kullanılmıştır. Fransız Ordusu'nun işgaline karşı çıkmak için İspanyollar ve Portekizliler, İngilizlerin desteği ile gerilla savaşı yapmışlardır. Gerilla savaşı*, yeni bir savaş türü olmamakla birlikte, 20. yüzyılda yeniden önem kazanmıştır. Şöyle ki, daha eskiden akıncılık, yağmacılık, eşkıyalık veya isyan gibi kategoriler içerisinde düşünülürken, artık hem zayıf gücün bir direniş yöntemi hem de tüm güçlerin bir yıpratma aracı olarak kategorileşmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Chappel, Major, a.g.m., s. 7.

¹⁰⁵ Çağlar, a.g.m., s. 127.

¹⁰⁶ Mehmet Tanju AKAD, *Gayrimizami Savaş*, Kastaş Yayınevi, Birinci Baskı, 2015, İstanbul, s. 153 (III)

Gerilla savaşının üzerinde inşa edildiği esas unsur, bunun hangi sorunları ya da çelişkileri çözmek için hayata geçirildiğidir.¹⁰⁷ Yani belli bir kitleyi silahlandırıp, ölüm kalım mücadelesine ikna etmek için, insanların hayatlarını çekilmez kılan sebepler olmalıdır. Bu sebepler genellikle; bağımsızlık mücadeleleri, baskıcı rejimler ve ekonomik sebepler olmaktadır. Gerilla savaşları, güçlü düşmana karşı düşük maliyetli ve doğrudan çatışmalardan kaçan savaş tipini ifade etmektedir. Her ne kadar gerilla faaliyetleri düşman kuvveti hedef alsada, asıl hedef zaman kazanarak düşmanın iradesini kırmaktır.¹⁰⁸

Gerilla savaşının ikinci olmazsa olmazı ise, liderlik konusudur. Halkın eğilimlerini iyi okuyan, doğru örgütlenme yapan, kadroları eğiten, propaganda ve siyasi hattı belirleyen bir liderlik ön koşuldur.¹⁰⁹ Kendiliğinden gelişen ayaklanmalar, başlangıçta büyük alevler halinde gelse de, liderin eksikliğinde iyi organize olmaktan yoksundur. Gerilla savaşında, politika askeri uygulamaya hizmet etmez, askeri uygulamalar politikaya hizmet eder.¹¹⁰

Liddell Hart, gerilla savaşının uygulanışını şöyle aktarmıştır:

- Hasma önce küçük darbeler indirilir ve bunun hemen ardından da görüşme fırsatları yaratılır.¹¹¹
- Gerilla harbi daima dinamik olmalı ve hızını sürdürmelidir. Bu savaşta meydana gelecek hareketsiz ara verme durumları, normal harptekine kıyasla, başarı için çok daha zararlıdır. Çünkü bu gibi fasıllar, hasma ülkeyi daha sıkı bir kontrol altına almak ve kuvvetlerini dinlendirmek imkanı vereceği gibi, halkın gerillalara katılma veya yardım etme arzusunun sönmesine de yol açar.¹¹²
- Stratejik alanda muharebeden sakınma ve taktik alanda ise zayıfa uğranması muhtemel hallerde herhangi bir çatışmadan kaçınma yoluna gidilir.¹¹³
- Birçok küçük darbe ve tehdit, durumu yararlı kılmak yönünden, birkaç büyük darbeden daha etkili bir sonuç verir. Bu küçük darbe ve tehditlerin birbirini sık sık izlemesi suretiyle, düşman üzerinde dikkat dağıtıcı, rahatsız edici ve moral

¹⁰⁷ Akad, a.g.e., s. 50 (III)

¹⁰⁸ Ivan IRREGUIN-TOFT, *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Aralık 2005, s. 32.

¹⁰⁹ Akad, a.g.e., s. 52 (III)

¹¹⁰ Akad, a.g.e., s. 52 (III)

¹¹¹ Liddell B. H. HART, *Strateji: Dolaylı Tutum*, Genelkurmay Basımevi, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Stratejik Etütler Dairesi Yayınları, No: 8, (Çev.) Cemal Enginsoy, Ankara, 1973, s. 397.

¹¹² Hart, a.g.e., s. 398.

¹¹³ Hart, a.g.e., s. 398.

bozucu büyük bir etki sağlanacağı gibi, halkta da geniş ölçüde bir izlenim yaratmak mümkün olur.¹¹⁴

- Sert ve ormanlık arazi, gerillaların güvenliği ve baskın imkanları sağlaması bakımından, yapısal yönden en iyi sayılırsa da, bu avantajlar tam değildir. Çünkü bu nitelikteki arazi, ikmal yollarına erişmek yönünden zorluk yarattığı gibi, ana hedeflere de uzaktır. Bu ana hedefler, sadece işgalci kuvvet ve özellikle ulaştırma imkanları bakımından bir hedef arz etmekle kalmaz, fakat işgalci güce karşı işbirliği yapmaları için inandırılmaları gereken halkı da kapsar.¹¹⁵

Che Guevera, gerilla birliğinin örgütlenişi katı bir şemaya göre yapılamaz; kendisini uydurması gereken çevreye bağlı sayısız değişiklikler vardır¹¹⁶, diyerek örgütlenmeyi açıklamıştır. Öyleyse gerilla birliğinin sayısı mümkün olduğunca az kişiden oluşmalıdır.

Gerilla gruplarında en önemli kadro, terörist gruplarda da olduğu gibi liderlik kadrosudur. Liderin; sorumluluklarını yerine getirecek bilgi, deneyim ve yeteneğe sahip olması elzemdir. Daha alt kadrolara indikçe yüz ya da yüz elli kişilik birimler ve bu birimlerin başında bir lider olmalıdır. Bu birimler kendi içinde küçük mangalara ayrılarak hareket eder. Savaşan kişilerin dışında bir gerilla birliğinde olmazsa olmaz kadrolar vardır. Bu kadrolar, birliğin iletişim, lojistik, güvenli yerler, yiyecek ve giyeceğinden sorumludurlar.

Gerilla birliğinin finansmanı, birliğin ömrünü belirler. Diğer bir ifadeyle, gerilla savaşları, finansman bulunduğu sürece devam edebilir ve bir gerilla savaşının başarılı olmasındaki temel faktörlerden biri, savaşın uzun sürmesi ve mümkün olduğunca yıpratıcı olmasıdır.

Hackivist Gruplar

21. yüzyılın ilk yılları, internetin insan yaşamına fazlasıyla yer ettiği yıllar olarak kayda geçmiştir. İnternet artık her insanın kolaylıkla erişebildiği ve hatta çoğu zaman erişmek zorunda kaldığı bir alan olmuştur. Bu derecede yaygın olan bir alanın, içinde savaşları barındırmadığını söylemek çok yanlış olacaktır. Asimetrinin en temel kullanım alanı olarak sanal alemden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü haftanın yedi günü ve her

¹¹⁴ Hart, a.g.e., s. 398.

¹¹⁵ HART, a.g.e., s. 399.

¹¹⁶ Ernesto Che GUEVERA, *Gerilla Savaşı*, Everest Yayınları, 2008, s. 37.

günün yirmi dört saati sanal dünyada savaşlar olagelmektedir. Harita sınırlarının ortadan kalktığı bu savaşlar, mikro ve makro şekillerde meydana gelmektedir. Mikro savaşlar; dijital dünyanın küçük çaplı dolandırıcılık olaylarını kapsamaktadır. Makro savaşlar ise; ismini tüm dünyaya duyurmuş hacker grupların, genellikle hükümet kurumlarına, finans kuruluşlarına, elektrik şebekelerine ve bu gibi hareket kabiliyeti itibariyle sistemin büyük çarklarını etkileme yetisine sahip organlara düzenlenen ve korku yaratan saldırıları kapsamaktadır.

Hacklemek, sanal ortamda yetkisiz erişim anlamına gelmektedir. Hactivizm ise, hacklemek (hacking) ve aktivizm (activism) kavramlarının birleşmesiyle oluşmuştur. Hackleyen kişiye ise hacker denmektedir. Saldırı düzenleyen hackerlar, siyah şapka (black hat) hackerlardır. Düzenlenen saldırıların tespiti ve savunmasını yapan hackerlar ise beyaz şapka (white hat) hackerlardır.

Hackerlar, hackleme işini farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirmektedirler. Kısaca değinmek gerekirse, bunları şöyle sıralayabiliriz:

- **Beyaz Yaka Hackerlar:** Çoğu şirket kendi ağlarını internet üzerinden hacklemesi için maaş karşılığında hackerlar tutar. Bunu yapmalarındaki amaç; kendi güvenlik sistemlerindeki açığı, bir başka hacker ya da hacker grubu bulmadan önce riskleri minimize etmek istemeleridir.
- **Etik Hackerlar:** Genellikle devletlerin, tehditlere karşı güvenliği arttırmak amacıyla görevlendirdikleri hackerlardır.
- **Hırsız Hackerlar:** Bir ülke toplumunun ya da uluslararası toplumun etkilenebileceği eylemler yerine; bireysel çıkarlar gibi mikro çıkarlar sağlamak amacıyla genellikle ekonomik alanlarda saldırı düzenleyen hackerlardır.
- **Muhalif Hackerlar:** Bu hackerlar, bireysel ya da büyük çaplı olabilmektedir. Örneğin; komşusuyla tartışan bir hacker, telekomünikasyon şirketini hackleyip komşusunun telefon faturasını değiştirmek suretiyle komşusuna zarar verebilmektedir. Bu, bireysel bir protestodur. Ancak uluslararası ya da ulusal alt yapılara zarar veren hackerlar da vardır. Örneğin; bir hükümetin belli bir konuda izlediği politikanın kendilerine ters düştüğünü ileri sürerek o ülkenin internet hızını yavaşlatmak, finans kuruluşlarına zarar vermek ya da hükümet kurumlarını hedef almak gibi gerçekleştirilen saldırılar büyük çaplıdır.
- **Cracker (Kırıcı):** Bilişim dünyasının öne çıkan isimlerinden olan ve hackerların kültürünü araştıran Eric Raymond, hackerlar ile crackerlar arasındaki farkı şöyle

ifade etmektedir: “hackerlar yazılım üretirler, crackerlar ise sadece üretileni kırarlar.”¹¹⁷ Yani hackerların yaptıkları işin suç olmamasına rağmen, crackerların suç unsuru bulunan işler yapmasından dolayı insanlarda oluşan algınının, hackerların tamamının suçlu insanlar olarak tanımlanmasından şikayet etmektedir.

2.3.6. Medyanın Önemi

Küreselleşme ile sınırları ortadan kaldıran unsurlardan biri de medya olmuştur. Medya; ses, görüntü ve yazı ile kurulan iletişim anlamına gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet ortamı aracılığı ile karşımıza çıkmaktadır.

Dördüncü kuvvet olarak adlandırılan medya yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra toplumu etkileyen önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir.¹¹⁸ Medya, bu önemi sayesinde, asimetri terazisinde her iki tarafında ilgi alanına girmeyi başarmıştır. Öyle ki, asimetrik etki ortaya çıkarmak için güçsüz tarafın, asimetrik etkiyi ortadan kaldırmak ve kötü göstermek için ise güçlü tarafın odağında bulunmaktadır.

Hükümetler açısından incelendiğinde, olumlu ve olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Ekim 1993'te Somali'nin başkenti Mogadişu'da, on sekiz Amerikan askerinin ölmesi ve bu askerlerin cesetlerinin sokaklarda sürüklenmesini canlı yayımla nakleden CNN Televizyonu, bu olaydan sonra Amerikan Ordusu'nu Somali'den geri çekmek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla bu olayı takiben CNN Etkisi kavramı ortaya çıkmıştır. Medyada CNN Etkisi, yaptıkları televizyon yayınlarıyla, hükümetleri bazı tedbirler almak durumunda bırakmak anlamına gelmektedir. Bu konunun önemini vurgulayan en önemli açıklama BM eski Genel Sekreteri Boutros Ghali'nin “CNN, Güvenlik Konseyi'nin 16. üyesidir.”¹¹⁹ İfadesinde yer bulmaktadır.

Diğer bir açıdan bakıldığında, genellikle demokratik olmayan devletlerde, hükümetlerin medya üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Hükümet, medyadan yapacağı yayınların manipüle etmesi isteyebilmektedir. Bu durumda, hükümetler halkı ya da daha geniş bir ifadeyle uluslararası kamuoyunu, kendi dilediği şekilde yönlendirebilmektedir.

¹¹⁷ Discovery Channel, “*Hackers: Outlaws and Angels*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 19.11.2017, <http://www.sadecebelgesel.com/hacker-kanunsuzlar-ve-melekler.html>

¹¹⁸ Yalçinkaya, a.g.e., s. 311.

¹¹⁹ Eytan GILBOA, *The Global News Networks and U.S. Policymaking In Defense and Foreign Affairs*, s. 9, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.12.2017, https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/2002_06_gilboa.pdf

Başka bir ifadeyle medya, nesnel gerçeklerin olduğu gibi yansıtılan bir aracı değil, olaylara aktif bir şekilde müdahale edebilen ve böylece yeni gerçeklikler kurgulayabilen bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hükümet dışı aktörler açısından bakıldığında ise yine olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle 1990'lerden sonra internet kullanımının sivilleşmesi, halkın tüm kesimlerinin bu iletişim aracına ulaşmasını sağlamıştır. Çeçen askerlerin, öldürdükleri Rus askerlerinin görüntülerini internete yüklemesiyle başlayan süreç; son yıllarda terör örgütü IŞİD'in (Irak Şam İslam Devleti), infaz ettiği esirlerin görüntülerini internete yüklemesiyle devam etmektedir. Özellikle terör örgütleri, bu sayede, ulaşmak istediği korku yaratma hedefine ulaşmaktadır. Bu nedenle terör örgütleri, medyayı kendi amaçları doğrultusunda araçsallaştırabilmektedir. Ayrıca eylemlerini planlarken, medyanın ilgisini çekecek kriterler çerçevesine alarak hareket etmektedirler.

Hükümet dışı aktörlere yaptığı olumsuz etki açısından bakılacak olursa, burada yine hükümetlerin medya üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır. Hükümetler, hasımlarına karşı kazanmak için, medyayı efektif bir şekilde kullanarak halkın desteğini sağlamak istemektedirler.

Medyanın etkilerine çok yönlü bakıldığında, savaşların temelinde yer alan güç kavramı, medya unsurları sayesinde olduğundan daha büyük halde etkisini yaymaya devam etmektedir.¹²⁰

¹²⁰ Salih BIÇAKÇI, *Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu*, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 9, Sayı: 34, Yaz 2012, s. 208.

3. ASİMETRİK SAVAŞIN KULLANDIĞI YÖNTEMLER

Asimetri, taraflar arasındaki silah, teçhizat, doktrin, imkan ve yeteneklerden doğan farklılıktır. Asimetrik savaş, benzeşmeyen güç unsurlarının, muharebe yöntemlerinin, vasıta ve silahlarının kullanıldığı savaştır.¹²¹ Asimetri, stratejinin bütün unsurlarınca (kuvvet-mekan-zaman) yaratılabilir.¹²² Bu durumda, asimetrik savaşın kullandığı yöntemler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Kullanılan Birlikler,
- 2) Kullanılan Teknoloji,
- 3) Sınır aşan ve Mülteciler,
- 4) İnternetin Kullanımı ve Medya Etkisi,
- 5) Ucuzlayan Savaş,
- 6) Kimyasal, Biyolojik, Radyoaktif, Nükleer (KBRN) Ajanlar,
- 7) Finansal Kaynak.

Asimetrik savaşın kullandığı bu yöntemler, stratejinin unsurlarını yaratmadaki araçlardır. Kısacası, hangi silahlı yapıların; hangi teknolojiyle; hangi araçlarla; hangi unsurların üzerinden; ne kadar maliyetle ve bu maliyeti hangi yollarla edinerek savaşların aktörleri haline geldiği incelenecektir.

3.1. KULLANILAN BİRLİKLER

Soğuk savaş sonrasında, komünizmin çökmesiyle birlikte, dünyada tek süper güç olarak ABD kalmıştır. Tek süper güç olmasına rağmen ABD askeri harcamalar yapmaya devam etmiştir. ABD askeri bütçesi, kısa süre içerisinde kendisinden sonraki on gücün askeri harcamaları toplamından daha büyük bir miktara¹²³ ulaşmıştır. ABD'nin askeri üstünlüğüyle hiçbir devlet rekabet edemeyecek hale gelmiştir. Küresel boyutta bu durumun ortaya çıkardığı asimetrik etkinin sonucunda, bölgesel olarak bu asimetriyle rekabet etmek amacıyla: Savaş lordları, milisler, silahlı isyan grupları, terör örgütleri, deniz haydutları ve ulusötesi suç örgütleri ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu aktörleri kısaca tanımlayacak olursak:

¹²¹ Varlık, a.g.m., s. 125.

¹²² Varlık, a.g.m., s. 125.

¹²³ Barry BUZAN, *Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi*, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 18, Yaz 2008, s. 116.

- **Savaş Lordları:** Çoğunlukla iç savaş ortamında ortaya çıkan, emri altında silahlı gruplar bulunduran ve genellikle eskiden ordularda üst düzey görev yapan kişilerdir.
- **Milisler:** Belirli bir etnik grubun, kabilenin ya da halkın kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla kurdukları silahlı kuvvetlerdir.
- **İsyancı Gruplar:** Bir devletin ya da bir bölgenin hakimiyetini ele geçirmek amacıyla ortaya çıkan silahlı gruplardır.
- **Terör Örgütleri:** Bir ideolojiyi gerçekleştirmek amacıyla silahlı çatışmalara ek olarak korku ve panik yaratmak temelinde ortaya çıkan silahlı gruplardır.
- **Deniz Haydutları:** Genel olarak, devletle hiçbir bağlantısı olmaksızın, devlet dışı aktörlerin veya, özel şahısların kendilerine veya örgütlerine ait gemi ve vasıtalarla başka gemilere, bu gemilerdeki yüke, mallara ve insanlara karşı menfaat sağlamak için yaptıkları, şiddet içeren saldırı dahil, hukuk dışı tüm fillerdir.¹²⁴
- **Ulusötesi Suç Örgütleri:** Özellikle maddi kazanç sağlamak amacıyla şiddete başvuran silahlı suç örgütleridir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde bu kategorilerin ön plana çıkmasında başarısız devletler ve küreselleşme etkili olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan devletler, merkezi otoriteyi sağlamakta güçlük çekmişlerdir. Afrika, Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Asya'daki ülkelerde, güvenlik temelini ve kamu hizmetlerini sağlayamadıkları için otorite boşluğu oluşmuştur. Bu durum, silahlanmış devlet-dışı aktörlerin ortaya çıkmasına ve bu aktörlerin uluslararası güvenliğini tehdit edecek noktaya gelmesine zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılın sonlarına kadar savaş, taraflarının devletler olduğu bir olgu olarak bilinirken, bu tarihlerden sonra silahlı devlet-dışı aktörler de savaşın tarafları arasında sayılmaya başlanmıştır. Savaşın kendi içinde geçirdiği evrim sonucunda ağır silahlara sahip ordular, silahlar ve savaşçı sayısı olarak daha küçük bu gruplara karşı elverişsiz duruma düşmüşlerdir. Bu gruplar genelde piyade silahları kullanmaktadırlar. Özellikle Kalaşnikof, Kanas gibi tüfekler, roketatarlar, havanlar

¹²⁴ Evin BEKİR, *Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü*, Güvenlik Birimleri Dergisi, Kasım 2012, 1(1), s. 123.

ve diğer hafif piyade silahları kitle imha silahlarının yerini almış ve yeni dönemdeki savaşların sembolü haline gelmiştir.¹²⁵

Savaşlar ve şiddet kullanma tekelinin devletlerin elinden çıkmasıyla birlikte, savaşta ölenlerin asker-sivil oranında da değişim yaşanmıştır. Ölen ya da yaralananların yüzde 80'i sivil halk, geri kalan yüzde 20'si ise çatışmalarda yer alan askerlerdir.¹²⁶ Bu yeni aktörler için savaş, bir yaşam biçimi ve yaşamını sürdürebilmek için bir geçinme aracı haline gelmektedir. Bu durumda savaş, devlet-dışı aktörlerin çoğu zaman zenginleştiği bir hal almaktadır. Yeni savaşlar silahlılarla silahsızlar arasında gerçekleşmekte ve bu durumun kaçınılmaz sonucu; şiddet, katliam ve vahşettir. Askerler, savaş hukukunu ya da herhangi bir askeri ceza hukukunu tanımayan yağmacılara dönüşürler.¹²⁷

Herfried Münkler, Yeni Savaşlar adlı kitabında yaptığı alıntıda şöyle aktarır:

“Savaş” der, Liberya iç savaşını anlatan Hans Cristoph Buch, “insanın içini dışına çıkarır: Monrovia’daki bir kavşakta trafik lambasının yerini alan ve sürücülere buradan öteye geçilemez sinyalinin veren kesik başı gördüğümde bu metafor kelimenin tam anlamıyla gerçek oluyor. Biraz daha dikkatle bakınca, köprüye girişi engellemek için yola enlemesine gerilen ipin katledilen kişinin bağırsakları olduğunu anlıyorum, kurbanın başsız gövdesi ise korkunç bir natürmort gibi bir büro sandalyesinde oturuyor.”¹²⁸

Anlatılan bu örnek, yeni savaşçıların vahşet yöntemlerinden sadece birisidir. Dünyanın diğer coğrafyalarında da bu örneklere yenileri eklenmektedir.

Yeni aktörlerin ortaya çıkmasındaki bir diğer etken ise, askeri maliyetin giderek artmasıdır. Yeni aktörler ve kullandıkları silahlar, düzenli birliklere göre çok daha ucuzdur. Dolayısıyla ekonomide olduğu gibi savaşlarda da ucuz olanın kullanımı daha da yaygınlaşmıştır. Fakat bu savaşlar uzun vadede bir topluma düzenli devletlerarası savaşlardan daha pahalıya patlar, çünkü süreleri ve geniş alanlara yayılmaları nedeniyle yarattıkları tahribat daha büyüktür ve toplumsal düzenlere nüfuz etmeleriyle ortaya çıkan uzun vadeli sonuçlar klasik savaşlardakinden daha vahimdir.¹²⁹

¹²⁵ Coşkun ARAL, *Ölümün Yakasına İliştirilmiş Hayatlar*, Alkım Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 23-29, (akt.) Yalçınkaya, a.g.e., s. 337.

¹²⁶ Herfried MUNKLER, *Yeni Savaşlar*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 30-31.

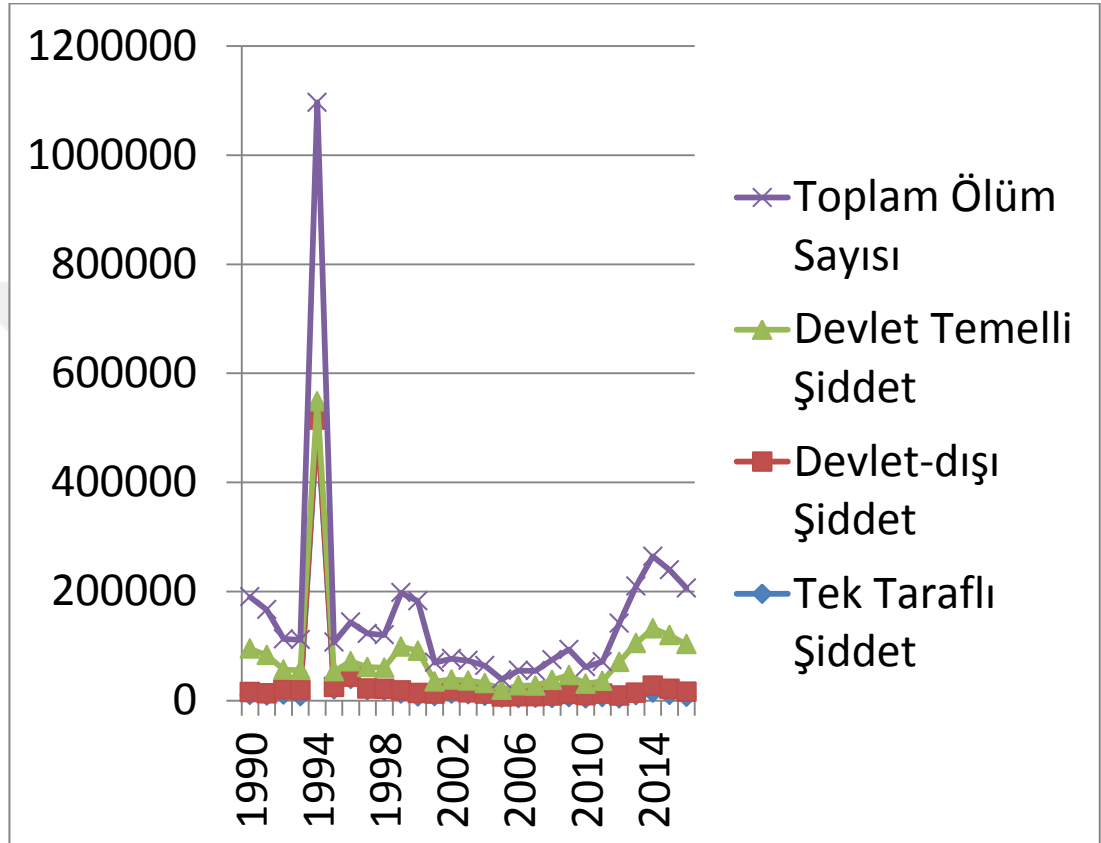
¹²⁷ Münkler, a.g.e., s. 32.

¹²⁸ Hans Cristoph Buch, *Blut im Schuh. Schlächter und Voyeure an den Fronten des Weltbürgerkriegs*, Frankfurt am Main, 2001, s. 117, (akt.), Herfried Münkler, a.g.e., s. 32.

¹²⁹ Münkler, a.g.e., s. 127.

Aşağıdaki tabloda şiddet: Devlet temelli, devlet-dışı ve tek taraflı olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin baz alındığı tabloda, devlet temelli şiddetin oran olarak fazla olması hakkında dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Devlet temelli şiddet istatistiğinin büyük bir bölümünü Afrika, Asya ve Ortadoğu'da bulunan başarısız devletler oluşturmaktadır.

Tablo: 3. Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalarda Ölen Sayısı¹³⁰

Başarısız devletlerle ilgili olarak bir başka açıklama ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batılı devletlerin başarısız devletler üzerinde çıkarlarının kalmamasıdır. Bu durumda başarısız devletlerdeki istikrarsızlığın doğurduğu çatışmalara, Batılı devletler kendi kuvvetleriyle müdahale etmekten kaçınmaktadırlar. Bunun sonucunda ise özel askeri şirketlere olan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Günümüzde devletlerin liberalleşmesi, onları savaş adına her şeyi ihale edebilir hale getirmiştir. Özel askeri şirketlere ise, savaşı doğrudan ihale ettikleri görülmüştür. Bu şirketler, herhangi bir devletin kurallarına, kontrolüne, savaş tarzı anlamında aynı ahlaki seyre ve hatta görev yaptıkları devletlerin yasalarına birebir olarak tabi değildirler. Müşterileri arasında, isyanları bastırmakta kendi

¹³⁰ Uppsala Conflict Data Program, Department of Peace and Conflict Research, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 02.01.2018, <http://ucdp.uu.se/#/encyclopedia>

ordularına ve muhafız birliklerine artık güvenemeyen devlet başkanları kadar, savaş ve isyan bölgelerindeki üretim tesislerini bu tür paralı askerlik şirketlerine korutan uluslararası şirketler de vardır.¹³¹

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasının gerekliliğini çıplak gözle analiz etmek de mümkündür. Soğuk Savaş dönemi boyunca devletler, silahlanma ve askerileşme yarışı içindelerdi. Ancak Soğuk Savaş bittiğinde artık bu yoğunlukta orduya ve silaha ihtiyaç duymamaya başladılar ve ordularında küçülmeye gittiler. Ordular küçülürken ortaya çıkan asker fazlasına istihdam ihtiyacı doğmuştur. Bu da, özel askeri şirketlerin artmasını tetiklemiştir. Ayrıca özel askeri şirketlerin savaşı yalnızca kar etme güdüsüyle icra ediyor olması, savaş ahlakı ve hukukuna dair sorumluluklarını yerine getirmediği tartışmalarına neden olmuştur. Savaş hukukunda şirketlerin durumuyla ilgili bir düzenleme yapılmamıştır.¹³²

3.2. KULLANILAN TEKNOLOJİ

Savaşın tarihsel süreç içindeki dönüşümünü ve ilerlemesini sağlayan temel faktörlerden biri teknolojidir. Teknolojinin gelişmesi, savaşı her defasında bir sonraki aşamaya taşıyarak savaşa yeni şekli vermiştir. Savaşta kullanılan teknoloji, savaşın unsurları olan strateji, teknik ve taktik kullanma yöntemlerinde belirleyici olmuştur. Daha net bir ifadeyle, hasım güce karşı savunma yapabilmek ya da zafer kazanabilmek, teknolojik ilerleme ve onun doğru bir biçimde kullanılmasıyla doğru orantılıdır. İhtiyaçlar, icatları doğurmaktadır. Örneğin; İsrail'in ürettiği Merkava tankları, Arap-İsrail savaşları için özellikle Golan tepelerinin arazisine yatkın olacak şekilde dizayn edilmiştir. Bu nedenle nispeten yavaş bir tanktır. Ancak Amerikan Abrams tankları, çöl ortamında daha hızlı gitmesi amacına uygun bir biçimde dizayn edilmiştir. Sonuçta İsrail, Arap blokuna karşı, ABD ise 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda Sovyet yapımı Irak zırhına karşı başarı elde etmiştir.

Asimetrik savaş bir birleşim savaşıdır. Eski ve yeni yöntemlerin birbirine entegre biçimde kullanılmasıyla icra edilmekte ve tabii ki gündeme geldiği zamanın teknolojisinden de yararlanmaktadır. Bu dönemde, savaşın kullandığı araçlara sosyal medya, video siteler gibi yeni platformlar eklenmekle birlikte; bilgisayar, uydu ve radar sistemlerinin geliştirilmesiyle, hedef tespiti ve hedefe isabet gibi konularda insan hataları en az düzeye

¹³¹ Münkler, a.g.e., s. 42.

¹³² Yalçınkaya, a.g.e., s. 340.

indirilmiştir. Bu durum özellikle, savaş alanlarında birliklerin senkronizasyonunu geliştirmiştir.

Soğuk Savaş sonrasındaki ilk sıcak savaşta (Irak Savaşı) karşılaştığımız en şaşırtıcı sahne, kaynağını göremediğimiz bir yerden gelen füzelerin “düşman” olarak belirlenen noktayı vurmasıydı.¹³³ Tarafların birbiriyle fiziksel teması geçmesi zaman almıştır. Bu olay, televizyon ekranlarında gösterilmiş ve izleyenlerin bunun bir savaş mı yoksa bir bilgisayar oyunu mu olduğunu anlaması kolay olmamıştır.

Teknolojinin gelişmesiyle savaş yeni kavramlarla açıklanmaya ve farklı bağlamlarda yürütülmeye başlanmıştır. Bilgi savaşları, elektronik savaşlar ve siber saldırılar kavramları gittikçe yaygınlaşmıştır. Bu kavramlarda savaşlar fiziksel bir süreç olmaktan uzaklaşmış, uzaktan yönetim sürecine girmiştir. Bu süreç, asimetrik savaşı da teşvik etmektedir. Özellikle internetin sivilleşmesi ve yaygın kullanımı, siber uzay ortamını herkesin kullanımına sunmuştur. Estonya'nın NATO'ya üye olmasıyla zihinsel olarak Rusya'dan uzaklaşması sonucu, Kızıl Ordu'nun başkent Talinne girişinin bir sembolü olan “Bronz Asker” heykelini askeri mezarlığa taşımış ve bunun üzerine, 27 Nisan tarihinde Ruslar, Estonya'ya siber saldırılara başlamıştır. Çeşitli Rus internet forumlarında Estonya'daki adresler hedef olarak gösterildi ve teknik bilgisi olmayan sıradan bilgisayar kullanıcılarına kadar ulaşan bir kitleye saldırı gerçekleştirmenin yöntemleri açıklanarak saldırı yaygınlaştırıldı.¹³⁴ Bu durum göstermektedir ki, uluslararası ortamda devletler arasında geçen politik bir sürece, kişiler evlerinden aktif bir şekilde dahil olabilmektedir.

Ancak, teknolojinin tüm olumlu neticelerinin yanı sıra; riskleri, açmazları, maliyetleri, ve istenmeyen etkileri de birlikte getirdiği görülmektedir. Estonya örneğinde, ekonomik maliyet çok yüksek boyutlarda seyretmiştir. Bunun yanında gelişen savaş araçları ve değişen savaş yöntemleri çok sayıda sivilin ölmesine neden olmuştur. Savaşta, stratejik noktalar olan sanayi bölgelerinin hedef alınması ise çevreye büyük tahribat vermekle beraber, bu tahribatların kalıcı etkileri olmaktadır.

3.3. SINIRAŞAN ve MÜLTECİLER

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya coğrafyasında meydana gelen çatışmaların çoğu toplumiçi çatışmalardır. Toplumiçi çatışmalar: Eski Yugoslavya'nın dağılması sonucu, Doğu Avrupa'da meydana gelen çatışmalar; Angola'da uzun yıllar süren savaş;

¹³³ Bıçakçı, a.g.m., s. 208.

¹³⁴ Bıçakçı, a.g.m., s. 215.

Kongo’da isyan hareketleriyle başlayan çatışmalar; Ruanda’da yaşanan soykırım; Kafkas Bölgesi, Afrika Burnu gibi savaş bölgeleri; Ortadoğu ve Asya’da ortaya çıkan çatışmalar şeklinde Soğuk Savaşı takip eden yıllar şeklinde sıralanabilmektedir. Son yıllarda ise Arap Baharı mottosuyla yola çıkan bir çok Arap ülkesinde meydana gelen ayaklanmalar da toplumiçi çatışmalara örnektir. Bütün bu savaşların ortak özelliği, toplumiçi çatışmalarla başlayıp uluslararası çatışmalara dönüşmeleri, kelimenin tam anlamıyla sınırsız hale gelmeleridir.¹³⁵ Çoğu zaman büyük güçlerin savaş arenası haline gelen ve özellikle başarısız devletlerde meydana gelen bu çatışmalar, uluslararası boyutlara vardığında yıkıcılığı daha büyük ve süresi daha uzun hale gelmektedir.

Toplumiçi nitelikte başlayıp uluslararası savaşa taşınan savaş örneklerinden bazıları şöyledir:

Angola: 1975 yılında Portekiz’den bağımsızlığını kazandıktan sonra ülke içindeki iki ana yerel grup olan, Angola Halk Kurtuluş Hareketi (MPLA¹³⁶) ile Angola’nın Tam Bağımsızlığı için Milli Birlik (UNITA¹³⁷) kendi içinde üstünlük mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadelede MPLA’yı, Küba, Sovyetler Birliği, Doğu Almanya ve Yugoslavya desteklerken; UNITA’yı, Fransa, İsrail, ABD, Mısır ve Güney Afrika Cumhuriyeti desteklemiştir.

Ruanda: Almanya’nın kolonisiyken, I. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti mandası olarak Belçika’ya verilen Ruanda’da, Belçika yönetimi Ruanda halkına etnik kökenlerini gösteren kimlik kartları vermiş ve halkı Hutu ile Tutsi olmak üzere ikiye ayırmıştır. 1962 yılında bağımsızlığını kazanmasından 1994 yılındaki büyük soykırıma kadar geçen sürede bu iki etnik kimlik arasındaki çatışmalar sürmüştür. Bu yıllar arasında Fransa, Ruanda’da askerlerini bulundurmuş ve Hutu rejimini desteklemiştir. İç çatışmaları engellemek için BM de ülkeye asker göndermiştir.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti: 1960 yılında bağımsızlığını kazanan Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde, 1990’ların başında mevcut rejimin zayıflamasıyla ortaya çıkan iç çatışmalara Çad, Angola, Ruanda, Uganda, Namibya ve Zimbabve müdahil olmuştur. Ayrıca Fransız ulusal çıkarları Frankofon Mabutu’yu desteklemeyi tercih

¹³⁵ Münkler, a.g.e., s. 83.

¹³⁶ Movimento Popular de Libertação de Angola

¹³⁷ União Nacional para a Independência Total de Angola

ederken ABD ve İngiltere, Uganda ve Ruanda gibi Afrikalı müttefiklerce desteklenecek bir liderden yana politika izlemişlerdir.¹³⁸

Nijerya: 1960 yılında İngiltere'den bağımsızlığını alan Nijerya'da, bağımsızlık sonrası etnik ve dini bir dizi çatışma yaşanmıştır. Bu çatışma ortamında Biafra'nın bağımsızlığını ilan eden Doğu Nijerya Valisi Albay Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu ile bu bağımsızlığı tanımayan Nijerya Hükümeti'nin Gowon yönetimi karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadelede İngiltere Gowon yönetimini desteklerken; Fransa ise, Fildişi Sahili, Kamerun ve Gabon üzerinden Biafra'yı desteklemiştir.

Sudan: 1956 yılında bağımsızlığını İngiltere'den alan Sudan'da, bağımsızlık sonrası başlayan etnik ayrılıklar daha sonra ekonomik boyutlara taşınmıştır. ABD'nin Sudan'dan çekilmesi üzerine Çin, Sudan'da rafineri ve boru hatları inşa ederek ülkenin petrol üreticisi olmasına önayak olmuştur. 2000'li yıllarda patlak veren Darfur'daki isyan hareketleri üzerine Çin, yatırımları ve çıkarları doğrultusunda Sudan hükümetine destek vermiştir. Bunun karşılığında ABD, Darfur'da Çin karşıtı bir tutum sergileyerek isyancıları desteklemiştir.

Mülteciler

Toplumiçi çatışmaların sınıraşan boyutunu incelerken özellikle mültecilerin çatışmalara etkisini, katkısını ve zararlarını incelemek gerekmektedir. Mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen¹³⁹ kişiler olarak tanımlanmıştır. Bir savaş istatistiği olarak, ölüm sayılarının önemi kadar; savaşlarda evlerini ve hatta ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişi istatistiği de çatışmaların seyrini anlamak için önemlidir. Savaşlar ve çatışmalar neticesiyle her yıl milyonlarca insan evlerinden ve ülkelerinden ayılmak zorunda kalarak mülteci istatistiğe katılmaktadır.

¹³⁸ Öncel SENÇERMAN, *Demokratik Kongo Cumhuriyeti Doğusundaki İç Çatışmalara Çevresel Güvenlik Perspektifinden Bir Bakış*, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, 2016, s. 47.

¹³⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, Başlangıç, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.01.2018, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>

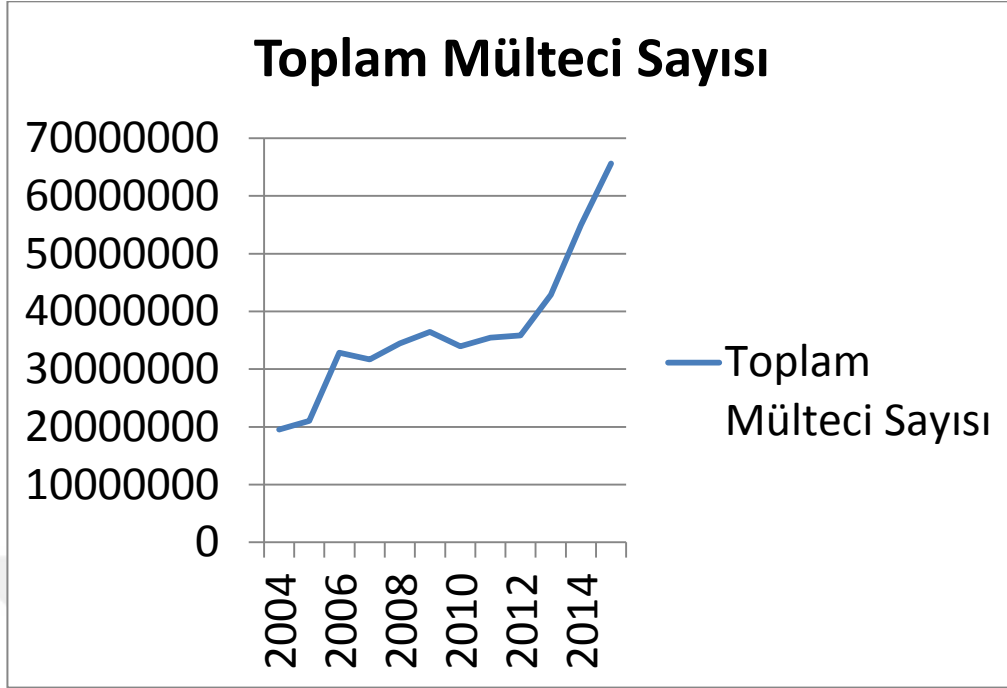
Aşağıdaki tablo Birleşmiş Milletler Mülteci Ajansı'nın istatistik yıllıklarından derlenerek hazırlanmıştır. Tabloda, 2004-2017 yılları arasındaki mülteci sayıları verilmiştir. Basit bir ifadeyle, 2004 yılında 19 milyon civarında olan mülteci sayısı, 2017 yılına gelindiğinde 65 milyonu aşmıştır. Son durumda toplam yerinden edilmiş 65 milyon mültecinin: 400 binden fazlasını Burundi, 4,25 milyonunu Demokratik Kongo Cumhuriyeti, yaklaşık 3 milyonunu Irak, 650 binini Arakan, 13 milyonunu Suriye, 550 binini Orta Afrika Cumhuriyeti, 1,7 milyonunu Nijerya, 2,5 milyonunu Güney Sudan ve 200 binini Yemenli mülteciler oluşturmaktadır.

Bütün yeni savaşların karakteristik bir özelliği de, çok kısa sürede ortaya çıkan büyük mülteci akınları sonucunda çatışma bölgelerinin kenarlarında bir dizi kampın kurulmasıdır.¹⁴⁰ Uluslararası yardım örgütleri kurulan bu kamplara ivedi bir şekilde ulaşip yaralıları tedavi etmek, gerekli tıbbi ve gıda malzemelerini tedarik etmek ve ortamı sterilize halde tutmak suretiyle bulaşıcı hastalıkları önlemek gibi birtakım görevlerde bulunmaktadır. Bu kamplar, savaş lordları için önem arz etmektedir. Çünkü savaş lordları, gıda ve tıbbi malzemelerini bu kamplardan tedarik etmektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'in insani yardım örgütleri ve sivil toplum kuruluşları (STK) iç savaş ekonomilerinin ister istemez sabit bir unsuru haline gelmiştir.¹⁴¹ Bu yardımlar, her ne kadar iyi niyetli olsa da, çoğu zaman savaşan taraflara sponsor olmaktadır. Savaşan taraflar bu yardımların geleceğini garanti olarak gördüğünden çatışmaların başında, ihtiyaçlarını karşılama hesaplarını bu yardımlara göre yapmaktadırlar. Köprülerde, dağ geçitlerinde ya da arazinin yolda bariyer kurmaya elverişli oldu her yerde yardım konvoyları durdurulup aranırken silahlı kişiler ihtiyaç duydukları şeylere el koyarlar; sadece ihtiyaç duyulmayan malzemelerin geçmesine izin verilir. Bu sayede uluslararası toplum hem çatışmaların getirdiği felaket tablosunu hafifletmeye çalışırken hem de bu çatışmaları finanse etmiş olmaktadır.

¹⁴⁰ Münkler, a.g.e., s. 145.

¹⁴¹ Münkler, a.g.e., s. 145.

Tablo: 4. 2004-2017 Yılları Arası Toplam Mülteci Sayısı¹⁴²

Savaş lordları, gelen yardımlardan başka türlü de faydalanmaktadır. Örneğin, yardım kuruluşları getirdikleri yardımları uçaklardan ya da limanlardan mülteci kamplarına ulaştırmak için nakliye araçlarını savaş lordlarından kiralamaktadırlar. Ayrıca yardım kuruluşlarının çatışma bölgelerinde güvenliğe ihtiyacı vardı ve bu güvenliği para karşılığında savaş lordları sağlamaktadır. Yerel savaş lordları geçimlerini savaşla sağlamaktadır. Bu nedenle savaşın bitmesi onları geçim kaynağından mahrum bırakacaktır. Savaşı sürdürmenin en önemli yolu, ekonomik kaynağın bulunmasından geçmekte ve savaş lordları bu kaynağa ulaşmak için her fırsatı değerlendirmektedir.

Savaş lordları, mülteci kamplarının ne kadar dramatik bir durumda olduğunu dünya kamuoyuna gösterme peşindedirler. Savaş muhabirlerinin mülteci kamplarında ağlayan kadınları, açlık çeken çocukları ve zayıf yaşlıları görüntülemesi uluslararası toplumdan daha fazla destek sağlamak anlamına gelmektedir. Bu destek sadece savaş lordlarının gelen yardımlardan temin edeceği ihtiyaçlarını karşılamayıp aynı zamanda çekilen acı görüntülerinin uluslararası toplum üzerindeki etkisi ile meşruluk kazanmayı hedeflemektedirler.

¹⁴² The UN Refugee Agency, Statistical Yearbook, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 07.01.2018, <http://www.unhcr.org/search?page=search&skip=0&docid=&tid=49ec6f1727&scid=49aea93a5b&comid=56b07b944>

3.4. İNTERNETİN KULLANIMI ve MEDYA ETKİSİ

1991 sonrasında sivilleşen ve dünyanın kullanımına açılan internet uluslararası sistemin aktörleri olan devlet, toplum ve bireyleri birbirlerine daha etkin şekilde bağlamıştır.¹⁴³ Soğuk savaş döneminde iki kutba ayrılan dünya arasında internet, sanal kimliğine rağmen organik bir bağ olmuştur. Bu sayede, insanlar arasındaki duvarlar yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. 1991 Körfez Savaşı'nın detaylarının internet ve medya üzerinden canlı biçimde takip edilmesi yeni dönemin farklı olacağını en büyük göstergesiydi.¹⁴⁴ Bir başka örnekte ise, Rusya'nın Aralık 1994'te Çeçenistan'ın başkenti Grozni'ye girmesinde saklıdır. Ruslar savaşı kısa sürede sonlandıracağını düşünmüş, fakat Çeçenlerin direnişiyle karşılaşmışlardır. Çeçenler bu direniş esnasında, öldürdükleri Rus askerlerin görüntülerini internete yüklemişlerdir. Ruslar geleneksel savaşın dışında oluşan siber alanın etkisini anlamak geciktiler ise de bir süre sonra saldırılara başka siteler açarak cevap verdiler.¹⁴⁵

İnsanlar dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, artık sınırların ötesinde olup bitenlere evlerinden tanıklık edebilmekteydi. Savaşın geleneksel anlamda tek aktörü olan devlet savaşı özelleştirmenin yanında, medyalaştırarak ya da internet ortamından takibini sağlamanın önünü açarak, bir bakıma halka arz ediyordu. Uzak topraklardaki savaşlar artık sadece haber bültenlerinde duyulan ya da gazetelerden okunan bir olay değil; daha etkin ve daha eş zamanlı haberdar olunabilen bir olay haline gelmiştir. O halde insanların olaylara tepkileri de, daha hızlı ve daha yoğun tezahür etmeye başlamıştır. İkinci bölümdeki medya başlığı altında açıklanan CNN Etkisi de, insanların medya üzerinden gösterdiği tepki sonucu devlet aygıtının reflekslerine yön verdiği olaylara bir örnek olmaktadır.

21. yüzyılın ilk yılları itibariyle teknolojinin hızla gelişmesi sonucu internetin kullanım aygıtları, insan hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Özellikle facebook, youtube ve twitter gibi sosyal medya hesabına sahip olmayan insan neredeyse kalmamıştır. Bu uygulamalar, anlık fotoğraf, video, yayın ve bilgi paylaşımı yapabilmeye imkan sunmaktadır. Bu imkanları savaş ortamında kullanabiliyor olmak, savaşan gruplar için de bir propaganda aracı haline gelmektedir. Geçmişte savaşlarda yaşanan bazı olayların üstü örtülebiliyorken, günümüzde özellikle internetin kullanımı ile böyle olaylarının üstünün örtülmesi imkansız hale gelmiştir. Çünkü kameraya ve internet

¹⁴³ Bıçakçı, a.g.m., s. 207.

¹⁴⁴ Bıçakçı, a.g.m., s. 207.

¹⁴⁵ Bıçakçı, a.g.m., s. 209.

bağlantısına sahip basit ve ucuz bir cep telefonu ile herkes, herhangi bir engel olmaksızın paylaşım yapabilmektedir. Dolayısıyla haber sayfaları, fotoğraflar ve videolarla internet üzerinden takip edilebilen savaş ortamı, aynı zamanda savaş lordlarının çoğu kez çarpıtarak veya propaganda niyetiyle kullandığı birer enstrüman haline gelmiştir.¹⁴⁶ Bu neticede internetin kullanımı, araçsallaştırılarak savaşlara dahil olmuştur.

İletişim özelinde internetin kullanımının araçsallaştırılması savaş lordları, terörist ya da isyancı grupları için iki temelde önemlidir. Birincisi, bunu psikolojik bir unsur olarak kullanılırlar. İnterneti kullanarak, savaşlardaki kan, şiddet ve işkence görüntülerini hasım gücün askeri kuvvetlerine ve cephe arkasına yönelik bir psikolojik caydırıcılık yöntemi şeklinde değerlendirmektedirler. Bu şekilde hasmın direnme gücünü kırmayı, hasma moral anlamda çöküntü yaşatmayı ve kendilerini güvensiz hissetmelerini sonuçlarını elde etmeyi amaçlamaktadırlar. İkincisi ise, çağrıda bulunmaktır. Savaşa yatkın olan kesimin desteğini alıp gruplarına yeni savaşçılar olarak onları devşirmeyi hedeflemektedir. Genelde, çağrıda bulunma yönteminde savaşma amaçlarını meşrulaştırmak suretiyle sempati kazanma yolunu izlemektedirler. Araştırmalara göre 90 ülkeden en az 20,000 kişinin savaşmak için Suriye ve Irak'a gittiği bilinmektedir.¹⁴⁷ BM'in Ekim 2014'te yayınladığı bir rapora göre, 2010-2014 yılları arasında Suriye ve Irak dışından yabancı terörist sayısının, 1990-2010 yılları arasında olandan daha fazla olduğunu göstermiştir.¹⁴⁸

Savaş lordları bazen de kara propaganda yapmaktadır. Nevzat Tarhan kara propagandayı şu şekilde tanımlamaktadır: *“yerleşmiş bir inancı yıkma amaçlı eylemlerdir. Psikolojik savaşta propaganda çok önemli bir yer tutar. Kara propagandada kaynak belirlidir ama başka kaynaklardan çıkıyor gibi gösterilir. Kara propaganda yönteminde hile vardır. entrika, yalan, iftira, fitne, sinsilik ve sahte delil serbesttir, tüm bunlarla birlikte gizlilik esastır.”*¹⁴⁹ Ancak günümüzde iletişim ağının gelişmiş yapısı içerisinde kara propagandanın esası olan gizlilik ilkesini korumak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca kara propaganda, halkının güvenin sağlamış bir lideri ya da hükümeti hedef aldığı anda ise ters etki yaratarak liderin gücünü daha da arttırabilmektedir.

¹⁴⁶ Sami EKER, *Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği*, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2015, s. 59.

¹⁴⁷ Tobias FEAKIN, Benedict WILKINSON, *The Future of Jihad: What Next for ISIL and Al-Qeada?*, Australian Strategic Policy Institute, s. 6, Çevrimiçi Kaynak, Erişim: 09.01.2018, <https://core.ac.uk/download/pdf/30671940.pdf>

¹⁴⁸ Feakin, Wilkinson, a.g.m., s. 6.

¹⁴⁹ Nevzat TARHAN, *Asimetrik Savaş: Politik Psikoloji*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mayıs 2010, s. 304.

İnternetin sivil hayatta yaygınlaşmasıyla birlikte, dünya üzerinde yaşanan çatışmalar ya da şiddet olayları dünyanın her yerinden anlık bir şekilde duyulabilir hale gelmiştir. Çatışmaların sebep olduğu şiddet duygusu ya da (ve mesajı) internet üzerinden paylaşılmaya başlanınca etkinliği ve bilinirliği daha arttırmıştır.¹⁵⁰

Savaşlarda internetin kullanımına benzerlik gösteren bir başka araç ise medyadır. Medyanın kullanımı da internette olduğu gibi savaşan tarafların çıkarlarına hizmet edebildiği gibi, yaşanan çatışma ve olayları olduğu gibi gösterme özelliği taşımaktadır. Medya denilince akla ilk gelen kameralardır. Kameraların sadece savaş ortamında değil, var olduğu her ortamda insan tutum ve davranışları üzerinde etkisi vardır. Örneğin, sokak röportajları yapan bir muhabir ve kameraman yoldan geçen herhangi birine bir soru yönelttiğinde, soru yöneltilen kişi kendisini bir ürün gibi göstermeyi güdülemektedir. Yani o an içinde bulunduğu ruh halini yansıtmak yerine, ekranda görünmek istediği kişiye bürünmektedir. Savaşlarda da, savaşan tarafların medya karşısındaki tutumu böyle seyretmektedir.

Savaşan taraflardan bazıları medyayı, ısrarla savaşın dışında tutmaya çalışırken; bazıları ise yine ısrarla çatışma bölgelerine çekmeye çalışmaktadır. Medyayı çatışma bölgelerine ya da gerçekleştirilen şiddet eylemlerine doğru çeken taraflardan biri terörist gruplardır. Terörist gruplar için medya, eylemlerinin reklamını yapabilecekleri bir strateji unsuru halindedir. Bu sayede daha az şiddet kullanarak daha fazla etki yaratmaktadır. Herfried Münkler, “Yeni Savaşlar” adlı kitabında terörist eylemlerin başarısının belirleyici bir etkeni olan medya hakkında şöyle ifade etmiştir: “*Medyada gereğince yer verilmemişse ya da haberler siyasi bir sansürden geçiyorsa, terörist stratejilerin başarı şansı çok düşüktür: Medya desteği olmasa, şiddet eylemlerinin fiziksel sonuçları (Dünya Ticaret Merkezi’ne yönelik saldırılar bir istisnadır elbette), bu ülkelerin altyapısına ağır hasarlar vermeye yetmez.*”¹⁵¹ Medya artık haber organı olmaktan çıkmış, istemeden de olsa savaşan taraflardan bir haline gelmiştir; askerler ile askerlerin değil, askeri kuvvetler ile sivil halkın karşı karşıya geldiği yeni savaşların asimetrik yapısının doğrudan bir sonucudur bu.¹⁵² Çatışmaların asimetrik nitelik kazanması, kameraların ve dolayısıyla medyanın önemini de arttırmaktadır.

¹⁵⁰ Bıçakçı, a.g.m., s. 208.

¹⁵¹ Münkler, a.g.e., s. 175.

¹⁵² Münkler, a.g.e., s. 150.

Son olarak medyanın, savaş alanlarını kanlı bir şov dünyasına çevirdiğine değinmek gerekmektedir. Hans Christoph Buch, Sierra Leone’de yaşanan savaş hakkında düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

“Bir kavşaktan geçmek insanın hayatını riske atması demektir ama bir gazeteci kavşağa yaklaştığında çete savaşçıları ateş etmeyi kesiyor, karşı tarafta araba hurdaları arasında sipere yatmış savaşçılara seslenerek yabancının geçmesine izin vermelerini söylüyorlardı. İç savaşta tüm taraflar buna uyuyordu –bu fenomeni ancak medyanın büyüleyici etkisiyle açıklayabiliyorum. Şiddet videolarıyla azdırılmış gençlerin en çok istedikleri şey televizyona çıkmaktı, Rambo pozlarına girip TV ekiplerinin kameraları önünde şov yapıyorlardı. Monrovia’daki insan hayatı beş dolardan fazla etmiyordu ama silahlı gençler [...] çalışan kameralar önüne bir esiri katletmek için daha azına da razıydı.”¹⁵³

3.5. UCUZLAYAN SAVAŞ

Devletlerarası savaşlar, ekonomik bağlamda cazibesini yitirmiştir. Çünkü savaşın hesaplanan kar olasılıkları, zararlarından daha düşük hale gelmiştir. Savaşların pahalılaşması sonucu devletler, silah depolarını doldururken ya da ordularının diğer ihtiyaçlarını karşılarken zorluk çekmektedir ve sadece az sayıda devlet bu imkanlara ekonomik bağlamda sahiptir. Ancak savaş lordlarının ya da iç savaş taraflarının hesapları, devletlerin hesaplarıyla aynı değildir. Savaş lordları, devletlerarası savaşlarda olduğu gibi maliyet hesaplarını simetrik şekilde yapmazlar. Savaş lordları, katliam ve baskın usulü çatışmalara girdiklerinden dolayı genellikle hafif silahlar kullanmakta ve sivil altyapıdan faydalanmaktadırlar.

Hafif silahlar kullanılması, milislerin kısa sürede silahlandırabilmesine olanak tanımaktadır. Çünkü hafif silahların fiyatları çoğu zaman üretim maliyetlerinin bile altında tedarik edilebilmektedir. Bu silahların fiyatlarının ucuz olması, bu silahları kullanan savaşçıların da ucuz olmasıyla birleşince savaşlar çok daha cazip hale gelmektedir. Ağır otomatik silahlar, çocukların taşıyamayacağı, tetiğine uzanamayacağı ya da nişan alamayacağı ebat ve ağırlıklara sahipken; hafif otomatik silahlar sayesinde artık çocuklar silahları rahatlıkla taşıyabilmekte ve eğitim sürecinden geçmeden bu silahları kullanabilmektedir. Bu durumun yaygınlaşması, toplumsal anomiyi beraberinde getirmektedir. Özellikle toplumiçi savaşlarda, savaşan taraflar yaygın bir silahlanma

¹⁵³ Hans Cristoph Buch, Blut im Schuh. *Schlächter und Voyeure an den Fronten des Weltbürgerkriegs*, Frankfurt am Main, 2001, s. 117, (akt.) Herfried Münkler, a.g.e., s. 40.

sayesinde soygun ve talanlarda bulunmakta ve aynı zamanda geçimini sağlamaktadır. Daha fazla silahın, daha fazla şiddet ve geçim kaynağı haline gelmesi sayesinde, savaş savaşı besler mantığını yerleştirerek, çatışmaların tükenmek bilmez bir döngü içerisine girmesine neden olunmuştur.

Savaşın 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren yapısına baktığımızda, yıkıcılığı giderek artmıştır. Ancak buna karşılık teknolojinin gelişmesine de büyük katkıda bulunmuştur. Ancak yeni savaşlarda, savaşın ucuz yönteminin tercih edilmesi uçsuz bucaksız şiddeti ve tahribatı sunmaktan başka herhangi bir yenilik getirmemektedir. Ayrıca Yeniçağ Avrupası'ndaki savaşlarınkiyle karşılaştırıldığında, yeni savaşların devlet kurma işlevinin olmadığı görülür.¹⁵⁴ Bu savaşlar genelde isyan ve yıkma savaşlarıdır.

Klasik devletler savaşına girmek için devletler, toplumsal artı ürüne barış zamanından daha fazla el koyarak finans sağlamaktaydı ve takas bu şekilde oluşuyordu. Oysa yeni savaşlarda takas ilişkilerindeki hakim unsur şiddettir. Belirli sonuçları dayatmak için şiddet satın alınır ya da eşdeğer değişiminin yerini şantaj ya da açıktan açığa tehdit yoluyla şiddet alır.¹⁵⁵

Savaşların ucuz olmasının bir diğer nedeni de, gençlerin toplumlarda geçimlerini garantiye almaları ve ellerindeki silahlarla, başka hiçbir türlü erişemeyecekleri şöhrete kavuşmalarıdır. Bu durumu iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisi, zaten mevcut bir savaşın olduğu ortamda açlık, sefalet, işsizlik, eğitimsizlik gibi olumsuz etkenler vardır. Bu koşullarda gençlerin hayatta kalabilmeleri için militarize olmak zorunda kalmaktadırlar. Yani bu seçenek en akılcı seçim olacaktır. İkincisi ise, hayatta kalmaları için başka şanslarının olmaması algısının yerleşmesi sonucunda, şiddete meyilli, geçimini savaştan kazanmaya alışmış, militarist olmayı meslek edinen ve kendi sahip olamadığı barış hayatı sebebiyle, savaşı sonraki kuşaklara da miras bırakan askerler olmaktadır. Bu gençler, savaş lordlarının asker rezervi halindedir.

¹⁵⁴ Münkler, a.g.e., s. 128.

¹⁵⁵ Münkler, a.g.e., s. 129.

Tablo: 5. Eski savaşlar ile ucuzlayan yeni savaşlar arasındaki farklar

Eski Savaşlar	Ucuzlayan Savaşlar
Hukuki bir zemin vardır	Hukuki bir zemin yoktur
Yeni bir düzen kurma amacındadır	Var olan düzeni yıkma amacındadır
Ağır silahlar ve profesyonel ordular vardır	Hafif silahlar ve eğitimsiz savaşçılar vardır
Savaşların bitirilmesi gereklidir	Savaşların devam etmesinden beslenilir
Savaşların finansmanı toplumsal artı değerdir	Savaşlar dış desteğe, yağmaya ve şiddete ihtiyaç duyar
Sonunda bıraktığı tahribatı onarmayı hedefler	Tahribatı uzun vadelidir ve onarmayı hedeflemez

3.6. KİMYASAL, BİYOLOJİK, RADYOLOJİK, NÜKLEER AJANLAR

Terörizmin kitlesel ölümlere yol açtığı boyutunda yer alan yöntemlerden biri de kimyasal, biyolojik, radyolojik nükleer (KBRN) ajanlardır. Öncelikle KBRN silahların kullanıldığı olayların tarihçesine kısaca değinmek gerekir.¹⁵⁶

- 1346, Tatarlar Kefe Kuşatması'nda, vebadan ölenleri mancınık yardımıyla düşman saflarına atmışlardır.
- 1756-1763, İngilizler çiçek virüsü bulaştırılmış battaniyeleri Kızılderililere dağıtmışlardır.
- 1914-1918, Alman müttefiklerinin at ve sığırlarına gizlice, şarbon ve ruam hastalıkları bulaştırılmıştır.
- 1914-1918, I. Dünya Savaşı'nda Klor, Fosgen, Siyanürve Hardal gibi kimyasal savaş ajanlarının kullanımı yaklaşık 90.000 kişinin ölümüne neden olmuştur.
- 1915, Alman Ordusu Belçika'nın Ypres kentine 168 ton Klor gazıyla saldırmıştır.
- 1939-1945, II. Dünya Savaşı sırasında gaz odalarında Zyklon-B maddesi kullanılmıştır.
- 1945, Hiroşima ve Nagazaki şehrine atılan atom bombaları 250.000 kişinin ölümüne neden olmuştur.

¹⁵⁶ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, "KBRN Olaylarının Tarihçesi", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23458/KBRN-Olaylarinin-Tarihcesi>

- 1980, İnan-İrak Savaşı sırasında Halepçe'deki Kürt azınlıklar kimyasal savaş ajanı kullanımı ile katledilmiştir.
- 1984, Rajneeshe mezhebine ait teröristler Oregon'da restoranlarda salata barlarına Salmonella typhimurium bulaştırmışlardır.
- 1994-1995, Japonya'nın Matsumoto şehrinde ve Tokyo metrosunda gerçekleştirilen Sarin gazı saldırısı toplamda 19 kişinin ölümüne ve binlerce kişinin yaralanmasına neden olmuştur.
- 2001, ABD'de kurumlara gönderilen şarbonlu postalar 5 kişinin ölümüne neden olmuştur.
- 2014-2017-2018, Suriye'deki iç savaşta Sarin ve Klor gazlarının kullanılması binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

Kimyasal Ajanlar: Kimyasal silahlar; insanları, hayvanları ve bitkileri fonksiyonlarını bozarak etkisiz hale getirmek veya öldürmek için kullanılan, meteorolojik faktörlere dayanıklı toksik kimyasal maddelerdir.¹⁵⁷ Kimyasal silahlar, canlıları öldürmenin yanı sıra, önem arz eden bölgelere ya da yapılara ekonomik zararlar vererek kaos yaratmayı da hedefleyebilmektedir. Kimyasal silahların kitlelere yönelik öldürme, yıldırma ve etkisiz hale getirme eylemlerinin tümüne ise kimyasal terörizm denmektedir. Devlet ise kimyasal silahlarını kendisinden daha güçsüz ve savunmasız hedeflere yönelik kullanmışlardır. Kendileri ile eşit bir biçimde silahlanmış olan aktörlere karşı kullanmamışlardır. Bu nedenle, kimyasal silahların caydırıcı etkileri olduğu görülmektedir.

Kimyasal ajanlar vücuda farklı şekillerde nüfuz edebilmektedir. Kimyasal silahların aerosol, buhar ve gaz formları ağırlıklı olarak solunum sisteminden inhale edilerek dolaşım sistemine dahil olurken sıvı ve katı formlar ise ciltten emilerek vücuda alınırlar.¹⁵⁸ Ayrıca vücuda gözlerden girebildiği gibi, gıda maddeleri aracılığıyla oral yoldan da girebilmektedir. Kimyasal ajanların sınıflandırılması şu şekildedir:

¹⁵⁷ Mustafa ORTATATLI, Sermet SEZİGEN, Hanife Aslı AYAN, Hüseyin BALANDIZ, Levent KENAR, *Terörizm Kapsamında Kimyasal, Biyolojik, Nükleer ve Radyasyona Bağlı Yaralanmaların Değerlendirilmesi*, Türkiye Klinikleri Adli Tıp Özel Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara, 2015, s. 44.

¹⁵⁸ Ortatatl, Sezigen, Ayan, Balandız, Kenar, a.g.m., s. 45.

Tablo: 6. Kimyasal Ajanların Sınıflandırılması¹⁵⁹

Sinir Ajanları	Sarin (GB), Tabun (GA), Soman(GD), Metilfostafonotioik Asit (VX)
Yakıcı Ajanlar	Sülfür Mustard (HD), Nitrojen Mustard (HN) (Hardal Gazları), Levisit(L), Fosgen Oksim (CX)
Akciğer İrritanları	Fosgen (CG), Difosgen (DP), Klorin(CL), Klorpikrin (PS)
Kan Zehirleri	Siyanojejen Klorür, Hirojen Siyanür
Kapasite Bozucu Ajanlar	Psikomimetikler (3-Quinuclidinil benzilat, LSD), Toksinler, Göz Yaşartıcı Gazlar, Kloroasetofenon (CN), Orto-Klorobenilidin-Malononitril (CS), Dibenz (b,f)-1,4-Oxazepine (CR)
Bitki Öldürücü Ajanlar	2,4-D-Kakodilik Asit

Kimyasal silahların kullanımının tarihçesi Peloponez Savaşı'na kadar uzanmaktadır. Peloponez Savaşı'nda kükürt, kızgın kömür ve zift içeren zehirli gazlar kullanılmıştır. Daha sonra Yunan Ateşi denen zehirli gaz karışımı kullanılmıştır. Kimyasal silahlar, I. Dünya Savaşı'nda da etkin bir biçimde kullanılmıştır. Almanya klorin kutularını esen rüzgara serpererek yayılmasını sağlamıştır. Fransızlar ise, top mermilerinin içerisine fosgen koymuşlardır. 1917 Temmuz'da Almanlar ilk kez hardal mühimmatı ile birlikte koruyucu maskeleri de etkisiz hale getirerek kasmaya neden olan katı partiküllü difenil klorasil kullanmaya çalışmıştır.¹⁶⁰ Almanlar sarini ve tabunu, ABD ve Sovyetler Birliği somanı, İngilizler CS ve V ajanlarını bulup üretmişlerdir. I. ve II. Dünya Savaşlarında İtalyanlar Etiyopya'ya, Japonlar Mançurya'ya karşı kullanmışlardır. 1979-1988 yılları arasında ise İran-Irak Savaşı'nda kullanılmıştır. Ayrıca sinir gazları, diğer gazlara nazaran daha toksiktirler. Etki mekanizmaları genellikle metabolik olarak önemli bazı enzimlerin,

¹⁵⁹ Çağlar ÖZDEMİR, Arif BOZBIYIK, İ. Hamit HANCI, *Kimyasal Silahlar: Etkileri, Korunma Yolları*, Türk Tabipler Birliği Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 8, 2001, s. 298.

¹⁶⁰ Özdemir, Bozbyık, Hancı, a.g.m., s. 298.

spesifik olarak da kolinesterazların inhibisyonuna dayanır.¹⁶¹ Diğer gazlardan farklı olarak birkaç dakika içinde ölüme yol açabilmektedir.

Kimyasal silahlardan korunma dört temel üzerine oturtulur:

- 1) **Fiziksel Korunma:** Vücut korunması, solunum sistemi korunması
- 2) **Medikal Tedavi:** Pre-medikasyon tedavi
- 3) **Algılama:** Alarm, monitörizasyon, doğrulama, tanımlama
- 4) **Temizleme:** Bireysel ve araçlar ile temizleme¹⁶²

Biyolojik Ajanlar: Biyolojik ajanların etkileri kimyasal ajanlardan farklı olarak kullanıldıkları anda değil, inkübasyon süresine bağlı olarak gecikmeli bir şekilde ortaya çıkar.¹⁶³ Biyolojik silahların tarihte bilinen en eski kullanımı, Perslerin, Atinalıların ve Asurluların hasımlarının içme sularına hayvan leşleri atmalarına dayanmaktadır. 11-12. yüzyıllarda Müslümanlar, Haçlılara karşı veba virüsünü kullanmışlardır. Daha sonra İspanyollar, Amerika'ya geldiklerinde yerlilere çiçek salgını bulaştırmışlardır. 18. yüzyılda İngilizler ve Amerikalılar, Kızılderililere çiçek virüsü olan battaniyeler vermişlerdir. Japonlar 1932-1945 yılları arasında kurdukları tesiste biyolojik silah çalışmaları yürütmüş ve mahkumlar üzerinde denemiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD'deki bazı kuruluşlara, içinde şarbon sporları olan mektuplar gönderilmiştir.

Biyolojik silahlarda bulunması gereken özellikler şunlardır:¹⁶⁴

- 1) Kolay bulunması ve kolay üretilebilir olması,
- 2) Aerosol haline getirilebilmesi (partikül büyüklüğü: 1-10 µm),
- 3) Geniş coğrafi alana yayılabilmesi,
- 4) Güneş ışığı, kuruluk ve ısıya dayanıklı olması,
- 5) Ağır hastalığa veya ölüme neden olması,
- 6) İnsandan insana bulaşabilmesi,
- 7) Etkili bir tedavi veya profilaksi yönteminin bulunmaması.

¹⁶¹ İlker DURAK, Kadirhan SUNGUROĞLU, Orhan CANBOLAT, *Kimyasal Savaş Gazları*, Polat Tıp Yayınları, Ankara, 1991, s. 28.

¹⁶² Özdemir, Bozbıyık, Hancı, a.g.m., s. 299.

¹⁶³ Ortatatlı, Sezigen, Ayan, Balandız, Kenar, a.g.m., s. 46.

¹⁶⁴ R. J., LEGGIADRO, *The Treat of Biological Terrorism: A Public Health and Infection Control Reality*, Infect Control Hosp Epidemiol, 2000; 21(1): 53-6, (akt.) Mustafa SERİNKEN, Selda Sayın KUTLU, *Biyoterörizm ve Şarbon*, Türkiye Acil Tıp Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 4, Aralık 2009, s. 186.

Tablo: 7. Biyolojik Ajanların Sınıflandırılması¹⁶⁵

Kategori	Biyolojik Ajan	Hastalık	
A	Variola Major	Çiçek	
	Bacillus anthracis	Şarbon	
	Yersina pestis	Veba	
	Clostridium botulinum (botulinum toksinleri)	Botulismus	
	Francisella tularensis	Tularemi	
	Filovirüs ve Arena virüsler (Ebola virus, Lassa virus v.b.)	Viral kanamalı ateşler	
	B	Coxiella burnetii	Q ateş
Brucella spp.		Bruseloz	
Burkholderia pseudomallei		Ruam	
Alpha virüsler (VEE, EEE, WEE)		Melioidoz	
Rickettsia prowazekii		Ensefalit	
Chlamydia psittaci		Tifüs	
Toksinler (örn, Salmonella spp. Escherichia coli O157:H7)		Psittakoz	
Su kaynaklı ajanlar (örn, Vibrio cholerae, Cryptosporidium parvum)		Toksik sendromlar	
C		Nipah virus	Ensefalit
		Hantavirüsler	Hantapulmoner virus sendrom
	Kene kaynaklı viral hemorajik ateşler	Kırım Kongo hemorajik ateş	
	Falavi virüs	Sarı humma	
	Mycobacterium tuberculosis	Çoklu ilaç dirençli tüberküloz	

Radyolojik ve Nükleer Ajanlar: Nükleer silah, nükleer reaksiyon ve nükleer fisyonun birlikte kullanılmasıyla ya da çok daha kuvvetli bir füzyonla elde edilen yüksek yok etme gücüne sahip silahtır.¹⁶⁶ Radyolojik silahlar ise, nükleer silahların tüm etkilerine sahip değildir. Sadece radyasyon yayarlar.

Maddesel bir ortamdan geçerken onunla etkileşerek doğrudan veya dolaylı olarak iyon çiftleri oluşturabilen X ve gamma ışınları gibi elektromanyetik ışınlarla, kinetik enerjileri olan yüklü parçacıklar, ağır iyonlar ve serbest nötronlar gibi tanecik karakterli

¹⁶⁵ Mustafa SERİNKEN. Selda Sayın KUTLU, *Biyoterörizm ve Şarbon*, Türkiye Acil Tıp Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 4, Aralık 2009, s. 186.

¹⁶⁶ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=N%C3%BCKleer+Silah>

parçacıklar¹⁶⁷ iyonlaştırıcı radyasyonlardır. İyonlaştırıcı radyasyonlar: Alfa parçacıkları, beta parçacıkları, gamma radyasyonu ve nötronlardır.

Tablo: 8. İyonlaştırıcı Radyasyonlar

Alfa Parçacıkları¹⁶⁸	Bir radyoaktif çekirdeğin bozunumu sırasında yayınlanan pozitif 2 yüklü helyum atomu çekirdekleridir.
Beta Parçacıkları¹⁶⁹	Bir atomun bozunumu sırasında atom çekirdeğinden yayınlanan pozitif ve negatif yüklü elektronlardır.
Gama Radyasyonu¹⁷⁰	Nükleer reaksiyonlar veya radyoaktif bozunmalar sonucu atom çekirdeklerinden yayınlanan elektromanyetik ışınlardır.
Nötronlar¹⁷¹	Hidrojenden daha ağır olan tüm atomların çekirdeklerinde bulunan, kütlesi protondan çok az büyük olan yüksüz temel parçacıktır.

ABD, II. Dünya Savaşı'nı bitirmek üzere 1945 yılında, önce Hiroşima'ya, daha sonra Nagazaki'ye iki adet atom bombası atmıştır. Bu iki bombanın 5 yıl içerisinde sebep olduğu ölümler 360 bini aşmıştır. Daha sonra hiç atom bombası atılmamış olmasına rağmen, Soğuk Savaş yıllarından bu yana çok sayıda nükleer deneme patlamaları gerçekleştirilmiştir.

2000'li yıllardan sonra terörist grupların uluslararası anlamda etkinliğinin arttığı görülmektedir. Terörist grupların amacı, en yüksek seviyede korku ve panik ortamı yaratmaktır ve bunu da nükleer ve radyolojik silahlar vesilesiyle gerçekleştirebilirler. Terörist grupların nükleer ya da radyolojik silahlar yapma ihtimalleri düşüktür. Ancak nükleer ya da radyolojik maddeleri kullanmak suretiyle gerçekleştirecekleri herhangi bir

¹⁶⁷ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=%C4%B0yonla%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1c%C4%B1+Radyasyon>

¹⁶⁸ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=Alfa+Par%C3%A7ac%C4%B1klar%C4%B1>

¹⁶⁹ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=beta+par%C3%A7ac%C4%B1klar%C4%B1&as_sfid=AAAAAVJU56WvmltMpE5lkh58z2z1cQrqrqQ8V83c55L_EZ7GuhoN5tVhsJNiW3m_2QB0H4jHpGfEzdxPOOKjgsAsVvW9maZPRR8xlCo_fyhM6XeH28w0hgBu3WqhTihaBr9pg%3D&as_fid=4c33500182090b0cf868bf2f925612d8e61e54a5

¹⁷⁰ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=Gama+I%C5%9F%C4%B1n%C4%B1>

¹⁷¹ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, KBRN Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23793/KBRN-Sozlugu?kelime=N%C3%B6tron>

eylem, hedefledikleri etkiye ulaşmalarını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, terörist grupların, bu maddelerin taşınması esnasında ya da depolandığı konumda, bu maddelere yönelik gerçekleştirecekleri bir eylem sivil hayatı etkileyebilir ve uzun süreli bir çevre felaketine yol açabilir.

Küresel bir güvenlik vakfı olan Ploughshares Fund'un başkanı Joe Crincione nükleer terörün risklerini şöyle sıralar:¹⁷²

- 1) Teröristlerin, nükleer silahların bulunduğu yerde içeriden yardım alarak nükleer silahları çalması durumu.
- 2) Teröristlerin bomba materyali olarak, yüksek oranda zenginleştirilmiş plutonyum ve uranyum çalması durumu.
- 3) Teröristlerin kirli bomba yapma durumu.
- 4) Teröristlerin, daha önce Çernobil ve Fukuşima kazalarında görüldüğü gibi bir nükleer reaktörü hedef alma durumu.

3.7. FİNANSAL KAYNAK

Klasik devletler savaşında devletler, savaş zamanında üretimden artan miktara daha fazla el koyarak savaşı finanse etmekteydi. Sanayi devrimi sonrasında ise artı ürünü sadece kendi halkından değil; sömürgelerinden de sağlamaya başladı. Sömürgecilik yarışında hangi devlet daha karlı sömürgelere sahip ise bir sonraki savaşa daha zengin ve daha avantajlı bir şekilde hazırlık yapma olanağına sahipti. Daha sonra, devletler güvenliklerini uluslararası askeri ittifak örgütlerine üye olarak sağlama yoluna gitti. Bu örgütlerde bir nevi havuz sistemi mevcuttu. Her devlet bu örgütlere, para, asker, silah, teçhizat ve savaşın ihtiyaç duyduğu diğer unsurları yollayarak suretiyle bir ordu kuruyordu. Ancak bütün bu süreçlerin temelinde, klasik devletler savaşının en başında olduğu gibi, artı ürüne el koyarak savaşı finanse etmek vardı. Bu savaşların ekonomisi sonluydu. Yani bir devletin savaşın maliyetine dayanma gücü sınırlıydı. Savaşlar, ne kadar erken sonuçlanırsa o kadar az zarar; o kadar çok kar edilirdi.

Yeni savaşlarda bu gidişatın dışına çıkılmıştır. Çünkü artık savaş, devletin tek aktör kabul edilmediği bir alan haline gelmiştir. Devlet-dışı aktörler savaşlara dahil olmuştur. Basit bir denklem kuracak olursak; devlet dışı aktörlerin savaşı finanse etmesi için kendilerine vatandaşlık bağıyla bağlı olan bir halkı olmaması sebebiyle, vergi alacağı

¹⁷² CNN, "Nuclear Terrorist Threat Bigger Than You Think", 01.04.2016, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <http://edition.cnn.com/2016/04/01/opinions/nuclear-terrorism-threat-cirincione/>

bir sistemi de yoktur. Ancak savaşı finanse etmek durumundadır. Klasik savaşlarda olduğu gibi savaşı finanse eden kaynaklar sonlu değildir. Bir çiftçiyi ele alalım. Bir çiftçi, tarlasından elde ettiği gelir kadar geçimini sağlayabilir. Tarlasından elde ettiği gelir son bulduğunda, geçim kaynakları tükenmiş demektir. Ancak yeni savaşlarda finansal durum bu şekilde işlememektedir. Çünkü yeni savaşların aktörleri, çiftçi örneğinde olduğu gibi teritoryal bir bağlılık içinde değildir. Gönüllü yardımlara ve yasadışı yöntemlere başvurarak savaşın süresini uzatmak amacıyla finansman kaynaklarını çeşitlemektedir. Böyle bir durumda, Batı'nın ve Birleşmiş Milletler'in, savaşlarda kaynak tüketimi artışını hızla sonlandırmanın bir aracına dönüştürmek amacıyla zaman zaman uyguladığı ambargo politikası neredeyse tüm vakalarda başarısızlığa uğradı.¹⁷³ Toplumiçi savaşlar ya da terör gruplarının savaşları dış yardımlara ve yasadışı yöntemlere başvurması, ekonomik açıdan iyi olmayan devletlerdeki savaşların nasıl on yıldan daha uzun süre devam ettiğinin bir açıklaması olabilir. Angola, Türkiye, Sudan, Somali, Sri Lanka, Afganistan örneklerinde savaşların uzun yıllar devam etmesi bu durumla açıklanabilmektedir. Ancak bu savaşın kaynaklarının sonlu olmaması, sonsuz olduğu anlamına da gelmemektedir. Bu finansman kaynakları, savaşın süresini uzatırken; savaşın bitirilmesini de zorlaştırmakta ve herhangi bir değer üretmeyen bir savaş ekonomisini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, toptan bir çöküşle sonuçlanır.

Savaş lordlarının, iç savaşlarda savaşları finanse ederken hangi yöntemlerden faydalandığını incelemiştik. Savaşın maliyetini düşürerek; uluslararası yardım kuruluşlarınının yardımlarına el koyarak; yağma, soygun ve talan yöntemleri ile toplumiçi savaşları finanse etmekteydiler.

Savaştan taraflardan en az birinin devlet aktörü olmadığı durumlardan biri de terörizmdir. Terörizm kendini nasıl finanse eder?

1. Yasadışı olmayan yöntemler

a) Yardım gelirleri

i) Hayır kurumlarından gelen yardımlar

ii) Diğer devletlerden gelen yardımlar

iii) Sivil Toplum Örgütleri'nden gelen yardımlar

b) Ticari işletme kazançları

¹⁷³ Münkler, a.g.e., s. 25.

2. Yasadışı olan yöntemler
 - a) Uyuşturucu ticareti
 - b) Göçmen kaçakçılığı, insan ticareti
 - c) Silah kaçakçılığı
 - d) Banka dolandırıcılığı
 - e) Aidat gelirleri
 - f) Gasp, hırsızlık, fidye
 - g) Korsan ürün satışı
 - h) Süreli yayın gelirleri
 - i) Haraç toplama

Terör örgütleri saldırılarının maliyetini olabildiğince düşük tutmaya çalışmaktadır. Buna karşılık, saldırıların meydana getirdiği şiddet ve korku etkisinin yanı sıra, devletler üzerindeki mali sonuçları da oldukça yüksektir. Aşağıdaki tabloda terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri bazı eylemlerin maliyetleri verilmiştir.

Tablo: 9. Bazı Terörist Saldırıların Doğrudan Saldırı Maliyeti¹⁷⁴

Saldırı	Tarih	Tahmini Maliyeti
Londra Ulaşım Sistemi	7 Haziran 2005	8000 Pound
Madrid Tren Bombalaması	11 Mart 2004	10000 Dolar
İstanbul Bombalı Araç Saldırıları	15&20 Kasım 2003	40000 Dolar
Jakarta JW Mariot Otel Bombalaması	5 Ağustos 2003	30000 Dolar
Bali Bombalamaları	12 Ekim 2002	50000 Dolar
USS Cole Saldırısı	12 Ekim 2002	10000 Dolar
Doğu Afrika Elçilik Bombalaması	7 Ağustos 1998	50000 Dolar

Terör örgütlerinin sürdürülebilir finansal kaynağa ihtiyacı yalnızca operasyon ve eylem maliyetleri açısından hesaplanmamalıdır. Örgüt üyelerinin finansal kaynak ihtiyacı; yeme, içme, barınma, giyinme, sağlık, ulaşım ve propaganda faaliyetleri gibi geniş bir yelpazede yaşamsal öneme sahiptir. Küreselleşme ile birlikte terör örgütlerinin faaliyet

¹⁷⁴ Financial Action Task Force, Terrorist Financing, 29.02.2008, s. 7, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 18.01.2018, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>,

alanları genişlemiş ve biren fazla ülkeye yayılmıştır. Bu durumda diğer devletler, terör örgütlerine bazı destekler sağlamaktadır. Devletler terör örgütü mensuplarına sığınma hakkı vermek, yayın ve propaganda faaliyetlerine destek sağlamak, çeşitli kuruluşlar açmasına izin vermek, eğitim kampı, silah ve diğer askeri malzeme yardımı yaparak lojistik imkanlar sağlamak biçiminde açık veya örtülü yardımlarda bulunmaktadır.¹⁷⁵

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, devletlerin teröre karşı duruşuyla birlikte desteği büyük oranda yitiren terör örgütleri, çareyi organize suçlara başvurmakta bulmuşlardır. Bu noktada yukarıda sayılan yasadışı yöntemler sayılabilmektedir. Bu yöntemleri kısaca inceleyecek olursak:

Uyuşturucu Ticareti: Terör örgütlerinin başlıca finans kaynakları arasında uyuşturucu ticareti gelmektedir. Bu yöntem o kadar yaygındır ki, literatüre narko-terörizm diye bir kavram olarak girmiştir. Bu yöntemin yaygın olmasının sebebi, uyuşturucunun hammaddesine kolay ulaşması, satışı için kurulan bağlantıların kolay sağlanması ve nakit paraya kolay çevrilmesidir. Ayrıca Taliban'ın uyuşturucu ticareti yapmasına rağmen, kendi halkına uyuşturucuyu yasaklamasındaki açıklama da terör örgütlerinin bu yöntemi seçmesinde önemli bir detaydır. Taliban, uyuşturucu ticaretini çift taraflı fayda olarak görmektedir. Yani hem satışından elde edilen gelir açısından hem de stratejik olarak hasım gücü zayıf düşürmek açısından önemlidir. Terör örgütleri bazen uyuşturucu ticaretinin alıcı ya da satıcı tarafında olmayarak da bu ticaretten gelir elde edebilmektedir. Bu ticaretin yapıldığı bölge üzerinde kurdukları hakimiyet sayesinde vergi ya da haraç yöntemiyle uyuşturucu ticaretinden para elde etme yoluna gitmektedirler.

Uyuşturucu ticareti, terör örgütleri için nakit ihtiyacını kolay giderme yöntemi olmaktadır. Terör örgütlerinin bu konudaki en önemli hassasiyeti ise, bu ticaretin yapıldığının gizli tutulmasıdır. Çünkü uyuşturucu kaçakçılığı bir insanlık suçu kabul edilmektedir. Bu durum, örgütün sempatisine ve propaganda faaliyetlerine açıkça zarar verecektir.

İnsan Ticareti, Göçmen Kaçakçılığı: Terör örgütlerinin, başından sonuna kadar kar edebilecekleri bir yöntem de insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıdır. Gelişmiş ülkelerin ekonomi, siyaset ve güvenlik gerekçeleriyle kendi ülkelerine yönelik yasal göçü engellemeleri karşısında az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere buraya yönelik

¹⁷⁵ Seda Öz YILDIZ, *Makarenko'nun "Kara Delik Sendromu" Teorisi ve Terörizmin Finansmanında Sınırşan Organize Suçlar*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 25, 2017, s. 41.

devam eden göç talebi, insan kaçakçılığını giderek daha karlı hale getirmektedir.¹⁷⁶ Göçmenlere, öncelikle sahte pasaport ve vize ayarlanmaktadır. Daha sonra araç temin edilmekte ve gidilen ülkede konaklama ve iş sağlanmaktadır. Terör örgütleri bu süreçlerin her biri için ücret almaktadır. Göçmenlerin gidilen ülkede iş bulmasını da sağlayarak, onlardan yardım adı altında paralar alarak örgüte finansman sağlanmaktadır. Hatta bu kişileri ideolojik olarak kazanma yoluna giderek, onları eylemci olarak eğitmektedirler.

Silah Kaçakçılığı: Silah kaçakçılığında da, uyuşturucu ticaretinde olduğu gibi terör örgütleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Terör örgütleri silah kaçakçılığıyla, çift taraflı fayda sağlamaktadırlar. Hem kendi silah ihtiyacını gidermekte hem de bu yöntemle ciddi gelirler elde etmektedirler. Ancak süreç uyuşturucu ticaretinde olduğu gibi kolay işlememektedir. Terörist gruplar, savaş ve kargaşanın sona ermesiyle birlikte, bu silahları komşu ülkelerde konuşlanan terör örgütlerine veya bu silahları talep eden çete vb. organize suç örgütlerine ucuz fiyatlara satmaya çalışmaktadırlar.¹⁷⁷

Silah kaçakçılığının görev ve tehlikeleri şu şekildedir:

- Önce talep gelmeli ve talebe uygun arz oluşturulmalı
- Taşınması ve depolonması için gerekli araç ve alanlar temin edilmeli
- Riski yüksektir
- Nakde çevirmesi zaman alır

Silah kaçakçılığından elde edilen gelir ve bu gelirin nakde çevrileceği süre grafiği, uyuşturucu ticaretine ters orantılıdır. Bu nedenle örgütlerin finansmanı silah kaçakçılığına oranla uyuşturucu ticaretidir.

Banka Dolandırıcılığı: Terörizmin finansal kaynaklarından biri de banka dolandırıcılığıdır. Terör örgütleri banka dolandırıcılığını, yasadışı yöntemlerle, özellikle yüksek hacimli hesaplara sahip kişilerin banka hesap bilgilerine erişerek, bu bilgileri satmakta ya da doğrudan kullanmak suretiyle hesapları boşaltmaktadırlar. Ayrıca banka hesap/kredi kartları aracılığıyla internet alışverişi yapmaktadırlar.

Aidat Gelirleri: Terör örgütleri, özellikle düzenli gelir sahibi örgüt üyelerinden her ay aidat geliri adı altında para almaktadır. Bu yöntem kullanılırken özellikle yurtdışında ikamet eden üye ya da sempatizanlarından gelen tutarlar çok yüksek meblağlara tekabül etmektedir. Terör örgütleri, aidatları toplarken bir düzen izlemektedir. Bu konu için özel

¹⁷⁶ Yıldız, a.g.m., s. 56.

¹⁷⁷ Andaç KARABULUT, *Kara Para: Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları ve PKK Terör Örgütü Örneği*, Bilgeoğuz Yayınları, 1. Baskı, 2014, s. 82.

fihristler tutarak takip sağlamaktadırlar. Aidatlarını ödemeyen kişilere ise ceza uygulanmaktadır.

Gasp, Hırsızlık, Fidyeye: Bu yöntem küçük çaplı ya da faaliyetlerine yeni başlayan terör örgütlerinde görülmektedir. Bu yöntemlerle hem örgüte finansman sağlamakta hem de hem de tanınırlığını sağlamaktadırlar. Terör örgütleri, bürokrat, politikacı ya da iş adamlarını kaçırmakla fidye almaktadırlar. Terör örgütleri bu konuda başarısını kanıtladığında, kaçırmalara gerek duymadan tehdit yoluyla gelir elde edebilmektedir.

Korsan Ürün Satışı: Terör örgütleri günlük kullanıma uygun bazı ürünlerin korsanlarını satarak örgüte finansal katkıda bulunmaktadır. Küçük paraların döndüğü bir sistem olarak görülse de, aslında çok yüklü gelirler elde edilmektedir. Bunun yanında son kullanma tarihi geçmiş bazı ürünlerin yeniden paketlenmesi sonrası tekrardan satışa çıkarılması da bu yöntemler arasındadır. Terör örgütleri bu yöntemi, cezası diğerlerinden nispeten daha hafif olması neticesinde tercih etmektedirler.

Sürelili Yayın Gelirleri: Terör örgütlerinin çift taraflı fayda olarak gördükleri bir diğer yöntem de süreli yayın gelirleridir. Örgütler gazete, kitap ve dergilerini satarak hem maddi kazanç sağlamakta hem de propaganda yaparak örgüt üyelerinin ideolojik eğitimlerini sağlamaktadır.

Haraç toplama: Terör örgütleri, kontrol altında tuttıkları bölgelerdeki insanların güvenliğini sağladığı iddiasıyla haraç toplamaktadır. Sözelimi inşaat sektöründeki bir kişinin her bir binası için ayrı güvence ücreti almaktadır.

4. ASİMETRİK SAVAŞ UYGULAMALARI

Asimetrik savaşın tanımı, taraflarının niteliği ve kullandığı yöntemler önceki bölümlerde incelenmiştir. Bu bölümde, asimetrik savaş uygulamaları incelenecektir. Uygulamalar, ‘asimetrik savaş’ teması kapsamında inceleneceğinden dolayı, bazı başlıklarda sorunun tamamı işlenmemiştir. Bu bağlamda, uygulamalar arasında bir kronoloji vardır ve bu kronoloji, sorunun başlangıcı baz alınarak değil; sorunun ilgili süreci baz alınarak oluşturulmuştur.

4.1. IRA (IRISH REPUBLICAN ARMY)

İrlanda Adası’nda sorunlar 12. yüzyılda İngiltere’nin adayı işgal etmesiyle başlamıştır. Bağımsızlık hareketlenmesi ise, 20. yüzyılın başlarında ivme kazanmıştır. Kuzey İrlanda’da azınlık olan Katolikler, İngiltere’den bağımsızlığını isterken; Protestanlar ise İngiltere’den ayrılmak istememişlerdir. İrlanda’daki bu sorun, dini milliyetçiliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, ancak sorunun temelinde taraflar arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi farklılarla beslenerek sorun büyümüştür.

1905 yılında, bağımsızlık mücadelesini temsilen Sein Finn Partisi kurulmuştur. Bu yılı takiben bağımsızlık adına birçok oluşum kurulsa da, Sein Finn bunların arasında en etkilisidir. Katoliklerin bu hareketlerine karşı Protestanlar da örgütlenmeye başladılar. Bunların arasında en etkili olanıysa Ulster Gönüllü Birliği’dir. Sorunun taraflarına bakacak olursak, bağımsızlık mücadelesi veren Sein Finn ve onun silahlı kanadı olan IRA bir tarafta; İngilizler ve İngiltere’den ayrılmak istemeyen Protestan popülasyon diğer tarafta yer almıştır.

I. Dünya Savaşı’nın başlamasını fırsat bilen Katolikler, bağımsızlıklarını istemek amacıyla Dublin’de, İngiltere’ye karşı ayaklanmışlardır. Ancak, bir hafta içinde 1600 silahlı kişiden oluşan grubun 1300’ü¹⁷⁸ öldürülmüş ve ayaklanma bastırılmıştır. Ayaklanmada isyancıların planı kentin bazı önemli noktalarını tutarak İngilizlere meydan okuma, bu sırada halkı taraflarına çekerek işgalcilere İrlanda’yı kontrol edemeyeceklerini göstermekti.¹⁷⁹ Bu esnada İngilizlerin kente hasar vermemek için ağır silahlar kullanmayacaklarını düşünmüşlerdi. Ancak yanılmışlardır. İngilizler top ateşiyle isyanı

¹⁷⁸ Muhittin ATAMAN, *Kuzey İrlanda: Bir Etnik ve Dini Milliyetçilik Sorunu*, Burhanettin DURAN, Kemal İNAT, Muhittin ATAMAN (Ed.), “Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları”, Nobel Yayıncılık, 1. Cilt, 4. Basım, Ankara, Ağustos 2016, s. 659.

¹⁷⁹ Akad, a.g.e., s. 168 (III)

bastırmıştır. İngiltere’den bağımsızlığın sosyalizm olmadan aldatıcı olacağını ve gerçek toplumsal kurtuluşu getirmeyeceğini savunan işçi lideri James Connolly de (1868-1916) bu ayaklanma sonunda idam edilen 15 lider arasındadır. Bunlar 3-12 Mayıs 1916’da idam edilmişlerdir.¹⁸⁰

1969 yılından itibaren İrlandalılar üç değişik platformda savaşmaya başladılar: IRA ile güvenlik güçleri arasındaki gerilla savaşı, IRA’nın ekonomik ve sanayi komplekslerine yönelik saldırılar ve Protestan milislerin Katolik sivillere yönelik saldırıları.¹⁸¹ 1972 yılına kadar dalgalı seyreden şiddet çizgisi, bu yıl yeniden zirveye ulaştı. Katolikler yeniden eylemlere başladı. 30 Ocak 1972’de bu eylemler sırasında gelen İngiliz paraşütçülerinin açtığı ateşle 13 Katolik öldü. Tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen bu olay İrlandalıların hisleriyle oynamış ve birçok İrlandalı gencin IRA’ya katılarak güçlenmesine yol¹⁸² açmıştı. 1973 yılında Geçici IRA krizi İngiltere topraklarına taşdı. Londra Borsası’nın merkezine, büyük alışveriş merkezlerine vb. saldırılar yapıldı.¹⁸³ Daha sonra İngiltere, Kuzey İrlanda’da yönetimi direkt olarak üstlendi. İngiltere’nin yönetimi üstlenmesinin ardından uluslararası kamuoyu İngiliz Hükümeti’ni kınadı ve kayıpların daha fazla artmaması adına girişimler başlattı.

IRA, artık terörist saldırılarını İngilizlere yöneltmişti. Burada 3 milletvekili de dahil 100’ün üzerinde insanı öldürmüştür.¹⁸⁴ 4 Şubat 1974’te İngiliz Ordu personelini taşıyan otobüse bomba yerleştirmiş, bir kadın, iki çocuk ve dokuz asker olmak üzere 12 insan saldırıda hayatını¹⁸⁵ kaybetmişti.

31 Ağustos 1994’te IRA, demokratik barış sürecinin başlaması amacıyla, askeri operasyonlara son verdiğini bildirdi. Protestanlar bu hamleyi, 13 Ekim 1994’te ateşkes ilan ederek yanıtladılar. Ancak karşılıklı eylemler devam etti.

2001’den itibaren IRA’nın silahsızlandırılması süreci başlatıldı ve ancak 2005 yılında bitirildi. Sinn Fein lideri Adams Nisan 2005’te IRA’nın tüm silahları bırakması ve yandaşlarının amaçlarına ulaşmak için sadece barışçıl yollardan mücadele etmeleri

¹⁸⁰ Emin GÜRSES, *Ayrılkçı Terörün Anatomisi: IRA-ETA-PKK*, Bağlam Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2001, s. 27.

¹⁸¹ Ataman, a.g.m., s. 662 (I)

¹⁸² Tamer KUMKALE, *Asimetrik Savaş*, Eti Yayıncılık, 1. Basım, Ekim İstanbul, 2009, s. 152.

¹⁸³ Gerard CHALIAND, Arnaud BLIN, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan İşid’e*, (Çev.) Bülent Tanatar, Nora Kitap, İstanbul, Kasım 2016, s. 312.

¹⁸⁴ Gürses, a.g.e., s. 33.

¹⁸⁵ Kumkale, a.g.e., s. 154.

çağrısında bulundu.¹⁸⁶ Bu tarihten itibaren şiddet olayları son bulmadı; ancak çok düşük düzeyde devam etti.

4.2. ETA (EUSKADI TA ASKATASUNA)

Bask Bölgesi, tarihi boyunca pek çok kez işgal edilmiştir. Bu işgaller sırasında, Basklılar her zaman işgalcilere entegre olmayı reddetmişlerdir. Bask bölgesi, İspanya'nın kuzeyi ile Fransa'nın güneyinde bulunan 7 eyaletten oluşmaktadır. Ne İspanyol ne de Fransız olan bu halk, Euskera, yani Bask dilini konuşmaktadır.

1936 İspanya İç Savaşı'na kadar otonomiyle yönetilen Basklılar, Kral Franco'yu destekleyenler ve daha fazla otonomi taraftarı olarak Cumhuriyetçileri destekleyenler olarak ikiye bölünmüştür. İç Savaş'tan galip çıkan Franco yönetiminin amacı Bask milliyetçiliğini büyümeden bastırmaktı. Birkaç bin Basklı subay Cumhuriyetçilerle birlikte saf tuttıkları için iç savaşta ve takip eden günlerde idam edildi.¹⁸⁷

Francco'nun baskıyı arttırmasıyla orantılı olarak Basklıların ayrılıkçı ve milliyetçi istekleri de artmıştır. Bu istekler doğrultusunda, 1959 yılında bağımsızlığın kazanılması amacıyla ETA kurulmuştur. Franco diktatörlüğüne karşı kurulan örgüt, zaman içinde kültürel hakların savunuculuğu yürütürken silahlı eylem biçimine yönelmiştir.¹⁸⁸ 1968'e kadar örgütün ölümle sonuçlanan eylemi bulunmamaktadır. ETA'nın Madrid Üniversitesi'nde Marksist-Leninist görüşe sahip gerilla üniteleri vardır. Vur-kaç taktiği uygulayıp polislerle çatışmalara giren bu terörist grubun amacı; Franko rejimini devirip yerine Marksist-Leninist doğrultuda solcu bir rejimi kurmak, Bask bölgesini İspanya'dan ayırıp, bağımsız bir devlet teşkil¹⁸⁹ etmektir.

ETA gelirinin büyük bölümünü, adam kaçıarak fidye isteme yoluyla elde etmiştir. Örneğin, Nisan 1980'de Katalan bir işadamı olan Jesus Serra Santamans kaçırılmış ve bir milyon beş yüz bin dolar karşılığında serbest bırakılmıştır. Sanayici Adolfo V. Martin, yaklaşık üç aylık kaçırılma döneminden sonra, 24 Şubat 1990'da iki milyon sekiz yüz bin dolar, fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.¹⁹⁰

ETA'nın terörist saldırıları, bürokratları ve yüksek rütbeli askerleri hedef almıştır. Bunlar arasında en önemlisi ise, 1973 yılında Amiral Luis Carrero Blanco'yu bir suikast

¹⁸⁶ Ataman, a.g.m., s. 663.

¹⁸⁷ Gürses, a.g.e., s. 58.

¹⁸⁸ Kumkale, a.g.e., s. 157.

¹⁸⁹ Kumkale, a.g.e., s. 157.

¹⁹⁰ Karabulut, a.g.e., s. 86.

sonucu¹⁹¹ öldürmesidir. ETA'nın hedef kitlesini bu şekilde belirlemesi, siyasal durumu hakkında, Bask Ülkesi'nin askeri işgal altında olduğu şeklinde algılandığını ve ETA'nın mücadelesinin İspanya Devleti ve kapitalizme karşı olduğunu göstermek için bir araç olmuştur.¹⁹²

1975 yılında Franco'nun ölmesiyle, yeni Kral Juan Carlos, Bask sorununun çözümüne ilişkin birtakım adımlar atmıştır. 1977'de genel af ilan ederek siyasi suçlu olan Basklılar serbest bırakılırken, bölgeye yönelik askeri tedbirlerde yumuşamaya¹⁹³ gidilmiştir. Ayrıca Carlos, 1978'de toplumun tamamının katıldığı bir anayasa yapmış, İspanya'yı otonom bölgelerden oluşan bir devlet haline¹⁹⁴ getirmiştir. Bu otonomiye reddeden ETA, Fransa ve ve İspanya üzerindeki Bask topraklarının kapsadığı bağımsız bir Bask ülkesi isteğini yinelemiştir. 1978 yılında ise, ETA'nın siyasi kanadı olan Herri Batasuna kurulmuştur. Herri Batasuna, ETA'nın siyasi kanadı olarak bilinmekte, bu bakımdan Kuzey İrlanda'daki Sinn Fein'e benzetilmektedir, ama aralarındaki ilişki o kadar da sıkı değildir.¹⁹⁵

1980 yılı ETA'nın en kanlı eylemlerinin gerçekleştiği yıl olarak kayıtlara geçmişti. Saldırılarda sadece o yıl 100'den fazla kişi hayatını kaybetmişti.¹⁹⁶ Aynı yıl hükümetin gerçekleştirdiği reformlar nedeniyle ETA toplumsal desteğini yitirmeye başladı. ETA'nın bağımsızlık haricindeki çözüm önerilerini reddetmesi; ancak Basklıların reformlar neticesinde kazandıkları hakları benimsemesi, sorunun çözümü konusunda sinyaller vermeye başladı.

1997 yılında Basklı bir yerel siyasetçi olan Miguel Angel Blanco'nun öldürülmesi, ETA'nın tarihinde yeni bir kilometre taşı oldu. ETA, Madrid ile işbirliğine açık olan Basklı siyasilere gözdağı vermek isterken, bir anda Bask dahil bütün İspanya'da büyük bir nefret¹⁹⁷ unsuruna dönüştü. Neticesinde, iki milyona yakın kişinin toplandığı protestolara

¹⁹¹ Kubilayhan ERMAN, *İspanyol Silahlı Kuvvetleri*, Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, İlkbahar 2014, s. 96.

¹⁹² Hüseyin KALAYCI, *ETA'nın ve Terör Yanlısı Milliyetçiliğin Sonu Mu?*, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 75, Cilt: 6, 2006, s. 49.

¹⁹³ Ümit ÖZTÜRK, Ayşe Aslıhan ÇELENK, *Bask Bölgesi: İspanya'nın Ayrılıkçılık Sorunu*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 797.

¹⁹⁴ Kumkale, a.g.e., s. 158.

¹⁹⁵ Kalaycı, a.g.m., s. 48.

¹⁹⁶ BBC News Türkçe, "ETA'dan Silahlı Mücadeleye Veda", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.03.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111020_eta_arms

¹⁹⁷ Öztürk, Çelenk, a.g.m., s. 799.

maruz kaldı ve 1998 yılında bir ateşkes ilan etti. Ancak ateşkes sonrası görüşmelerden sonuç alınamayınca 1999’da yaptığı bir bombalama eylemiyle ateşkesi bitirdi.

2004 yılında İspanya’nın 11 Eylül’ü olarak anılan olaylarda Madrid’te tren istasyonlarına bombalı saldırılarda bulunulmuş ve bu patlamalar neticesinde 191 kişi ölümlen 1.841 kişi de yaralandı.¹⁹⁸ İspanya Hükümeti saldırıların suçlusu olarak ETA’yı işaret etmiş; ancak saldırıların gerçek zanlısının El Kaide olduğu ortaya çıkmıştır. Bu olaydan hemen sonra gerçekleşen seçimlerde ETA’yı saldırılarda suçlayan hükümet yerini Sosyalist Parti’ye bırakmıştır. Sosyalist Parti’nin iktidara gelmesiyle ETA’ya müzakere çağrısı yapılmıştır. Bunun üzerine 40 yıldır silahla mücadele eden ETA, 24 Mart 2006 tarihinde “sürekli ateşkes” ilan¹⁹⁹ etmiştir.

4.3. ÇEÇENİSTAN

Kafkasya dağlık bir bölgedir ve dünya üzerinde çoğu dağlık bölgede sıklıkla görülen önemli bir durum burada da görülmektedir. Dağlık bölgelerde insanlar genellikle birbirinden uzak topluluklar halinde yaşamakta ve birbirleriyle etkileşim içinde olmaları da bir hayli zor olmaktadır. 30’ dan fazla dilin konuşulduğu Kuzey Kafkasya bunun en önemli örneklerinden biridir. Kafkasya’da yaşayan Çeçenler, buradaki diğer topluluklardan biraz daha farklıdır. Çünkü bölgede yaşayan diğer topluluklar gibi ne Türk ne de Slavdırlar. Buna rağmen Çeçenler, dillerini ve kültürlerini korumayı başarmışlardır.

Çeçen sorununa geçmeden önce sorunun tarihsel arka planını kısaca özetlemek gerekmektedir. II. Dünya Savaşı esnasında Stalin, Almanların Sovyet petrol bölgelerine saldırabileceğini düşünmesi üzerine, petrol bölgesinde yaşayan Müslüman Çeçenlerin isyan başlatacağından endişelenmiştir. Bu nedenle 1944 yılında Çeçenleri topraklarından çıkarıp Sibiryaya ve Orta Asya’ya sürgüne göndermiştir. Büyük Sürgün 23-24 Şubat 1944 akşamı –Kızıl Ordu Günü’yle ilgili kutlamalar bahanesiyle- doruk noktasına²⁰⁰ ulaşmıştır. Sürgüne karşı çıkan Çeçenleri infaz etmiştir. Sürgünden sonra geride kalan Çeçen ev ve tarlalarını da yakmıştır. Örneğin Haybah köyünde 700 Çeçen evleri ile beraber²⁰¹ yakılmıştır. Sürgüne gönderirken insanları vagonlara kalabalık gruplar halinde istiflemesi

¹⁹⁸ BBC News, “2004: Madrid Train Attacks”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.03.2018, <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-14666717/2004-madrid-train-attacks>

¹⁹⁹ Kumkale, a.g.e., s. 160.

²⁰⁰ Thomas GOLTZ, *Çeçenistan Günlüğü: Bir Savaş Muhabirinin İzlenimleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2005, s. 42.

²⁰¹ Yaşar SARI, *Çeçenlerin Dramı: Kurt ile Ayının Kanlı Dansı*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 440.

ise yolculuk esnasında birçok insanın ölmesine neden olmuştur. Çeçenlerin sürgününün ardından boşalan yerlere de, Ukraynalı göçmenler ile Ruslar yerleştirilmiştir.

Uzun yıllar sürgün hayatı yaşayan Çeçenlere, yurtlarına geri dönüşün yolu ise Kruşçev ile birlikte açılmıştır. 1957-1960 yılları arasında kademeli olarak dönüşün tamamlanması planlanırken, Çeçenlerin dönüş coşkusunun önüne geçilememiştir. Çeçenler yığınlar haline anayurtlarına dönmüş ve plansız dönüş sebebiyle birçoğu evsiz kalmıştır. Bu arada Çeçenlerin anayurtlarında bulunan Ruslar ve Ukraynalı göçmenler ile aralarındaki gerilim 1980'lere kadar çatışmalar sınırlı bir şekilde devam etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1 Kasım 1991'de Cohar Dudayev liderliğinde, Çeçenler bağımsızlığını ilan etmiştir. Beklendiği gibi Ruslar bu bağımsızlığı tanımamıştır. Çünkü her şeyden önce Çeçenistan, önemli doğalgaz ve petrol rezervlerine sahiptir. Bu yüzden Rusya, bu ülkenin kendi denetiminden çıkmasını istememiştir.²⁰² Diğer yandan Rusya, Federasyon içindeki farklı etnik gruplara da bağımsızlık hareketlerinin örnek olmasından endişe etmiştir.

24-28 Kasım 1994 tarihleri arasında yaşanan çatışmalarda Çeçen tarafı kritik bir hamlede bulunmuştur. Bu çatışmalarda 70 Rus askeri esir alınmıştır. Çeçen Devlet Başkanı Cohar Dudayev, Rus Hükümeti'ne, esir alınan 70 askerin kendi askerleri olduğunu itiraf etmelerini istedi. İtiraf ederlerse askeri yasalara göre yargılanacaklarını, reddederlerse birer terörist olarak idam edileceklerini bildirdi.²⁰³

Rus lider Boris Yeltsin, iç politikadaki zayıflığın dikkatlerini başka yönlere çekmek için Çeçenlere karşı bir savaş başlatmıştır. 6 Aralık 1994 tarihinde Rusya Savunma Bakanı ile Dudayev bir araya gelip bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede, anlaşmazlığın çatışma ile çözülemeyeceği konusunda fikir birliği sağlamışlardır. Ancak 11 Aralık 1994 tarihinde Rus ordusu 40,000 kişilik bir kuvvet ve 500 tank ile Çeçenistan'a, ülkenin kuzeyinden (Kuzey Osetya), doğusundan (Dağıstan) ve batısından (İnguşetya)²⁰⁴ girmiştir. Ruslar iki hafta gibi kısa bir sürede başkent Grozni'ye gireceklerini düşünseler de, sandıklarından daha zor ilerleyebilmişlerdir. Çeçen ordusunda, Afgan Savaşı deneyimli savaşçılar ve çeşitli ülkelerden desteğe gelen kişiler yer almaktaydı. Ruslar Grozni'ye girdiklerinde sokak çatışmalarıyla karşılaştıkları için başkanlık sarayını uzun süre ele geçirememiştir.

²⁰² Muzaffer Ercan YILMAZ, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri*, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.03.2018, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/viewFile/5000170280/5000153706>

²⁰³ Tarık Cemal KUTLU, *Çeçen Direniş Tarihi*, Anka Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Mart 2005, s. 476.

²⁰⁴ Sarı, a.g.m., s. 445.

Ele geçirdiklerinde ise, savaşın bittiğini düşünmüşlerdir. Ancak Ruslar sadece şehirleri kontrol altına almışlardır. Kırsal bölge hala Çeçenlerin elinde bulunmaktaydı. Direnişi Çeçenler savaşı gerilla taktiği ile devam ettirmişlerdir. Çatışmalar sürerken Ruslar takındığı tutumu sertleştirerek insan hakları ihlalleri yapmaktaydı. Çatışmalar esnasında Dudayev, Rusların attığı bir füze sonucu hayatını kaybetmiştir. Yerine ise Zelimhan Yandarbayev geçmiştir.

Rusya, daha önce Afganistan'da yaşadığı bataklığı şimdi de Çeçenlere karşı yaşamaktaydı. Rus halkının bu savaşa tepkisi gittikçe büyüyordu ve Yeltsin, bir sonraki seçimler için oy kaybediyordu. Bunun üzerine 25 Ağustos 1996'ya kadar devam eden çatışmalar, bu tarihte imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sona ermiştir.

1997'de bir barış antlaşması imzalanmış, 1999'a kadar barış devam etmiştir. İzleyen kısa barış sırasında, aşırı uçtaki Çeçenler Moskova'da terörist eylemler yaptılar.²⁰⁵ Bu süre içerisinde sorunlar çözülemeyince, 1999 yılında İkinci Çeçen Savaşı başlamıştır. Bu arada Rusya'da başbakanlık görevine getirilen Vladimir Putin, Çeçen sorunun olabildiğince sert çözülmesi taraftarıydı. Nitekim öyle de olmuştur. İkinci Çeçen Savaşı, ilkinde göre çok daha sert ve çok daha hızlı bir şekilde sonuçlanmıştır.

İkinci Çeçen savaşıyla birlikte, Çeçenler tarafından Rus şehirlerinde yürüttüğü düzensiz savaş tekniklerinin arttığı görülmektedir. Birçok Çeçen grup, özellikle Kara Dullar olarak bilinen eşleri veya ailesindeki erkekleri öldürülmüş kadınlar, Moskova'nın da içinde olduğu farklı yerlerde çeşitli intihar eylemleri gerçekleştirdiler.²⁰⁶ Çok sayıda ölümle sonuçlanan eylemlerden bazıları şunlardır:²⁰⁷

- 26 Ekim 2002: Moskova'da tiyatrodaki 850 kişinin rehin alınması sonucu 129 rehine, 42 Çeçen ölmüştür.
- 6 Şubat 2004: Moskova metrosu saldırısında 39 kişi ölmüştür.
- 1-3 Eylül 2004: Beslan'daki bir okulda rehin alma sonucu yaşanan çatışmalarda 331 kişi ölmüştür.

4.4. VIETNAM

Vietnamlıların önce Fransızlara, sonra ABD'lilere ve bu esnada içerdeki milliyetçilere karşı verdiği mücadele, asimetrik savaşın temel çıkış noktası olan güçsüzün

²⁰⁵ Goeffrey PARKER, *Cambridge Savaş Tarihi*, (Çev.) Füsun Tayanç, Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Haziran 2014, s. 436.

²⁰⁶ Altınışık, a.g.e., s. 313.

²⁰⁷ SABAH Gazetesi, "Rusya'daki Terör Saldırılarının Kronolojisi", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.03.2018, https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/rusyadaki_teror_saldirilarinin_kronolojisi

güçlüyle savaşına verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan bu uzun savaşın, II. Dünya Savaşı'nda gücünü kaybetmiş bir Fransa'dan ziyade, dünyanın iki süper gücünden biri olan ABD'ye karşı başarıyla sonuçlanması, bu tarihten sonra savaşın kazanımı algısında önemli değişikliklere neden olmuştur.

Fransızlara karşı savaş önce takım ve bölük düzeyindeki hareketli gerilla birlikleriyle yürütülmüş, giderek daha büyük birlikler kurularak sonuçta Fransızlara eşit güçte tümenler oluşturulmuştur.²⁰⁸ Mücadelenin ilk döneminde Viet-Minh kuvvetleri 50.000'e yakın ve çoğu yeterli eğitim almamış gerilladan oluşuyordu. Fransızlar ise 20.000 kadar iyi eğitilmiş ve Amerikan yardımıyla iyi donatılmış askere sahiplerdi.²⁰⁹ Viet-Minh, Çin komünistlerinden ve Moskova'dan da yardım alamıyordu. Fransızlar savaşı çok kısa bir sürede bitirmeyi amaçlıyorlardı. Ancak Viet-Minh savaşı uzatmayı amaçlıyordu. Bu arada Vietnam'da hala bir Çin istilası vardı ve 1946'ya gelindiğinde Çinliler geri çekildi. Çinlilerin çekilmesinden sonra rahatlayan Viet-Minh, başarılı saldırılarla milliyetçilerin büyük kısmını silahsızlandırdılar. Savaşın ilk etabı Viet-Minh için olumlu geçmiş; karşısındaki üç sorundan ikisi ortadan kalkmıştı. Şimdi sadece Fransızlarla mücadele edilecekti.

Viet-Minh'in herhangi bir cephesi yoktu. Ülkedeki Fransızları her yerde kuşatıyor ve saldırılar düzenliyordu. Dolayısıyla bir yıpratma savaşı yürütüyordu. Yıpratma savaşı uzun süren bir yöntemdi. Gücsüzün mücadelesini gayrinizami harp yöntemleriyle yürütmeye karar verdiğinde, uzun süreli bir yolu tercih etmesi aklın gereğidir.²¹⁰ Bu sırada General Giap teçhizatın kaynağını: *"halk kitlelerine dayanarak, silahlarımızı kendimiz üretmeye çalışarak, düşmanı imha etmek için gerekli silahı düşmandan ele geçirerek, sahip olduğumuz her şeyle kendimizi donatarak ve koşullar olanaklı kaldığı ölçüde kardeş ülkelerden yardım alarak"*²¹¹ şeklinde açıklıyordu. Fransızlar da ilk zamanların şokunu üzerlerinden atıp 1947 yılında kapsamlı bir saldırı düzenleyerek büyük yerleşimlerin bir bölümünü ele geçirdiler. Fransızlar bu başarının sarhoşluğuna kapılırken Viet-minh yeniden güç toplamaya başlamıştı bile.

²⁰⁸ Mehmet Tanju AKAD, *20. Yüzyıl Savaşları ve 21. Yüzyılın Başında Yakın Tarihin Savaşlarına Bakış*, Kastaş Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 535.

²⁰⁹ Akad, a.g.e., s. 61 (III)

²¹⁰ Toptaş, a.g.e., s. 218.

²¹¹ Vo Nguyen GIAP, *Vietnam Ulusal Kurtuluş Savaşı (Genel Çizgi, Strateji ve Taktik)*, İlkeriş Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ekim 2009, s. 44.

1950 yılında Viet-Minh toparlanmış bir şekilde saldırıya geçti ve başarı kazandı. Viet-Minh'in verdiği gerilla mücadelesi, düzenli ordularla stratejik mücadeleye geçme aşamasındaydı. Bu doğrultuda başlayan eğitim kampanyasında, Mao'nun halk savaşı hakkında broşürler dağıtılıyordu. Ancak her ne kadar düzenli savaş aşamasına geçilse de gerilla savaş taktiği bırakılmadı. Savaş böyle devam ederken Çinliler Vietnam'a, ABD ise Fransa'ya yardım ediyordu.

Viet-Minh, Fransızları zor durumda bırakacak birtakım taktikler uyguladı. Öncelikle savaşı Kamboçya ve Laos'a da yayarak Fransızların daha geniş coğrafyada savaşmasına sebep oldu. Fransızlar son darbeyi ise Dien Bien Phu'da aldılar. Dien Bien Phu, Vietnam-Laos sınırında bir Fransız kalesiydi. Fransızların burada 15.000 askeri vardı. Ancak Viet-Minh bu kaleyi 50.000 askerle kuşattı. Viet-Minh generali Vo Nguyen Giap'ın askerleri bütün dağlık, ormanlık araziye araçsız bir şekilde, insan gücüyle aşarak buraya gelmişlerdi. Fransızları sürekli top ateşi altında tutarak onları şoka uğrattılar. Top ateşi barikatı, hem Fransız tahkimatlarını ateşe maruz bırakarak ve hem de hava pistini etkin bir şekilde kapatarak saldırı-savunmaya-karşı denklemini önemli ölçüde değiştirdi.²¹² Sonucunda, Hindin'deki Fransız yönetiminin sonu gelmişti. Fransız gücünün yaklaşık üçte biri imha edildi, 10.000'i esir alındı. Buna karşılık Vietminh 25.000 kayıp verdi. Bu olay tayin edici zaferi getirdi. Fransızlar çekildi 17. paralel Kuzey ve Güney Vietnam arasında sınır oldu.²¹³ Vietnamlılar, Çin Devrimi'nde olduğu gibi gerilla savaşıyla başlayıp düzenli ordularla devam ederek zafer kazanmışlardı.

Vietnam savaşının ikinci safhası Güney Vietnam'da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurulması ve önceleri Fransa'yı desteklemekle yetinen ABD'nin bu kez doğrudan müdahaleye girmesiyle, birkaç yıl aradan sonra başlamıştır.²¹⁴ ABD, 25.000 askerle desteklediği Güney Vietnam'ın geri çekilmeye başlamasıyla, 200.000 askerle bölgeye girdi. ABD'nin karşısında 700.000 kişilik Kuzey Vietnam güçleri vardı ve iki grup arasındaki çatışmalar artmaya başlamıştı. General Giap, ABD'ye karşı kurdukları ağır stratejisini aktarırken: *"bir yandan üstün düşmanın bir bölgede kendi güçlerini yoğunlaştırdığında onunla açık bir savaşa girmekten kaçınabilecek, diğer taraftan onun*

²¹² Alan STEPHENS, Nicola BAKER, *Savaşı Anlamak: 21. Yüzyıl İçin Strateji*, (Çev.) Süleyman Yazır, Phoenix Yayınevi, Ankara, Ocak 2009, s. 123.

²¹³ Akad, a.g.e., s. 536 (IV)

²¹⁴ Akad, a.g.e., s. 538 (IV)

zayıflıklarından yararlanabilecek ve ona beklenmedik zamanda ve beklenmedik yerde saldırabilecek kadar esnek bir örgüt” olduğunu ifade etmiştir.²¹⁵

1965 başında Johnson, ABD uçaklarının saldıracağı hedefleri katı bir biçimde sınırlandıran “Rolling Thunder” kod adıyla kuzeye yapılacak bombardıman akınına onayladı.²¹⁶ Bunun üzerine, Kasım ayında yapılan “la Drang” Muharebesi helikopterle indirilen bir ABD birliği ile bir Kuzey Vietnam tümeni arasındaki ilk büyük çatışma sayılır.²¹⁷ Burada Amerikalılar 305 ölü vererek çekildiler ama topçu ve uçakların ateşgücü, piyade silahlarıyla birleşince Vietnamlılar da 3.561 ölü²¹⁸ verdiler. İlk büyük çatışmalarda verilen kayıpların fazla olması sebebiyle iki tarafta daha dikkatli hareket ediyordu. Amerikalılar temastan sonra manevradan kaçınarak ateşgücünü yardıma çağırıyorlardı. Viet Kong veya Kuzey Vietnam birlikleri de çok yüksek ateş gücü karşısında teması keserek çekiliyorlardı.²¹⁹ Vietnamlıların kayıpları çok oluyordu ama çatışmalar bittikten sonra bölgeye dönüp tekrar saldırıyorlardı. Amerikalılar çatışmalarda geri çekilen Vietnamlıları takip etmiyorlardı. Çünkü takip sırasında Vietnamlılar tarafından kendilerini kuşatılmış halde bulmak istemiyorlardı. Savaş bu haliyle Vietnamlıların istediği gibi ilerliyordu. Nedeni ise, bir yıpratma savaşına dönüşmüş olmasıdır.

1968 yılının Ocak ayında Kuzey Vietnam Tet bayramında en büyük saldırılarını gerçekleştirdiler. Amerikalıların beklemediği anda gelen bu saldırı başarısız olmuş, ancak psikolojik olarak ABD’yi yıpratmıştı. Güney Vietnam’da 525 bin Amerikan personeli, 61 bin Müttefikleri ve 600 bin Güney Vietnam askeri vardı.²²⁰ Böyle büyük bir kuvvet Kuzey Vietnam’ın saldırısına engel olamıyorsa bir panik oluşması normaldi. Ayrıca karşı saldırıya geçmek için 206 bin ABD askeri daha istenince içinde bulunulan panik durumuna bir de güvensizlik eklenmiş oldu. II. Dünya Savaşı’nda gerçekleştirilen hava bombardımanlarının toplamından daha fazlasını yapan ABD savaşı kaybetti. Kuzey Vietnamlılar güneye birleşme amaçlarını başarmış iken, ABD güçleri yüksek düzeyde zaiyat verdi.²²¹

General Giap, zafere ulaşmadaki en önemli unsurlardan birinin “politik ordu” olduğunu söylemektedir. “Politik ordu”, nüvesini işçiler ve köylülerin oluşturduğu politik

²¹⁵ Giap, a.g.e., s. 17.

²¹⁶ Parker, a.g.e., s. 416.

²¹⁷ Akad, a.g.e., s. 190 (III)

²¹⁸ Akad, a.g.e., s. 540 (IV)

²¹⁹ Akad, a.g.e., s. 193 (III)

²²⁰ Akad, a.g.e., s. 195 (III)

²²¹ Stephens, Baker, a.g.e., s. 292.

kitle gücü temelinde örgütlenmiştir; kitle örgütlerinin en kararlı ve en iyi unsurlarından oluşur; her yaştan ve her kesimden insanları kapsar; her yerde, ovalarda ve dağlarda, kırlarda ve kentlerde örgütleri vardır.²²² Giap, ordunun öneminden bahsetse de; zafer için gerekli bileşenlerin çatısında, partinin öncülüğü olduğunu vurgulamıştır. Savaşı yürütme tarzındaki en önemli noktanın ise, tüm alanlarda tüm halkın savaştığı bir savaşı yürütmek; silahlı güçler ile politik güçleri, silahlı mücadele ile politik mücadeleyi, silahlı ayaklanma ile devrimci savaşı birleştirmek²²³ olduğunu ifade etmiş ve askeri sanatına ise “küçük bir güçle büyük bir gücü yenilgiye uğratmanın” sanatıdır²²⁴ demiştir.

Ayrıca ABD'nin Vietnam Sendromu'nda önemi azımsanamayacak ölçüde büyük olan diğer bir etken, medya sebebiyle kamuoyu desteğini yitirmiş olmasıdır. ABD vatandaşlarının savaşın etkilerine, televizyon kanalları yoluyla evlerinin oturma odalarında şahit olmaları dolayısıyla, çok yakından çekilen savaş görüntüleri, ölen, yaralanan insanlar, sivil halkın mağduriyeti, kan ve gözyaşı insanları savaştan soğutmuştur. Bunun sonucunda kamuoyu desteği her geçen gün azalmıştır.²²⁵

4.5. İSRAİL-FİLİSTİN

Asimetrik savaştan söz edilirken İsrail ile Filistin arasındaki savaşta, savaşın her iki tarafını da ayrı ayrı ele almak yerine, tek bir başlık altında toplamak uygun olacaktır. İsrail, Filistin topraklarına yerleşmeye başladığı günden itibaren Filistin halkı ve Arap devletleriyle sürekli bir çatışma içinde olmuştur. 1920'lerden itibaren şiddet ve karşılıklı terörist eylemler başlamıştır. 1937'den itibaren Irgun Arap şiddetine karşı koydu ve cevap verdi. 27 Şubat'ta Irgun eşanlı olarak birçok köyü ve Kudüs'ün Arap mahallesini vurdu.²²⁶ İsrail başlarda Filistinlilere yönelik acımasız katliamlar ve tarım alanlarının yakılması gibi yöntemler izlemiştir. Siyonist bir terör örgütü olarak Irgun, 9 Nisan 1948'de şiddeti zirve noktasına ulaştıran Deir Yasin katliamını gerçekleştirmiştir. Irgun örgütü Kudüs'ün yakınında bulunan bir Arap köyü olan Deir Yasin'e baskın yaparak 254 kişiyi

²²² Giap, a.g.e., s. 37.

²²³ Giap, a.g.e., s. 67.

²²⁴ Giap, a.g.e., s. 88.

²²⁵ Mustafa MUTLU, *Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu: Vietnam'dan Körfeze*, Okumuş Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2003, s. 193.

²²⁶ Chaliand, Blin, a.g.e., s. 262.

katletmiştir.²²⁷ Bunun üzerine Araplar da olayın intikamını almak için 13 Mayıs'ta, 124 Yahudi'yi öldürmüşlerdir.

Karşılıklı misillemelerin sürdüğü olaylarda, Filistinliler vur-kaç taktiğiyle, 1951'de 111, 1952'de 111, 1953'te 124 ve 1954'te 117²²⁸ İsraili'yi öldürmüştür. Bu ölümlere karşılık olarak İsrail 1953 yılının ilk yarısında 200'e yakın misilleme saldırısı gerçekleştirmiştir. Bu misilleme saldırıları neticesinde taraflar savaşa hazırlık yapmaya başlamıştır.

Suriye'deki Baas Partisi, El-Fetih'e destek vererek Filistinli genç mültecilerin İsrail düşmanlığını taze tutmayı amaçlamıştır. Bu neticede Filistinli mülteciler, önce İsrail hedeflerine yönelik sınır saldırıları düzenlemişlerdir. Daha sonra İsrail için önemi büyük olan Ulusal Su Şebekesi projesi bağlamında 1964 yılında bir baraj inşa ederek Tiberia gölü sularını kontrol etmeye çalışmıştır. Suriye'nin yönlendirmesiyle El-Fetih gerillaları İsrail'in inşa ettiği su borularını ve su kaynağını bombalayarak İsrail Su Projesini tehlikeye atmaya başladılar.²²⁹

9 Aralık 1987 tarihinde İsrail askeri aracının dört Filistinliye çarparak öldürmesi, bir grup gencin gösteri düzenlemesi ve bu gösterilerin bir kıvılcım olduğunu göstermiştir. Bu harekete karşı İsrail'in aldığı önlemler hareketi zayıflatmamış; aksine dünya kamuoyu karşısında harekete olan desteği arttırmıştır. İsrail askerlerinin tutukladığı iki Filistinlinin kol ve bacaklarını taşlarla kırması ve silahsız bir şekilde İsrail askerlerine taş atan Filistinli çocuklara karşı İsrail askerlerinin ağır silahlarla karşılık vermesi CNN ekranlarında yer almıştır. Batı dünyası bu görüntülere kayıtsız kalmamıştır. O güne kadar Batı kamuoyunda "terörle" özdeşleşen Filistinliler kısa süre içinde "masum" sivillere dönüşmüştü.²³⁰ Bu örnek medya tarafından yaratılan ve daha önce de tanımlanan CNN Etkisi'ni göstermektedir.

Şiddet olayları, takip eden yıllarda bazı gruplar için karlı bir hale gelmiştir. Örneğin 1996 yılının Şubat ayında Kudüs'te, Mart ayında Tel Aviv'de Hamas'ın gerçekleştirdiği intihar saldırılarında onlarca İsraili'nin ölmesi Filistin cephesinde Hamas'ı güçlendirirken; İsrail cephesinde ise, barış karşıtı tarafı güçlendirmiştir.

²²⁷ Sedat KIZILOĞLU, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu'na Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, Ocak 2012, s. 59.

²²⁸ Ali BALCI, *İsrail Sorunu: Orta Doğu'nun Gordion Düğümü*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 110.

²²⁹ Balcı, a.g.m., s. 112.

²³⁰ Balcı, a.g.m., s. 122.

İsrail muhalefet lideri Ariel Şaron'un 28 Eylül 2000'de El-Aksa Camii'ni ziyareti provokasyon yaratmıştır. Zaten barış sürecinden uzaklaşmakta olan bir dönemde bu ziyaret, Filistinlilerin ayaklanmasına ve İkinci İntifada'ya neden olmuştur. Bu ayaklanma, İsrail'in kanlı müdahalelerine neden olmuştur. Ayrıca Filistinliler dünya kamuoyu önünde Birinci İntifada esnasında sempati toplamış durumdayken; İkinci İntifadada barış karşıtı halk olarak görüldü.

İkinci İntifada sonrası İsrail'de Ariel Şaron'un iktidara gelmesi sonucu bölge barıştan uzaklaşmıştır. 2000 yılından sonra Filistin-İsrail sorunu uzlaşmadan, düşük yoğunluklu çatışmaya ardından da şiddetin giderek arttığı bir sürece girdi.²³¹

4.6. CEZAYİR

II. Dünya Savaşı'nın bitişi, müttefikler tarafından kutlanırken, kutlamalar aynı zamanda müttefiklerin kolonilerinde de gerçekleşiyordu. Cezayir'in Setif şehrinde de gösterilerin kutlandığı bir günde zafer şenlikleri aniden yön değiştirdi. Ortaya milli Cezayir bayrakları çıktı ve "Bağımsızlık" sloganları atılmaya başlandı.²³² Fransa savaşta çok yıpranmış bir haldeydi. Ancak daha önce Fas ve Tunus'un bağımsızlıklarını kazanması, Cezayir'in bağımsızlık istemi konusunda Fransa'yı daha katı tutumlar sergilemeye yöneltti. Ayrıca Fransa, bu toprakları anavatanın bir uzantısı olarak görüyordu. Buraya 100 yıl önce yerleşmiş 1 milyondan fazla Fransız da, Cezayir'i kendi vatani olarak benimsemişlerdi. Fransızlar ilk isyanı sert bir şekilde bastırdılar.

Cezayir'de ikinci isyan dalgası 1954 yılında başladı. Cezayir kurtuluş hareketini FLN (Front de Liberation Nationale) üstlenmişti. FLN 1954 yılının Ekim ayında ardı ardına saldırılar gerçekleştirdi. Bunun üzerine Fransızlar asker sayılarını arttırdılar ve kısa sürede kentleri kontrol etmeye başladılar. Ancak kırlar FLN için geniş hareket alanı sağlıyordu. Ancak FLN kentlerde ağır kayıplar vermesinin ardından tekrar toparlanamadılar.

1958 yılında Fransızlar savaşa yeni bir bakış getirmek için General Maurice Challe'i buraya getirdiler. Challe, komutayı devraldığı anda, savaşta geçen zaman içinde, Cezayir'deki askeri personel sayısı 60 binden 400 bine çıkmıştı. Askerler Fas'tan ve Tunus'tan sonra, askerlikleri uzatılarak Cezayir'e getirilmiş ve bir hayli yorgunlardı. Bunun üzerine Challe, yorgun personele pasif görevler verirken, iyi eğitilmiş personele ise

²³¹ Özge ÖZKOÇ, *Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64-3, s. 190.

²³² Kumkale, a.g.e., s. 230.

İstihbarat gibi aktif görevler verdi. Böylece FLN'nin rahatça hareket etmesi önlenecekti. İstihbarat birlikleri dağlık alanlarda FLN gruplarını tespit ediyor ve hava ekiplerine işaret veriyordu. Tespit edilen gruplar helikopterle gelen askerler tarafından imha ediliyordu.

Savaşın başlarında Fransızların askeri zayıflığı neticesinde etkin bir mücadele gösteren FLN, ilerleyen zamanlarda örgütlülüğün olmayışı nedeniyle etkinliğini yitirmeye başladı. Ancak Fransızların uyguladığı yoğun şiddetten sonra FLN'ye katılımın da artmasıyla merkezileşmeye başladılar. Savaşı uzlaşmaz bir şekilde sürdürmek ve tek çıkar yolun bağımsızlık olduğunu ortaya koymak istiyorlardı. Nihayet Fransa'da uzlaşma yolunun kapalı olduğuna ikna olduktan sonra, iki taraf da çatışmalar da yoğun şiddet uygulamaya başladı. Öyle ki, Fransızlar FLN'nin çatışmalarda kullandığı katırları dahi öldürdüler.

1962 yılına gelindiğinde, Fransa'nın politik direnci kırılmıştı. Mart ayında bir ateşkes imzalandı. Fransa, FLN'nin 40 bin kişilik silahlı güçlerine karşı, Cezayirli de dahil edilirse 600 bin kişilik silahlı güçleriyle savaştılar. Savaşı askeri anlamda kaybetmediler. Ancak Cezayir'de uygulanan yoğun şiddet, dünya kamuoyunun Fransa'nın zaten kırılma eğilimi gösteren siyasi varlığına son noktayı koymuştu. Fransızlar, bir buçuk milyon Cezayirliyi öldürmüştü. Generaller askeri çatışmayı kazandıklarını söyleyerek övünebilirlerdi; ama bu siyasi savaşı yitirdikleri gerçeğini göz ardı ediyordu.²³³ Savaşın bilançosu çok ağır olsa da Cezayir bağımsızlık amacına ulaşmıştı.

Bu savaşta bazı yeni taktik unsurlar kullanım alanı bulmuştur. Bunların başında helikopterli birliklerin kullanımı gelir. Geniş alanlarda, özellikle engebeli arazide muharebeye razı edilmesi zor olan gerillaları kuşatmak amacıyla helikopterler bir nevi dikey kuşatma aracı olarak kullanıldı.²³⁴

4.7. KÜBA

Küba'da 1959 yılında Batista rejimini yıkan gerilla güçleri, Fidel Castro önderliğinde iktidarı ele geçirmiştir. Bu iktidar mücadelesinde iç çatışmalar yaşandıysa da, asıl konumuz yaşanan bu çatışmalardan farklı olarak, Sosyalist Küba ile Küba'nın yeni iktidarını devirmek isteyen ABD arasında yıllar süren mücadele olacaktır.

ABD'nin Küba'ya karşı ilk atağı 17 Nisan 1961'de, daha önceden CIA'nin (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) eğittiği, Küba'daki devrimden kaçan Kübalıları, Domuzlar

²³³ Parker, a.g.e., s. 412.

²³⁴ Akad, a.g.e., s. 216 (III)

Körfezi'ne çıkararak bir saldırı düzenlemek olmuştur. Çoğunluğu Batista rejimi subayları olan bu grup, 1500 kişilik bir sürgün grubuydu. Küba'nın güney kıyılarına çıkarma yapılmış; ancak bu girişim 3 gün içinde etkisiz hale getirilmiştir. Başarısız girişime ABD'nin hava desteği beklenmiş ama ABD, bu girişimdeki rolünü gizli tutmak amacıyla bu desteği sağlamamıştır. Amerika'nın planı kıyıda sızmak, güvenli bir bölge oluşturmak, havaalanını ele geçirmek ve buraya sonradan ABD'den yardım isteyecek sürgündeki hükümeti getirmektir.²³⁵ Olayların ardından 1000 kişi esir alınmıştır. Bu esirler, 50 milyon dolarlık gıda ve ilaç karşılığında Miami'ye geri²³⁶ gönderilmiştir.

Küba'da sosyalizmin baş göstermesiyle, ABD Küba'dan aldığı şekerin kotasını düşürdü. Batı Bloğu'nun da desteğiyle Küba'yı dış dünyadan uzaklaştırma politikası sürdü. Bunun üzerine, Küba Sanayi Bakanı olan Ernesto Che Guevara sosyalist blok ülkelerine ziyaretler gerçekleştirdi. İki ay süren ziyaretlerin sonucunda Küba ABD'yle kesilen şeker ticaretinin yerine Sovyetler Birliği ve Çin'i koymuştu.²³⁷ Böylece Küba, özellikle Sovyetler Birliği ile yakınlaşmış oldu. Sovyetler Birliği ile yakınlaşan Küba, Sovyetler Birliği'nden savunma amacıyla Küba topraklarına füze yerleştirilmesi talebinde bulundu.²³⁸ Kruşçev bu isteği geri çevirmedi. Küba'ya füzeleri yerleştirdi. Ancak bu hareketindeki amaç aslında Kruşçev için bir pazarlık hamlesiydi. Yani Sovyet füzelerini Küba'dan kaldırmak için ABD'den bazı ödünler beklemekteydi: Küba'nın işgal edilmeyeceğine dair bir güvence ve Sovyet topraklarının yakınlarına yerleştirilmiş bulunan füzelerin sökülmesi.²³⁹ Netice itibarıyla Kruşçev'in planları yolunda gitti ve ABD, Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmeyi kabul etti.

ABD, Küba konusunda füze krizinden de eli boş dönmüştür. Bunun üzerine 7 Şubat 1962 tarihinde Kennedy bir başkanlık genelgesiyle Küba'ya tam ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Küba bu ambargoya dayanarak, Amerikan Devletleri Örgütü'nden (OAS) çıkarılmıştır. Bu yasa 1992 yılında, Toricelli Yasası'yla daha da sertleştirilmiştir. Toricelli Yasası'na göre, Küba'ya uygulanan ambargo artık Küba ile ticari ilişkide bulunan ülkeler için de geçerli olacaktır. Hatta ABD 1996 yılında, bu yasanın kapsamını da

²³⁵ BBC Türkçe, "Domuzlar Körfezi Çıkarması: Mükemmel Fiyasko", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 21.03.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110414_bay_of_pigs

²³⁶ BBC Türkçe, "Domuzlar Körfezi Çıkarması: Mükemmel Fiyasko", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 21.03.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110414_bay_of_pigs

²³⁷ Özgür UYANIK, *Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi*, Kaynak Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Kasım 2014, s. 164.

²³⁸ Fatih YAŞLI, *ABD-Küba Çatışması: 44 Yıllık Mücadele*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 910.

²³⁹ Oral SANDER, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Ankara, Ekim 2010, s. 324 (II)

genişleterek Helms-Burton Yasası adı altında, Küba'nın uluslararası finans kurumlarını katılmasını engelleyen ve Küba ile ticari ilişkide bulunan şirketlerin ABD'deki malvarlıklarına el konulmasını öngören yeni bir yasa kabul etmiştir.

Devrimin 20. yılını kutlamak için yaptığı konuşmada Küba Devlet Başkanı Fidel Castro, ABD'nin ekonomik savaşına direnmeye devam edeceğini şu sözlerle açıklamıştır: “Amerika Birleşik Devletleri, ısrarla ablukayı sürdürmekte ve bunu Küba’ya karşı baskı ve şantaj aracı olarak kullanmaktadır. Ne var ki Küba, baskı yapılacak, korkutulacak, satın alınacak veya kendini satacak bir ülke değildir.”²⁴⁰ ABD, Küba’yla 50 yılı aşan bir ekonomik savaş vermektedir. Bu savaş doğrultusunda Küba'nın ekonomik hasarının 100 milyar doları aştığını düşünürsek; Küba, ABD’ye karşı her şeye rağmen ayakta kalmayı başarmıştır.

4.8. KOLOMBİYA

Kolombiya'daki çatışmalar, Latin Amerika iç çatışmalarının en çarpıcı örneklerinden biridir. Kolombiya, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklara sahip bir ülke konumundadır. Buna rağmen ülkede uyuşturucuyla beslenen bir cinayet sistemi yer almaktadır. Nedeni ise, kokainin ana maddesi olan koka bitkisinin dünyanın en çok yetiştirildiği yerlerden biri olmasıdır. Bölgede yaşayan halk, tarih boyunca bu bitkiyi ilaç niteliğinde kullanmıştır. Burada üretilen kokainin küçük bir kısmı Avrupa’ya, büyük kısmı ise karayolu ile Amerika’ya gitmektedir. Uyuşturucu trafiğini ise ülkedeki paramiliter gruplarla, FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) yürütmektedir. Kolombiya'daki çatışmalar, dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş şekilde uyuşturucu ile finanse edilmektedir.

20. yüzyılda Kolombiya’da liberaller ile muhafazakarlar arasında bir iç savaş vardı. FARC 1964 yılında kurulduktan sonra, bu iç savaşa dahil olan gerilla örgütleri arasında en etkili olmuştu. Birçok ülkenin terör örgütü kabul ettiği FARC'nin amacı Marksist-Leninist bir doğrultuda Kolombiya’da komünist bir rejim kurmayı hedeflemekteydi. FARC'den başka ülkede birçok silahlı örgüt kurulmuştur. 1965’te ELN (Ejercito de Liberacion Nacional), 1967’de EPL (Ejercito Popular de Liberacion), 1970’te M-19 (Movimiento 19 de Abril), 1984’te Movimiento Armado Quintin Lame bunlardan bazılarıdır.

²⁴⁰ Fidel CASTRO, *Küba Halkının Devrim Destanı*, Kızılırmak Yayınevi, Ankara, s. 24.

İkinci büyük örgüt olan ELN, FARC gibi doğrudan güvenlik güçleriyle çatışmak yerine, petrol şirketlerine saldırmak, şirket çalışanlarını ya da turistleri kaçırmak gibi eylemlerde bulunmuştur. Binlerce kişinin ölümüne sebep olmasına rağmen bu örgüt, FARC'nin gölgesinde kalmıştır.

Kolombiya'nın güneyindeki koka ve afyon yetiştirilen alanları kontrol etme arzusu, nüfusun çoğunluğunu oluşturan çiftçi sınıfı üzerinde hakimiyet kurmak iddiasındaki gerillalar ile paramiliter gruplar arasındaki mücadelede ön plana çıktı.²⁴¹ Devlet görevlilerinin zaman zaman paramiliter grupları desteklemeleri, FARC'nin şiddeti daha da arttırmasına sebep oldu. FARC, fidye amaçlı kaçırmalar ve banka soygunlarına yönelmişti. Kaçırmalar özellikle Amerikalılara yönelik gerçekleşmekteydi. Ancak bu eylemler dizisi FARC'nin zayıflamasına yol açtı. Çünkü kaçırmaya eylemlerindeki acımasız infazlar, Kolombiya halkının tepkisini sebep oldu.

1990'lar Kolombiya'da uyuşturucu kartellerinin hem kendi aralarında hem de güvenlik güçleriyle iç çatışmalarının doruğa çıktığı zamanlar olarak tarihe geçmiştir. Bu yıllarda Kolombiya'da hem sosyal hayat hem de ekonomik hayat fazlasıyla tahrip olmuştur. Yüzbinlerce insanın katledildiği ve birçoğunun da kaçırılıp infaz edildiği Kolombiya'da insan hayatının güvencesinin olmadığı yıllardı. Çatışmaların bu kadar şiddetli, çok taraflı ve uzun sürebilmesinin nedeni, tükenmek bilmez kaynağın oluşudur. ABD'nin iddiasına göre, FARC dünyaya dağıtılan kokainin %50'sinden fazlasını ve Amerika'ya giren kokainin %60'ından fazlasını kontrol etmektedir.²⁴²

4.9. NİKARAGUA

Nikaragua'da yaşanan iç savaşın iki ana tarafı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ABD'nin desteğini arkasına alan Somoza ailesi ve diğeri FSLN (Frente Sandinista de Liberacion Nacional)'dir. Bu mücadeleden FSLN galip çıkması ABD için Soğuk Savaş döneminde, kendi hinterlandında Küba'dan sonra, Sovyetlere yakın bir ülke daha olması anlamına gelmekte ve ayrıca kıta üzerindeki diğer ülkeler için de örnek teşkil etmesi açısından endişe vericidir. Bu nedenle ABD, Sandinistaların kazanmaması için, karşıtlarına açık/örtülü bir dizi yardımlarda bulunmuştur.

²⁴¹ Ebru AFAT, *Kolombiya: Latin Amerika'nın En Uzun Savaşı*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 833.

²⁴² United States Drug Enforcement Administration, "United States Charges 50 Leaders of Narco-Terrorist FARC In Colombia With Supplying More Than Half of The World's Cocaine", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.03.2018, <https://www.dea.gov/pubs/pressrel/pr032206a.html>

FSLN kurulduğu andan itibaren Küba ile ilişki içinde olmuş ve FSLN gerillaları Küba'da askeri eğitim almıştır. FSLN gerillalarının Küba'da askeri eğitim alması, ABD'nin Domuzlar Körfezi Çıkartması'nda sürgün Kübalıları eğitmesiyle paralel bir durumdur.

Somoza ailesinin iktidarı ülke içinde muhaliflere karşı şiddet kullanımını arttırmış ve buna ek olarak yolsuzluklar da artmıştır. Özellikle 23 Aralık 1972'de meydana gelen deprem sonrası artan yağmurlar ve deprem için gelen yardımların Somoza'nın hesabına aktarılması, sosyal hayatı sekteye uğratarak, Somoza'ya karşı muhalefetin şiddetlenmesine sebep olmuştur. Bu durum da, Küba'dan askeri eğitim ve silah alan FSLN'nin tabanını genişletmesine imkan sağlamıştır. Nüfusunu ve kabiliyetlerini arttıran FSLN, kırsalda ciddi saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. FSLN militanları, 27 Aralık 1974 tarihinde gerçekleştirdikleri bir baskında eski bir hükümet üyesiyle pek çok önde gelen yetkiliyi rehin²⁴³ almıştır. Bu eylem sonucunda bir anlaşma sağlayan FSLN, rehinelere serbest bırakılması karşılığında, 1 milyon dolar almış ve hapisteki FSLN militanlarının serbest bırakılarak Küba'ya gitmesini sağlamıştır. FSLN'nin kazanımı bunlarla da kalmamış, ayrıca prestij de kazanmıştır.

1974 yılından itibaren Somoza, FSLN'ye yönelik yoğun saldırılar gerçekleştirmiştir. 1977'ye kadar süren bu saldırılar döneminde, Somoza'nın insan hakları ihlalleri yapması FSLN'nin gücünü arttırmasına sebep olmuştur. 1978'de muhalif bir gazetecinin suikaste kurban gitmesiyle olaylar daha da tırmanmış, ülkede genel bir grev olmuştur. Somoza'nın uyguladığı şiddet daha da artınca meydana gelen baskılar sonucu ABD, Nikaragua'ya verdiği tüm askeri desteği kesmek zorunda kalmıştır.

1979'da FSLN silahlı çatışmaları yoğunlaştırmış ve 18 Haziran'da Kosta Rika'da beş kişiden oluşan geçici sürgün hükümetinin kuruluşunu ilan²⁴⁴ etmiştir. Bu yeni hükümeti ilk tanıyan devlet Panama olmuştur. Ancak ne var ki, FSLN önderliği Managua'ya girdiğinde, iç savaştan yıkıma uğramış bir ülkenin denetimini üstlendi.²⁴⁵ Sonuç olarak, yaklaşık 50.000 kişinin öldüğü ve 150.000 kişinin ülkeden kaçtığı iç savaş sona ermiştir.²⁴⁶ Bu tarihten itibaren ABD, Küba'da olduğu gibi ekonomik yollarla Nikaragua'yı yıpratmayı

²⁴³ Halil Can EMRE, Mehmet ÖZKAN, *Nikaragua: Amerikan Müdahaleciliği ve İdeolojik Direniş*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 923.

²⁴⁴ Emre, Özkan, a.g.m., s. 925.

²⁴⁵ Henri WEBER, *Nikaragua Sandinist Devrimi*, (Çev.) Oya Nilgün, Belge Yayınları, 1. Baskı, Ekim 1991, s. 93.

²⁴⁶ Country Studies, *The Sandinista Revolution*, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.04.2018, <http://countrystudies.us/nicaragua/14.htm>

denedi ve ticari bir ambargo başlattı. Ekonomik bunalıma sürüklenen Nikaragua, iç savaşla boğuşmak durumunda kaldı. ABD'nin destek verdiği iç savaş kirli savaş olarak nitelenmiştir. ABD, savaşı finanse etmek için her türlü yasadışı yolu denedi. Pentagon ambargo kararı olmasına rağmen İran'a gizlice silah bile sattı. Bu nedenle 1987'de Reagan Hükümeti ve askerler hakkında ABD Senatosunda soruşturma açıldı.²⁴⁷

4.10. LÜBNAN

Dinlerin ve mezheplerin coğrafyaya oranla olağandışı bir çokluk arz ettiği Lübnan, Ahmet Cevdet Paşa tarafından *Nuh'un Gemisi*'ne benzetilmiştir.²⁴⁸ Aynı çokluk, Lübnan için bugün de geçerlidir. Bu durum Lübnan'da her bir grubun varlıklarını sürdürebilecek bir idari çatı altında birleşmeleri açısından zorluklar yaşatmaktadır. Var olan grupların iki büyük çatısı vardır: Hristiyanlık ve Müslümanlık. Müslüman ve Hristiyan gruplar arasında ülke yönetiminin paylaşımı konusundaki gerginlik Lübnan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemden itibaren en önemli sorun olarak devam etmiştir.²⁴⁹

19. yüzyıldan itibaren dış güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda Lübnan içindeki farklı aileleri ve cemaatleri birbirlerine karşı kullanmaları sonucu kalıcı düşmanlıkların tohumları atılmış; o dönemde atılan düşmanlık tohumları²⁵⁰ yeşererek, 13 Aralık 1975'te meydana gelen olaylar sonucu bir iç savaşa dönüşmüştür. FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) tarafından, Falanjist lider Pierre Camayel'e düzenlenen suikaste karşılık olarak, Falanjist milisler aynı gün bir Filistin otobüsünü durdurup içindeki tüm yolcuları öldürmüştür. Çatışmanın başlangıcında FKÖ militanları ile Falanjistler vardı. Kısa süre bu iki grup arasındaki çatışmalar tüm ülkeye yayılmıştır.

Yaşanan çatışmalar, Lübnan'ı kendi parçası olarak gören Suriye'nin, Lübnan'da etkisini arttırmasına imkan sağlamıştır. Ancak Suriye'nin bu adımını gören ABD ve İsrail duruma el atarak Suriye'nin politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Yeni politikasında, İsrail ile işbirliği içinde barışı tesis etme amacına yönelik hareket etmiştir. 1976'da Suriye'nin müdahalesiyle iç savaşın seyrinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hristiyanlar güç kazanıp kontrolü ele geçirmiştir. Daha sonra bir ateşkes imzalanmıştır.

1977 Mart'ına kadar süren ateşkes Sosyalist Parti Lideri Kemal Canbulat suikasti ile yeniden bir silahlı çatışmaya dönmüştür. 1978 yılında İsrail, Filistinli komandoların bir

²⁴⁷ Uyanık, a.g.e., s. 180.

²⁴⁸ Talha KÖSE, *SETA Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Seta Vakfı, Aralık 2006, s. 8.

²⁴⁹ Mustafa DİNÇER, *Lübnan: İç Çatışmaların ve Suikastlerin Ülkesi*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 258.

²⁵⁰ Zahide Tuba KOR, *Lübnan: İç Savaşların Gölgesinde*, İnsani Yardım Vakfı, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2006, s. 31.

İsrail otobüsüne saldırarak 31 kişiyi öldürmeleri üzerine Lübnan'a müdahale etmesi için gereken fırsatı²⁵¹ bulmuştur. İsrail, Güney Lübnan sınırından girerek işgale başlamıştır. Ancak BMGK 425 sayılı karar sonucunda İsrail Ordusu Lübnan'dan çıkmak zorunda kalmıştır.

Ayrıca günümüzdeki uygulamasıyla intihar eylemlerinin 1980'li yıllarda Güney Lübnan'da Hizbullah tarafından uygulanmaya başlandığı görülmektedir.²⁵² Lübnan'da yaygın olarak kullanılan intihar eylemcileri, patlayıcıları üzerlerinde taşıyarak hedefle birlikte kendisini de patlatmaktadır. Bu yıllarda en fazla can kaybına yol açan patlama ise 23 Ekim 1983 tarihinde Beyrut'ta yaşanmıştır. Hizbullah tarafından Fransız Kuvvetler Komutanlığı ile Amerikan Deniz Piyadeleri Komutanlığı'na bomba yüklü iki kamyonla intihar saldırısı düzenlenmiştir. Eylem neticesinde 296 Amerikalı öldü, 84 tanesi de yaralandı. Ayrıca saldırıda 58 Fransız askeri de ölmüştür.²⁵³

İsrail sorundan uzak kalmak istememiş, soruna dahil olmak için sürekli fırsat kollamıştır. 1982'de İsrail'in Londra Büyükelçisi suikaste uğramış ve İsrail, 1300 tank ve 1500 zırhlı personel taşıyıcısıyla birlikte, 90.000 kişiden, yani altı buçuk tümen ve bir yedek tümeden oluşan ordunun büyüklüğü 1973'te Mısır ordusunun tamamının hakkından gelen ordunun iki²⁵⁴ katıyla, Galileye Barış Operasyonu adıyla Lübnan'ı işgal etmiştir. Filistinli grupların Beyrut'u terk etmeleri halinde işgali kaldıracağını belirtmiştir. Bunun üzerine FKÖ Beyrut'tan çekilmiştir. Bu arada Falanjist lider Beşir Camayel devlet başkanı seçilmiş; ancak kısa bir süre sonra suikaste uğramıştır. Bu suikast sonucunda ise İsrail, Batı Beyrut'u kuşatmıştır. Batı Beyrut'ta bulunan Filistinli mültecilerin kamplarına İsrail gözetiminde Falanjist milisler tarafından katliamlar gerçekleştirilmiştir.

İsrail işgali ile de çözülemeyen Lübnan sorunu için Cumhurbaşkanı çok uluslu bir kuvvet olarak ABD ve Fransız askerleri davet etmiştir. Bunun üzerine Güney Lübnanlı Şiiler tarafından ülkede konuşlanan ABD ve Fransız karargahlarına intihar saldırıları düzenlenmiştir. Bu saldırıların sonucunda ise bu birlikler ülkede barışı tesis etme sürecinin bir parçasıyken; yaşanan savaşın bir tarafı haline gelmiştir. Ancak ABD halkının bir Vietnam travması daha yaşamak istememesi üzerine Amerikan ve Fransız askerleri

²⁵¹ Dinçer, a.g.m., s. 261.

²⁵² Altınışık, a.g.e., s. 307.

²⁵³ Altınışık, a.g.e., s. 309.

²⁵⁴ David HIRST, *Küçük Devletlerden Sakının. Lübnan: Ortadoğu'nun Savaş Alanı*, Çevirenler: Timur Demirtaş, Ömer Behram Özdemir, Ayşe Selcan Özdemirci, İyidüşün Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s. 162.

ülkeden çekilme kararı almıştır. Bu geri çekilmeden sonra artan Şii etkisi nedeniyle İsrail de geri çekilmeye başlamıştır.

Hizbullah'a bağlı teröristler, 14 Haziran 1985'te Yunanistan'ın Atina şehrinden İtalya'nın Roma şehrine giden 847 sefer sayılı TWA²⁵⁵ yolcu uçağını, İsrail hapisanelerindeki Hizbullah üyelerinin serbest bırakılması amacıyla kaçırmıştır. Kaçırma eylemi, Hafız Esad'ın arabuluculuk yapmasıyla bir kısım Şii'nin serbest bırakılması karşılığında, uçaktaki esirlerin serbest bırakılması şeklinde sonuçlanmıştır.

Gün geçtikçe şiddetlenen durum, uçak kaçırımlar, saldırılar, intihar bombalamaları ve suikastler artınca, her iki taraf anlaşma yollarını aramaya başlamıştır. 1989 yılından itibaren ortaya atılan Taif Planı şekillenmeye başlamış; 1990 yılında Lübnan meclisinde yasa haline gelmiştir. Biten iç savaş ülkede 130 bin ölüme ve 200 bin yaralıya mal olmuştur.²⁵⁶

Lübnan'daki iç savaşın dinamiklerine bakıldığında, sadece Lübnan sınırlarından ibaret olmadığı görülmektedir. Lübnan'daki çatışmalar bir bölgesel güç mücadelesine dönüşmüştür. Bölgede güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen ülkelerin, Lübnan içindeki çeşitli grupları doğrudan veya dolaylı olarak birbirlerine karşı destekledikleri bölgesel bir karakter arz ediyordu.²⁵⁷ Zira öncelikle ülkede milis güçleri 100 bin kişiye ulaşırken, Lübnan ordusu 20 bin kişiydi.²⁵⁸ Hatta ordu mensupları da halihazırda bir mezhebe bağlı olduklarından dolayı, iç savaş başladığı andan itibaren mensubu olduğu mezhebin milis gücüne katılmışlardı. Bu durum yaşanan çatışmaların ömrünü uzatmaya yetecek finansmanı sağlamak anlamına gelmektedir.

4.11. AFGANİSTAN

Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı'ndan sonra Afganistan'a, ekonomik ve askeri yardımlarla birlikte eğitime de destek vererek katkıda bulunmuştur. Bu şekilde kendisine bağımlı küçük bir işbirlikçi kesim yaratmış ama bunlar ülkenin gelenekçi –dinci- aşırı muhafazakar kesimleri karşısında yeterli destek bulamamıştı.²⁵⁹ 24 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği'nin ilk işi Babrak Karmal'ı liderliğe getirmek

²⁵⁵ Terör Eylemleri: "103 Sefer Sayılı PanAm Uçağının Bombalanması", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.04.2018, https://rewardsforjustice.net/turkish/pan_am_103.html.

²⁵⁶ Dinçer, a.g.m., s. 265.

²⁵⁷ Kor, s. 33.

²⁵⁸ Kor, s. 32.

²⁵⁹ Akad, a.g.e., s. 582 (IV)

olmuştur. Karmak, ülkedeki isyanı bastırmak için Sovyetler Birliği'ni davet ettiğini açıklayarak, işgali meşrulaştırmıştır.

Sovyetler Birliği, Afganistan'da 50.000 kişilik orduyla işgali denetim altında tutabileceğini düşünmüştür. Ancak Afgan halkının direnişi ve kendi taraflarında olacaklarını beklediği Afgan ordusunun büyük bir bölümü direnişe katılmıştır. Bunun üzerine Sovyetler, Afganistan'daki birliklerinin sayısını kısa sürede 150.000'e çıkarmak zorunda kalmıştır. Kontrolü beklediği gibi denetim altına alamayan Sovyetler, köylere baskınlar ve tarım alanlarını yakmak gibi sert tutumlar izlemiştir. Ayrıca geçiş noktalarını mayınlamaları çok sayıda Afgan'ın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Buna rağmen Sovyetler, Afganistan'ın kırsal alanının %70'inde bütün savaş boyunca hakimiyet sağlayamamıştır. Nedeni ise, Sovyet askerlerinin dağlık araziye tanımıyor olmasıdır. Afgan direnişçileri ise, dağları karış karış bilmekteydi. Dağlar, kara hareketına uygun değildi. Sovyetler de 1983 yılı itibari ile hava bombardımanlarına başladılar. Fakat dağlar Afgan direnişçileri için saklanacak yeri sağlıyordu. Bu konuda da başarısız olan Sovyet kuvvetleri, direnişçilere yardım ettiğini düşündükleri köyleri bombalamaya başladılar. Bu, sivil halkın bombalanması anlamına geliyordu. Birleşmiş Milletlerin bir raporuna göre, bu bombardımanlarda, 1985 yılı Ocak-Eylül döneminde 32.755 kişi öldürülmüş ve pek çok maddi zarar ve kayıp meydana gelmiştir.²⁶⁰

Savaşın ilk yıllarında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı kontrol edememesi, Afgan direnişinin başarısına işaret etmekteydi. Ancak her iki taraf için de alışılmadık bir savaş yürütülmekteydi. Sovyetler giderek kontr-gerilla taktiklerinde uzmanlaştılar. Helikopter hücumları ve küçük birliklerin hareketıyla etkili olmaya başladılar. 1979'dan 1984'e kadar geçen bir yetiştirme döneminden sonra 1985 ve 86'da neredeyse mücahitleri bastırıyorlardı.²⁶¹ Ancak mücahitler de savaşa adapte oluyordu. Amerika'nın silah yardımlarıyla da etkili bir savunma izlediler.

Sovyetler, 1982'de hidrojen ve hardal gazları, 1984'ten itibaren ise Sarı Yağmur ve Sıvı Ateş denilen kimyasal silahları kullanmaya başlamıştır. Uçaklardan attıkları kalemler, ağız mızıkları, radyolar, kibrit kutuları v.s. gibi objeler dışında özellikle çocukların hoşuna giden oynar kanatlı kuşlar yüzünden sayısız çocuk hayatını kaybetmiştir.²⁶²

²⁶⁰ Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, Ankara, Ocak 2010, s. 1064.

²⁶¹ Akad, a.g.e., s. 582 (IV)

²⁶² Yeni Söz Gazetesi, "Sovyetler Afganistan'da Hem Ağır Kayıplar Verdi Hem De İtibar Kaybetti", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.04.2018, <http://www.yenisoz.com.tr/sovyetler-afganistan-da-hem-agir-kayıplar-verdi-hem-de-itibar-kaybetti-haber-15071>

Sürecin böyle seyretmesinin altında yatan bazı nedenler vardır. Bu nedenlerden biri, Sovyetler'in Afgan işgaline tepki göstererek bu ülkeden çıkmasını isteyen Pakistan, ABD, Suudi Arabistan ve İran, Afgan direnişçilere ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuşlardır. Hatta ABD istihbaratı CIA ile Pakistan istihbaratı ISI tüm dünyadaki gönüllü Müslümanları, Pakistan topraklarında askeri eğitimler vermek suretiyle Afganistan'da savaşı için davet etmişlerdir. Ayrıca Sovyetler Birliği Afganistan'a girerken kültürel faktörleri gözönünde bulundurmamıştır. Macaristan ve Çekoslovakya'ya da aynı şekilde girerken herhangi bir direnişle karşılaşmamışlardır. Ne var ki Afganistan dağlarında tankları fazla işe yaramadığı gibi, direniş de çok çetin oldu.²⁶³

1985 yılında Mikhail Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nde iktidara geldikten sonra, Afganistan'dan çekilmenin sinyallerini vermiştir. 1987 itibariyle Sovyetlerle savaşan, askeri eğitimli mücahitlerin Amerikan silahları kullanıyor olması ve Sovyet ekonomisinin bu savaşı taşımakta güçlük çekmesi gibi nedenlerden dolayı Gorbaçov 14 Nisan 1988 tarihinde Cenevre'de imzalanan anlaşmayla işgali sona erdirmiştir. Afganistan'ın Sovyetler için bataklık olmasına destek veren ABD, Vietnam bataklığının intikamını almıştır.

4.12. PERU

Zengin kaynaklara sahip bir ülke olan Peru'da, Kızılderili Yerliler ile Melezler arasındaki gelir farklılığı, bu iki grup arasında uzun yıllar çatışmalara sebep olmuştur. 1980'ler itibariyle ise, mevcut sistemi yıkmayı hedefleyen Peru Komünist Partisi ile mevcut sistemi korumaya çalışan güvenlik güçleri arasında bir iç savaş başlamıştır.

Peru'da hükümete karşı ayaklanmalar hükümet tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca, askeri rejim halkın gözünden düşmüştür. Bu süreçte Aydınlık Yol (Sendero Luminoso) kendini gösterme fırsatı bulmuştur. Aydınlık Yol, bir akademisyen olan Abimael Guzman tarafından kurulmuştur. Guzman, 1965'te ilk kez Çin'i ziyaret etmişti. Nüfusunun 2/3'ü kırsal kesimde yaşayan Peru'da köylülerden kurulacak bir halk ordusuyla devrimin gerçekleştirilebileceği fikrine sahipti.²⁶⁴ Peru'da iki önemli örgütten biri olan Aydınlık Yol, halkın desteğini diğer bir örgüt olan Tupac Amaru'ya oranla daha fazla arkasına almıştır. Aydınlık Yol'un en önemli noktası ise, Lider Abimael Guzman'ın çevresindekiler tarafından karizmatik lider imajı ile benimsenmiş olmasıdır. Bu özellik Guzman'a, verdiği emirlerin kesin bir şekilde uygulanması yolunu açmıştır. Örgütün

²⁶³ Akad, a.g.e., s. 583 (IV)

²⁶⁴ Uyanık, a.g.e., s. 223.

ideolojisi, Stalinist Sovyetler'i, Kamboçyalı Kızıl Kmerler'i ve Çin'in Kültür Devrimi model alınarak oluşturulmuştur.²⁶⁵ Kendisini Marks, Lenin ve Mao'dan sonra Marksizmin dördüncü kılıcı olarak niteleyen Abimael Guzman, 19 Nisan 1980'de yeni kurdukları askeri akademinin ilk mezuniyet töreninde silahlı mücadelenin başlangıcını ilan etmiştir.²⁶⁶ Bu amaçla yeteri kadar silah, mühimmat ve patlayıcı madde elde etmek amacıyla uzak yerlerde bulunan polis merkezlerine ve madenlere saldırmışlardır.²⁶⁷

Aydınlık Yol örgütünün temel hedefi mevcut kurumları yok ederek bunları komünist köylü rejimine dönüştürmektir.²⁶⁸ Bu amaç doğrultusunda hareketin faaliyetlerini sürdürebilmek için koka üreticileri ve uyuşturucu kaçakçılarıyla işbirliği içindeydi. Başlangıçta ciddiye alınmayan bir hareketti. Fakat eylemlerini arttırıp yoksul nüfusu arkasına alınca dikkat çekmeye başladı.

Aydınlık Yol çatışmalara, 17 Mayıs 1980'de, Peru'nun Ayacucho köyünde, oy sandıklarına saldırılar düzenleyerek başladı.²⁶⁹ Hükümet ise 1982'de karşılık vermeye başladı. Aydınlık Yol, halk tarafından benimsenen bir örgüttü. Öyle ki, Aydınlık Yol'un hükümetle çatışmalarında, hükümet kuvvetlerine yol gösteren mahalli polislerden iki polis köylüler tarafından bıçakla öldürülmüşlerdi.²⁷⁰ Halk desteğini böylesine sağlamış olması Aydınlık Yol'un başarısının temelini oluşturmaktadır.

Hükümet asıl darbeyi 1983'te düzenlediği saldırılarla vurmuştur. Bunun üzerine gerillalar dağlık bölgelere doğru geri çekilmeye başladılar. Geri çekilmesinden sonra güç toplayan örgüt, yoğun eylemler yaparak tüm ülkeye yayıldı. Bunun neticesinde, örgüt şiddetin derecesini arttırmış ve kanlı çatışmalar neticesinde adını tüm dünyada duyulur hale getirmiştir. Resmi kaynaklar tarafından 1980'lerden Guzman'ın yakalandığı 1992 yılına kadar Aydınlık Yol'un olduğu saldırılar neticesinde oluşan şiddet ortamında 70 bine

²⁶⁵ Encyclopedia Britannica, "Shining Path", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.04.2018, <https://www.britannica.com/topic/Shining-Path>

²⁶⁶ Mehmet AKAR, *Peru'da Etnik Terör: Aydınlık Yol Terör Örgütü*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Temmuz 2013, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.04.2018, <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/07/01/7088/peru-da-etnik-teror-aydinlik-yol-teror-orgutu>

²⁶⁷ İbrahim VARLI, Şuayyip ÇALIŞ, *Peru: İnka Ülkesinde Kanlı Çatışma*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 882.

²⁶⁸ Varlı, Çalış, a.g.m., s. 883.

²⁶⁹ Gordonn H. McCormick, *The Shining Path and The Future Of Peru*, Rand, National Defense Research Institute, Mart 1990, s. 15.

²⁷⁰ Nicholas SHAKESPEARE, *Peru: Aydınlık Yol Gerillaları*, (Çev.) Şenay Özdemir, Emre Dilli, Arena Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 29.

yakın insanın bombalamalar, katliamlar ve suikastler neticesinde öldüğü belirtilmektedir.²⁷¹ Ayrıca bu örgütün 1980-1985 yılları arasındaki eylemlerinin 15 milyar dolarlık altyapı zararı, 10 milyar dolarlık üretim kaybı ve 900,000 kişinin hem devlet terörü hem de Aydınlık Yol'un baskıları sonucu yaşadıkları yerleri terk²⁷² etmelerine neden olmuştur.

4.13. BOSNA-HERSEK

Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan altı Federe devletten biri olarak Bosna-Hersek, 3 Mart 1992'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bu bağımsızlık ilanı, Bosna-Hersek için Yugoslavya'dan ayrılan diğer devletler kadar kolay olmamıştır.

Bosna-Hersek'te yaşayan Sırp azınlık, Sırbistan ile birleşmeye yönelmiştir. Bu doğrultuda, Sırbistan tarafından da silahlandırılarak Bosna-Hersek içinde paramiliter gruplara dönüşmüşler ve Boşnak köylere saldırılara başlamışlardır. Bu arada bazı Avrupa ülkelerinin Hırvat ve Slovenlerin bağımsızlığını tanınması; ancak Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımakta tereddüt etmesi, Sırp'ların bölgeye müdahalesi konusunda daha rahat olmalarına sebep olmuştur. Avrupa'nın bu tereddüdünün bazı sebepleri vardı. Öncelikle Bosna içinde yaşayan Hırvatların Hırvatistan'a ve aynı şekilde Sırp'ların da Sırbistan'a bağlanma ihtimallerinin olması; diğer açıdan Avrupa'nın dinsel bütünlüğünü bozacak, Avrupa içinde bağımsız bir Müslüman devletin olması gibi sebeplerden dolayı bağımsızlığın tanınmasında tereddüt edilmiştir. Ancak ABD baskısı bu tereddüdü giderecek bir hamle olmuş ve Avrupalı devletler 6 Nisan 1992'de bu bağımsızlığı tanımışlardır.

Bu esnada, Sırp Milosevic ve Hırvat Tudjman, Çetnik²⁷³ paramiliter grupları Bosna-Hersek'e göndermişlerdir. Ayrıca Sırp'lar bölgeye Sırp devlet polisini ve Sırp ordusunu da göndermiştir. Daha sonra Sırp'ların yaşadığı yerlerde bölgesel gerillalar kurularak bunlara "Sırp Gönüllü Muhafızları" adı verilmiştir. Bu gruplar zamanla toplu soykırımlara başlamıştır. Bunun karşısında BM sadece 6 adet güvenli bölge ilan etmiş ve Batı liderleri Bosna Hersek'in lideri olan İzzetbegoviç'e yenilgiyi kabul ederek bir barış antlaşması imzalaması konusunda baskı yapmışlardır. Bu baskılar Sırp'ları daha da cesaretlendirmiş ve toplu kıyım ve tecavüzlere devam etmişlerdir.

²⁷¹ Mehmet AKAR, *Peru'da Etnik Terör: Aydınlık Yol Terör Örgütü*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Temmuz 2013, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 19.04.2018, <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/07/01/7088/peru-da-etnik-teror-aydinlik-yol-teror-orgutu>

²⁷² Varlı, Çalış, a.g.m., s. 886.

²⁷³ Büyük Sırbistan hedefinde, Sırp'ları tek çatı altında toplamak isteyen hareket.

12 Şubat 1994 tarihinde gerçekleştirilen Sarajevo Katliamı'nda, pazar yerine atılan bir top mermisiyle 68 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu tarihten itibaren ABD'nin uyarılarını dikkate almayan Sırlar, saldırılara devam etmiştir. 11 Nisan 1994'te ise tam Grodze şehri düşmek üzereyken ABD savaş uçakları NATO Gücü olarak Sırp mevzilerini bombalamıştır.

Savaşın dramatik yönü ise silah ambargosuyla ilişkilidir. Yugoslavya'nın sağılmasının ardından ordunun bütün silahları, Sırlara kalmıştır. Boşnakların ise ağır silahları yoktur. Dolayısıyla, BM'nin uyguladığı ambargo sadece Boşnaklar için geçerli olmuştur.

1995 yılının haziran ayında Sırlar yeniden saldırıya geçerek Srebrenika'yı işgal etmişler ve burada Srebrenika Katliamı'nı gerçekleştirerek 8372 kişiyi katletmişlerdir. Sırların yeniden saldırma sebebi ise silah ambargosunun kaldırılmasıdır. Ambargonun kaldırılmasıyla Boşnaklar silahlanarak karşı saldırıya geçebileceklerdi. Bu kararın ardından zaman kaybetmeden saldırıya geçen Sırlar, olası bir antlaşmadan önce mümkün olduğunca çok toprağı ele geçirmek olmuştur.

4.14. IRAK

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, ABD'nin en büyük rakibi Sovyetler Birliği dağılmıştı. Tek süper güç olarak ayakta kalmayı başaran ABD, Soğuk Savaş'tan sonra ilk sınavına 1991 yılında Irak'ta çıkmıştır. Amerikan lider kadrosu, Irak'ın 1980 yılından başlayarak sekiz yıl süren korkunç İran Savaşı sonunda kazanılan tecrübe ve birikimle muharebeye hazır ve dayanıklı birinci sınıf bir ordusu olduğuna inanmıştı.²⁷⁴ Buna ek olarak Vietnam travmasını atlatmak da istiyordu. Bu sebeplerden dolayı net bir zafer almanın peşindeydi. 15 Ocak 1991 tarihine kadar ABD yığınağı 527.000 asker, 1.550 uçak, 600 savaş helikopteri ve 200 gemiye ulaştı.²⁷⁵ 17 Ocak'ta başlayan savaşın ilk on saatinde, hayalet uçaklar, sabit uçuş hızlı füzeler, elektronik savaş ve hassas güdümlü cephanelerin birleşimi Irak'ın karmaşık hava savunma sistemini paramparça etti.²⁷⁶ 38 gün süren hava hareketini 100 saatlik bir kara hareketiyle tamamlayan ABD, savaşı sonuçlandırmıştı.

ABD, Vietnam'da medyanın etkisiyle kaybettiği kamuoyu desteğini yitirmemek için bu defa kesin önlemler almıştı. Körfez Savaşı sırasında savaşı izleyen 1600 muhabire çok katı sınırlamalar ve kısmi sansür getirildi. Böylece savaşın tüm yönleriyle objektif bir

²⁷⁴ Ali ERDİNÇ, *Irak Savaşı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, s. 7.

²⁷⁵ Akad, a.g.e., s. 589 (IV)

²⁷⁶ Parker, a.g.e., s. 431.

biçimde kamuoyuna aktarılması bilinçli bir şekilde önlendi.²⁷⁷ ABD, bunun bir ordular savaşı değil, teknoloji savaşı olduğunu öne sürerek, silah teknolojisindeki yeniliklerle yalnızca hedeflerin vurulduğunu ve sivillerin zarar görmediğini savundu.

Bu savaşta ABD, Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmakla kalmamış, Irak'a yönelik birtakım ambargo ve yaptırımlar uygulamıştır. Bu ambargo ve yaptırımlardan en önemlisi kimyasal ve biyolojik silahların tamamen ortadan kaldırılması olmuştur. Nitekim bu silahların ortadan kaldırılmasıyla ilgili sorun 2003 yılında ABD'nin, Irak'a yeniden savaş açma nedenleri arasında yer almıştır.

ABD'nin Irak'a karşı başlattığı savaş, zorunlu değil seçilmiş bir savaştır. ABD Başkanı Bush'un 1 Mayıs 2003'te savaşın bittiğini açıklamasının ardından Irak'ta varlığını sürdüren ve çoğunluğunu Amerikan ve İngilizlerin oluşturduğu askerler, Irak topraklarında bir direnişle karşılaşmaya başlamıştır. Amerikan ve İngiliz askerlerinin yanında BM ve rakip grupların da hedef alındığı saldırılar savaş sonrasında Irak'ın yönetimini üstlenen ABD önderliğindeki koalisyon güçlerini, en önemli görevlerinden biri olan güvenliğin sağlanması konusunda zora²⁷⁸ sokmuştur. Irak'ta bir direniş savaşı tezahür etmiştir. Iraklılar direnişin ağırlık merkezini Amerikan askerleri üzerine çevirdiler. Böylelikle klasik bir savaşı kazanmayı başaramayınca, konvansiyonel olmayan bir savaş üzerine yoğunlaştılar.²⁷⁹ Bu direniş sürecinde, saldırıların şiddeti zaman zaman artış göstermiştir. Örneğin İslam Alemi'nin en kutsal günü olan Kurban bayramının birinci gününde Irak'ın seçilmiş Başkanı Saddam Hüseyin ülkesini işgal eden ABD güçlerinin kontrolündeki cellatlar tarafından asılarak öldürülmüştür.²⁸⁰ ABD'nin infazı bu sabaha denk getirmesi, tepkileri üzerine çekmesine neden olmuştur.

Çağdaş dönem intihar eylemlerinin yaygın olduğu Ortadoğu'da, Irak özelinde bir araştırmaya göre, 2004 ve 2005 yıllarında küresel ölçekte 489 intihar saldırısı düzenlenmiş ve bu saldırıların neredeyse %90'ı sadece Irak'ta meydana gelmiştir.²⁸¹ İntihar bombalamaları, yol kenarlarına bırakılan bombalar, sokak çatışmaları gibi yöntemlerin kullanıldığı savaş sonrası süreçte, 2003-2011 yılları arasında 4487 ABD'li ve savaşa katılan diğer ülke askerlerinden ise 318'i ölmüş ve ayrıca 32 binden fazla Amerikan askeri

²⁷⁷ Mutlu, a.g.e., s. 194.

²⁷⁸ Kemal İNAT, *Irak: ABD ve Saddam Hüseyin "İşbirliği" ile Gelen Yıkım*, Duran, İnat, Ataman, a.g.e., s. 37.

²⁷⁹ Erdiñç, a.g.e., s. 138.

²⁸⁰ Kumkale, a.g.e., s. 253.

²⁸¹ Altınışik, a.g.e., s. 308.

ciddi bir şekilde yaralanmıştır.²⁸² Varılan sonuç odur ki Irak'a müdahaleyle girişilen terörizme karşı mücadele savaş öncesinde var olandan daha fazla terörizm doğurdu.²⁸³

4.15. YEMEN

2011 yılındaki Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler arasında yer alan Yemen'de devrilen Ali Abdullah Salih'in yerine Abdurrabu Mansur Hadi geçmiştir. Yemen'deki sorunun kaynağında yer alan taraflardan birisi Hadi'dir. Ülkedeki Şii nüfusu temsil eden aşiret ise, Husilerdir. Şii mezhebinin Zeydi kolundan olan Husi aşireti, ismini 2004'te ilk isyanı başlatan Hüseyin Bedrettin El Husi'den²⁸⁴ almaktadır. Husiler, ülkenin 6 bölgeye ayrılmasını öngören anayasa tasarısını kabul etmeyerek; kendilerinin daha iyi temsil edileceğine inandıkları 2 bölgeli geçişi önermişlerdir. 18 Ağustos 2014 tarihinde Husi lider Abdulmelik el-Husi Hadi yönetimini protesto etme çağrısında bulunarak ülkedeki krizi giderek tırmandırmıştır.²⁸⁵ Yemen'de sonu iç çatışmalara evrilecek olan sorunun kaynağının iki tarafı ve sorunun çıkış noktası böyle şekillenmiştir.

Ülke nüfusunun yarısından daha az olan Husiler, Şiiilerin desteğini almaktadır. Buna karşılık, Hadi yönetimi ise, Sünni çoğunluğu arkasına almıştır. Sünnilerin Husi ayaklanmalarına karşı birleştiği önemli bir nokta ise Yemen El Kaidesi'dir. Yemen El Kaidesi, dünyaya adını, Fransa'daki Charlie Hebdo terörist saldırıları ile duyurmuştur. 2015 yılının ilk aylarında, Yemen El Kaidesi'nden bazı örgüt üyelerinin IŞİD'e geçmesine rağmen; Yemen'de hala 1000 örgüt üyesiyle birlikte ciddi bir tehdidi temsil etmektedir. 2015 yılında Husilere yönelik bazı eylemleri IŞİD üstlenmiştir. IŞİD'in Yemen'deki varlığının Husilerin karşısında olduğu bilinmesine rağmen ise, 2015 yılı içerisinde Hadi hükümetinin hedef alındığı 2 saldırı gerçekleştirilmiştir.

Husiler çatışmaların ilerleyen evrelerinde etkinliğini arttırmış ve bu durum Cumhurbaşkanı Hadi'nin Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a kaçmasına neden olmuştur. Hadi, Riyad'da sürgün hükümetini yönetmeye başlamıştır. Bu sonuçtan anlaşılacağı üzere Suudi Arabistan, Yemen'deki iç çatışmalarda Hadi'nin yanında yer almaktadır. Şiiilerin temsilcisi Husileri ise başka bir Şii ülkesi olan İran, açıktan olmasa da desteklemektedir.

²⁸² AL Jazeera Türk, "Irak Savaşı'nın Değerlendirmesi", 30.12.2011, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 21.04.2018, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi>

²⁸³ Chaliand, Blin, a.g.e., s. 275.

²⁸⁴ BBC Türkçe, "6 Soruda Yemen Krizi", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz

²⁸⁵ Ali SEMİN, *Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi*, Bilgesam Analiz Dergisi, No: 1201, 03.04.2015, s. 2.

Suudi Arabistan ve İran'ın bu destekleri mezhep çatısı altında gibi görünse de; Ortadoğu'da bir güç savaşı olarak gerçekleşmektedir. Ancak her iki ülke de çatışmalara desteğini reddetmektedir. Makro anlamda bir güç mücadelesi olarak süren bu durum; mikro anlamda ülkedeki çatışan unsurlara destek vererek çatışmaların devamlılığına neden olmaktadır.

Husilerin artan etkisi üzerine, Hadi yönetimi BM'e yardım çağrısında bulunmuş ve BM çatısı altında; Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Ürdün, Fas ve Sudan'ın da katılımıyla 26 Mart'ta Husilerin hedef alındığı “Kararlılık Fırtınası Operasyonu” adı altında hava saldırıları başlatılmıştır.²⁸⁶ Bu operasyon bağlamında, Husilere mühimmat ve savaşçı desteğinin kesilmesi amacıyla hava sahasının kontrol altına alınmış ve denizden abluka uygulanmıştır. Fakat bu uygulamaların aynı zamanda dış yardımların ve hatta ticari mamullerin Yemen'e ulaşmasını engelleyerek ve sivillerin yaşamını da önemli ölçüde olumsuz etkilediği görülmüştür.²⁸⁷ Çatışmaların ilk 2 yılının ölüm bilançosu ise 12.261'dir.²⁸⁸

4.16. SURIYE

2010 yılının sonlarına doğru kendisini ateşe vererek yakan Muhammed Buazizi'nin isyanıyla başlayan süreç kısa zamanda Arap dünyasında devrimlerin fitilini ateşlemiştir. Tunus'ta ve Mısır'da hızlı bir şekilde iktidarların devrilmesiyle sonuçlanan olayların, diğer ülkelere de sıçraması nedeniyle bir Arap Uyanışı ya da Arap Baharı hareketi doğmuştur. Bu bağlamda, Suriye'de de Mart 2011'de Deraa şehrinde, bazı talepler doğrultusunda gösteriler başlamış, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad bu gösterilerde taleplere cevap vermek yerine, gösterileri sert bir şekilde bastırma yolunu tercih etmiştir. 15 Mart tarihinde ülke çapında büyük gösteriler başlamıştır. 18 Mart günü ise Cuma namazı çıkışı Şam, Halep, Lazkiye, Hama, Humus ve Banyas gibi birçok şehirde Suriye tarihinde son 30 yılın en büyük protestoları yaşanmış ve olaylara müdahale eden polis kuvvetleri tarafından öldürülenler olmuştur.²⁸⁹ Müzakere etmekten, yıkılmaktan ya da yönetimi asgari baskıyla

²⁸⁶ BBC News, “Saudi Arabia Launches Air Strike In Yemen”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-32061632>

²⁸⁷ Mutlu, a.g.m., s. 340.

²⁸⁸ Uppsala Conflict Data Program, *Yemen (North Yemen)*, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, <http://ucdp.uu.se/#country/678>

²⁸⁹ Doğan Şafak POLAT, “Arap Baharı” ve Suriye Savaşı, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Ed.), “Uluslararası Politikada Suriye Krizi”, Beta Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Temmuz 2016, s. 142.

sürdürmekten uzak olan rejim, şiddet uygulamayı seçerek krizi radikalleştirmiştir.²⁹⁰ Bunun üzerine, Suriye'deki olaylar önce daha yaygın gösterilere, oradan çatışmalara ve son olarak da iç savaşa dönüşmüştür.

Suriye'de ayaklanmanın ilk ayları, Hobbescu anlamda bir anarşi dönemi yaratmaktan uzak bir biçimde, bu askeri birliklerin barış içinde yan yana var olduklarını göstermektedir.²⁹¹ Yani 2013 yılına kadar, cemaatler ya da etnik gruplar arasında bir rekabet yerine, 2011 yılında başladığı şekliyle hak talepleri doğrultusunda tek bir hareket olarak devam etmişlerdir. Eylem repertuarı sosyal ağlar sayesinde ulusal düzeyde²⁹² yayılmıştır. Bu sayede, aralarındaki iletişimi kolaylaştırmış, baskıcı rejime karşı kod adlarıyla hareket ederek güvenliklerini sağlamış ve tek bir hareket olarak kalmayı başarmışlardır. Ayrıca ilk zamanlarda, finansman konusunda yeterince sıkıntı çekilmiştir. Bu sıkıntılar çoğu zaman direnişet ket vurmuştur. Finansman sorununu aşmak için zaten bir iç savaş halinde olan ülkede orta ya da küçük işletme sahipleri, dükkanlarını satarak, topladığı adamları silahlandırmıştır.

Suriye'deki bu kriz kısa sürede çözüme ulaşamamış ve zamanla yerel olmaktan çıkıp bölgesel ve küresel aktörler ile terör örgütlerinin de müdahil olduğu bir iç savaş alanına sahne olmuştur. Suriye'de farklı amaçlar doğrultusunda savaşanların olması, ülkedeki durumu daha karmaşık hale getirerek savaşın uzaması sonucunu doğurmuştur. Bu gruplar farklı amaçlar için çatışmaktadırlar. Suriye'de savaşanlar ve amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Esad rejimini korumak için: Suriye Silahlı Kuvvetleri, Hizbullah, İran, Rusya, Şii milisler, NDF (Milli Savunma Kuvvetleri)
- Esad Muhalifleri: ÖSO (Özgür Suriye Ordusu), Ahrar uş-Şam, Şam'ın Fethi Cephesi, ABD, Türkiye, Suudi Arabistan
- İslami Halifelik yanlıları: El Nusra, İslami Cephe, IŞİD
- Kürt Gruplar: YPG (Halkçı Koruma Birlikleri), PYD (Demokratik Birlik Partisi)

Ayrıca Suriye'de yaygın bir şekilde 'homegrown teröristler' yer almaktadır. "Yabancı Savaşı"dan farklı olarak homegrown terörist Avrupa ve ABD vatandaşdır ve

²⁹⁰ Adam BACZKO, Gilles DORRONSORO, Arthur QUESNAY, *Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi*, (Çev.) Ayşe Meral, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2018, s. 30.

²⁹¹ Baczko, Dorransoro, Quesnay, a.g.e., s. 115,

²⁹² Baczko, Dorransoro, Quesnay, a.g.e., s. 89.

Avrupa ya da ABD’de büyüyüp eğitimini bu ülkede tamamlamıştır. Bu nedenle “Kendi Bahçesinde Yetişen Terörist” tanımı²⁹³ ile doğru karşılığını bulmaktadır.

Suriye’de süregelen iç savaşta saldırı maksadıyla düzenlenen hareketlerde tarafların sivil-askeri hedef ayrımı gözetmeden güç²⁹⁴ kullanılmaktadır. Bu bağlamda özellikle Suriyeli hükümetinin kimyasal silahlar kullanması, çok sayıda sivilin ölümüne neden olmuştur. Hükümet güçleri 11 ve 12 Aralık 2016 günleri Doğu Hama’da,²⁹⁵ 30 Mart ve 4 Nisan 2017 tarihinde ise Han Şehrun saldırılarında sarin gazı kullanırken,²⁹⁶ 7 Nisan 2018 tarihinde ise Duma’da klor gazı kullanmıştır.²⁹⁷

2018 yılının ilk çeyreğinde henüz neticelenmeyen Suriye İç Savaşı’nın bilançosu, 2011-2018 yılları arasında yüksek rakamlarla ifade edilmektedir. İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Mart 2018 itibarıyla 106 bini sivil 353 bin kişinin ölümünü belgeledi. Bu sayılara kaybolan ve öldüğü sanılan 56 bin 900 kişi dahil²⁹⁸ değildir. Ayrıca UNHCR’nin 26 Nisan 2018’deki güncellemesiyle 5.652.335 Suriyeli de mülteci konumunda diğer ülkelere sığınmıştır.²⁹⁹

²⁹³ Altınışik, a.g.e., s. 521.

²⁹⁴ Şener ÇELİK, *Suriye İç Savaşı’nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ekim 2014, s. 44.

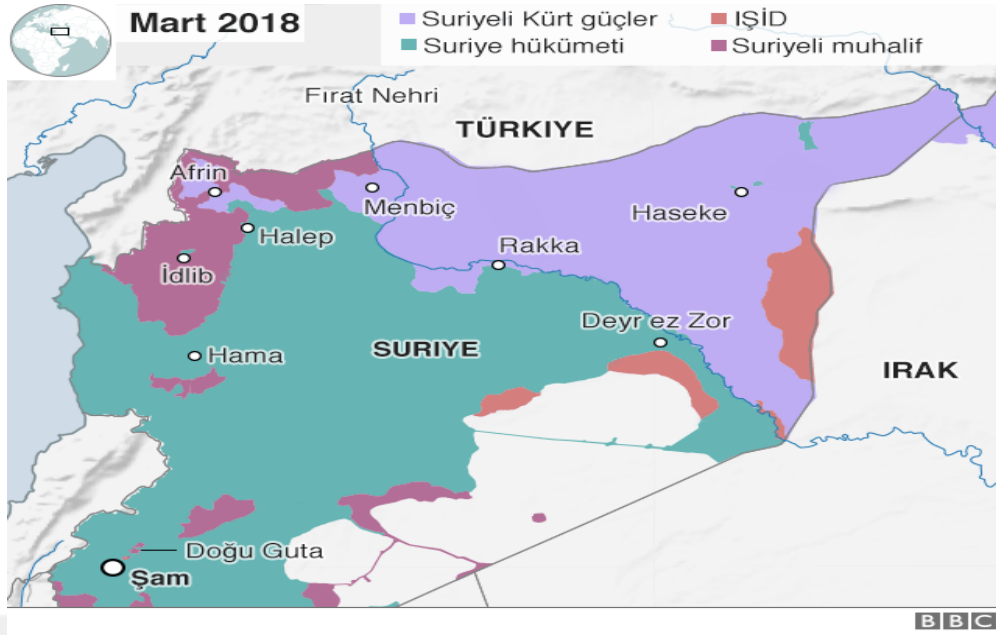
²⁹⁵ Human Rights Watch, “*Syria Events Of 2017*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 29.04.2018, <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>

²⁹⁶ Türkiye Gazetesi, “*Esad Rejimi Han Şeyhun Saldırısından 5 Gün Önce de Sarin Gazı Kullanmış*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 03.05.2018, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/508922.aspx>

²⁹⁷ Deutsche Welle Türkçe, “*Suriye’de Kimyasal Silah Bilmecesi*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 05.05.2018, <http://www.dw.com/tr/suriyede-kimyasal-silah-bilmecesi/a-43366924>

²⁹⁸ BBC Türkçe, “*Grafiklerle: Suriye’de 8. Yılına Giren Savaş*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 05.05.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>

²⁹⁹ UNHCR, “*Syria Regional Refugee Response*”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.05.2018, https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.172369312.224479628.1526055866-114464800.1526055866

Şekil: 4. Mart 2018 itibarıyla Suriye'deki son durum³⁰⁰

4.17. SİBER SALDIRI UYGULAMALARI

Siber alem, çok yönlü bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bu yolla çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi devletler devletlere, devletler örgütlere, örgütler devletlere ve hatta kişiler kişilere ya da devletlere zarar verebilmektedir. Siber saldırının yönünü tespit etmenin zor olduğu gibi, bu saldırı çeşidine karşı koymak da neredeyse imkansızdır. Bu başlık altında siber saldırı uygulama örnekleri kısaca incelenecektir.

Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin Bombalanması: 7 Mayıs 1999 tarihinde, NATO jetleri Belgrad'da bulunan Çin Büyükelçiliği'ni bombaladı. ABD, bunun bir yanlışlık sonucu olduğunu söylese de, saldırının kasıtlı olduğu konusunda ısrar eden Çin Kızıl Korsanlar Birliği, ABD devlet sitelerine saldırılar düzenlemiştir.³⁰¹

World Wide Web War I: 1 Nisan 2001'de, iki Çin jetiyle bir ABD casus uçağının karşı karşıya gelmesi olayıdır. ABD uçağının bölgede radyasyon taraması yaptığının söylendiği sırada, Çin jetlerinden birinin ABD'ye ait WC-135 tipi uçağa 45 metre kadar yaklaşmış ters dönerek uçağın³⁰² üzerinden devam etmiştir. Bu olay sonrasında Çin'in

³⁰⁰ BBC Türkçe, "Grafiklerle: Suriye'de 8. Yılına Giren Savaş", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 05.05.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>

³⁰¹ Steemit Beta, "Chinese Red Hacker Army", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 27.05.2018, <https://steemit.com/hacking/@odinthelibrarian/chinese-red-hacker-army-red-hacker-alliance-honkers-honkers-union-huc>

³⁰² BBC News Türkçe, "Çin Jetleri Bir ABD Askeri Uçağının 'Yolunu Kesti'", Çevrimiçi Kaynak, Erişim: 27.05.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39970910>

80.000'den fazla bilgisayar korsanının savunmaya geçmiştir. The New York Times gazetesi tarafından bu olay "World Wide Web War I" olarak adlandırılmıştır.³⁰³

Titan Rain: 2002 yılından itibaren Çin tarafından Pentagon'a yöneltilen ama aynı zamanda ABD'nin diğer hükümet bakanlıklarına isabet eden, sayıları giderek artan³⁰⁴ saldırılara verilen addır. Bu saldırılarda ABD askeri iletişim ağından 10 terabayt büyüklüğünde bilgi çalınmıştır.

Cast Lead Operasyonu: 19 Aralık 2008 tarihinde İsrail'in Filistin'e yönelik Cast Lead Operasyonu'nu başlatmıştır.³⁰⁵ Bunun ardından, iki taraf arasındaki siber saldırılar hız kazanmıştır. İsrail Savunma Gücü, Hamas TV istasyonu yayınına girerek Hamas liderlerinin öldürüldüğünü gösteren Arapça "Zaman Tükeniyor" başlığı altında çizgi film yayımladı.³⁰⁶ Filistinli korsanlar ise, İsrail'e ait web sitelerine saldırarak, İsrail aleyhtarı ilanlar paylaştı.

Joint Strike Fighter Verilerinin Çalınması: JSF (Joint Strike Fighter), diğer adıyla F-35 savaş uçaklarıdır. F-35 savaş jeti geliştirme programında yer alan fakat ismi verilmeyen Avustralyalı bir firmanın 2016 yılının kasım ayında hacklendiği ortaya çıktı. ABD'li ve Avustralyalı yetkililerin de doğruladığı gelişmenin arkasında Çinli bilgisayar korsanlarının olduğu tahmin ediliyor.³⁰⁷

Ghostnet: 2009 yılında, Kanadalı araştırmacılar, son 10 ay boyunca Ghostnet adını verdikleri geniş ve sürekli bir siber saldırıyı izlediklerini açıkladı. Ghostnet, coğrafi erişim açısından ortaya çıkarılan, 103 ülkede 1.295 bilgisayara sızan, dışişleri bakanlıklarına ve elçiliklere ait bilgisayarları³⁰⁸ hacklemiştir. Saldırıların yönü takip edildiğinde ucu Çin'e kadar ulaşmış ama kesin bir bağlantı kurulamamıştır.

Operation Aurora: Anti-virüs firması McAfee tarafından yayınlanan bilgilere göre, Google, Adobe ve düzinelerce yüksek profilli şirketlerden kaynak kodu almak isteyen bilgisayar korsanları, şifrelemeyi, gizli programlamayı ve Internet Explorer'da

³⁰³ Hasan ÇİFCİ, *Her Yönüyle Siber Savaş*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1. Basım, Ankara, Haziran 2013, s. 164.

³⁰⁴ The Guardian, "Titan-Rain-How Chinese Hackers Targeted Whitehall", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 28.05.2018, <https://www.theguardian.com/technology/2007/sep/04/news.internet>

³⁰⁵ Global Security, "Operation Cast Lead", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 29.05.2018, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/operation-cast-lead.htm>

³⁰⁶ Çİfci, a.g.e., s. 169.

³⁰⁷ THM Haber, "F-35 Savaş Uçağının Hassas Verileri Çinli Korsanlar Tarafından Çalındı", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.05.2018, <https://www.thmhaber.com/f-35-savas-ucagin-in-hassas-verileri-cinli-korsanlar-taraf-inda-calindi-haber-122555>

³⁰⁸ BBC Türkçe, "Cyber Attacks Blamed On China", Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.05.2018, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-21272613>

bilinmeyen bir deliği bir araya getiren benzeri görülmemiş taktikler kullandılar.³⁰⁹ Google ve aralarında ABD’li savunma sanayii yüklenici firmalarının da bulunduğu 20 civarında firmadan çok miktarda kişisel ve kurumsal verinin çalındığı ileri sürülmektedir.³¹⁰ Google, olayın sorumlusu olarak Çin’i göstermiştir.

Mavi Marmara: İsrail 31 Mayıs 2010 tarihinde, abluka altındaki Gazze’ye insani yardım götürülen bir Türk gemisine saldırı düzenlemiştir. Bu olay üzerine saldırıya tepki göstermek için, dünyanın en gelişmiş ağ güvenlik duvarı olarak bilinen Checkpoint Firewall sistemini hedef alan Türk hack grubu; İsrail’in yine aynı güvenlik sistemini kullanan İsrail Kamu Güvenlik Bakanlığı Devlet Sitesine erişimi tamamen keserek kurumu yaklaşık 3 milyon dolar zarara uğrattı.³¹¹

Shady Rat Saldırıları: 2006-2009 yılları arasında gerçekleştirilmiş çok kapsamlı siber saldırılardır. Saldırıların 2 yıldan fazla süre boyunca tespit edilemediği bilinmektedir. Örgütlü bir şekilde saldırdığı anlaşılan hackerların temel hedefleri devletler, örgütler, büyük firmalar, savunma şirketleri ve hatta uluslararası Olimpiyat Komiteleri, ABD, Japonya, Tayvan, Birleşik Krallık, Hindistan, Güney Kore, Vietnam ve Kanada büyük zarara uğrayan devletler arasında yer alıyor.³¹²

Flame: Özellikle İsrail ve İran’ı olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerini etkileyen ve 2012 yılında ortaya çıkan casus yazılımının adıdır. Rus güvenlik şirketi Kaspersky Labs, BBC’ye Flame olarak bilinen kötü amaçlı yazılımın Ağustos 2010’dan beri faaliyet gösterdiğine inandıklarını³¹³ ifade etmiştir. Zararlı yazılım tüm modülleri yüklendiğinde 20 megabayt kadar yer kaplamakta, bilgisayardaki dosyaları ve basılan tuşları belirli sunuculara göndermektedir.³¹⁴

³⁰⁹ Wired, “Google Hack Attack Was Ultra Sophisticated, New Details Show”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 31.05.2018, <https://www.wired.com/2010/01/operation-aurora/>

³¹⁰ Çifci, a.g.e., s. 172.

³¹¹ Milliyet, “Türk Hackerlardan Mavi Marmara İntikamı”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 31.05.2018, <http://www.milliyet.com.tr/turk-hackerlardan-mavi-marmara-intikami-istanbul-yerelhaber-368356/>

³¹² Siber Bülten, “Gelmiş Geçmiş En Geniş Çaplı Siber Saldırı: Shady Rat”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 01.06.2018, <https://siberbulten.com/makale-analiz/gelmis-gecmis-en-genis-capli-siber-saldiri-shady-rat/>

³¹³ BBC News, “Flame: Massive Cyber-Attack Discovered, Researchers Say”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 02.05.2018, <http://www.bbc.com/news/technology-18238326>

³¹⁴ Çifci, a.g.e., s. 181.

SONUÇ

Bu çalışmada, savaşın tarihsel süreç içerisinde dönüşümü detaylıca incelenmiştir. Savaşlar taktik, sınırlar, strateji, yıkıcılık, kullanılan araçlar gibi birçok açıdan evrim geçirmiştir. 3. nesile kadar savaşlar devletlerin tekelinde olmaya devam etmiştir. Devletler savaşları gerçekleştirirken düzenli ordular vasıtasıyla belli hukuki kurallara dayanarak, düşman birlik ve mevzilerini hedef almak suretiyle toprak kazanmayı amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda savaşı her zaman simetrik koşullarda yürütmüştür.

Soğuk Savaş yıllarında sinyallerini veren bir savaş anlayışı olarak asimetrik savaş, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından Körfez Savaşı'nda uygulama alanı bulmuştur. Asimetrik savaşın gündeme gelmesinin nedenleri sayılırken aralarından birkaçının önemi özellikle vurgulanmalıdır. Soğuk Savaş'tan sonra dünyada hegemon güç olarak ayakta kalmayı başaran ABD, savaşın öteki aktörlerine, yani diğer devletlere karşı askeri anlamda önüne geçilemez bir üstünlük kurmuştur. Öncelikle, klasik savaş anlayışıyla ortaya çıkan asimetrik dengede ABD'ye karşı koymak imkansız hale gelmiştir. Bir diğer neden, yine Soğuk Savaş sonrasında rakibi Sovyetler Birliği'nin havlu atmasıyla rakipsiz kalan ABD, Batı blokunun taraftar sayısını arttırmayı hayati önemde bulmamaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Sovyet etkisinde olan ülkelerde ortaya çıkan güç boşluğu sebebiyle yaşanan krizlerin çözümü, ABD için karlı görülmemiştir. Vietnam örneğinin ardından yaşanan iç çatışma ve savaşlara müdahale etmekte dikkatli davranan ABD'nin, 1991 Körfez Savaşı'nda Irak müdahalesi sonrası, Saddam rejimini devirmeden müdahaleyi bitirmiş olması, aslında ABD'nin yeni uluslararası sistemde tek güç olarak kalmasının da rahatlığıyla bir süre yaşanan iç çatışmalara karşı temkinli yaklaşacağına da habercisi olmuştur. Nitekim belirgin örnekler olarak; Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan çatışmalara ve 1994 yılındaki Ruanda Soykırımına gerekli duyarlılığı göstermemiş olması da bunun bir kanıtıdır.

11 Eylül terör saldırılarına kadar dünya üzerinde farklı coğrafyalarda, asimetrik yöntemlerin hakim olduğu bir çok çatışma ve savaş yaşanmıştır. Ancak asimetri kavramı henüz başarının bir meşalesi olarak uluslararası toplum üzerinde rüştünü ispatlayamamıştır. 11 Eylül saldırılarının yarattığı etki ile artık asimetrik savaş dünya kamuoyunda yankılanmaya ve bu yeni anlayışa gereken ilgi verilmeye başlanmıştır. Siber alanda güvenlik artırıcı önlemler; istihbaratın değer kazanması; terör örgütleri ile mücadelede takınılan tavrın sadece askeri olmakla kalmayıp çok çeşitli uzmanlık alanları vasıtasıyla yürütülmesi gibi önlemler önem kazanmıştır.

11 Eylül sonrası dönemde dünya üzerinde yaşanan çatışmalara, yeni savaş anlayışına karşı devletlerin ve devlet organlarının kendilerini ne kadar güncelleyebildiği ve bu yeni anlayışa ne kadar ayak uydurabildiği açısından bakıldığında, devletlerin hala asimetrik savaşın çok yönlülüğüne karşı başarı sağlayamadığı görülmektedir. Devletlerin, çoğu örnek olduğu gibi bu savaşın önlenmesine yönelik hareket etmektense; var olan savaflara gerek açıktan gerekse üstü örtülü bir şekilde destek vererek bu savaflara entegre olduğu görülmektedir. Kısaca, sadece 11 Eylül sonrası dönemde incelendiğinde, Irak'ta 2003 yılında başlayan savaşın resmi olarak bitişinin ilan edilmesinin ardından yaşanan çatışmalarda, savaşta ölenlerden daha fazla insan ölmüştür. Hala istikrarın sağlanmadığı Irak'ta, can kayıplarıyla sonuçlanan eylemler gerçekleşmektedir. Suriye'de 2011'de Arap Baharı'nın rüzgarıyla başlayan iç sorun kısa sürede iç çatışmalara, sonrasında ise bir iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'de o tarihten bu yana, kan hala taze bir şekilde akmaya devam etmektedir. Hükümet yanlısı taraflar, hükümet karşıtı taraflar, terör örgütleri ve özellikle devlet kimliği ile bölgedeki savaşa müdahil olan aktörler bu savaşı klasik tanımından çok uzakta yürütmektedirler. Yemen'de yaşanan iç savaşta da görüldüğü gibi, İran Şiiileri, Suudi Arabistan ise Hadi yönetimini desteklerken, aslında bu iki aktör aralarında mezhep çatışması başlığı altında bir Ortadoğu güç mücadelesi içindedirler. Savaşa yönelik desteklerini açıkça reddetmelerine rağmen, çatışmalara verdikleri örtülü destek ile çatışmaların yaşanma süresini uzatıp yıkıcılığın artmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak devletler, savaş etiğinin yüzyıllar boyunca öğrettiği şekilde, düzenli birlikler halinde yürütüldüğü, cephe gerilerine sığramayan ve yalnızca düşman birlik ve mevzilerinin hedef alındığı şeklini terk etmiştir. Savaşın asimetrik bir şekilde yürütülmesi sürecine destek vererek hala geçerli olan uluslararası savaş hukukuna uygun davranmamaktadırlar. Yeni savaş anlayışıyla, savaş alanlarının henüz yeni olan aktörleri karşısında hukuki olarak varlık sürdürmeleri elbette pek mümkün görünmemektedir. Yaşanan savaşlar sonlu olmamakla beraber; devam eden haliyle dahi, savaşta artık sadece güçlü olanın değil, herkesin zafer kazanabileceğini göstermektedir. Bu 'zafer' ifadesi, elbette klasik tanımın çok uzağındadır. Sonunda bir antlaşmayla bağlanıp savaşan taraflardan birinin açıkça zaferini ilan eden bir savaş yoktur. Zaferin tanımı her durumda farklılık gösterebilmektedir. Ama çoğu örnekte görüldüğü gibi, zaferin şartı yeni savaşlarda belirginleşmeye başlamıştır. Savaşlarda, dış destek yardımıyla askeri zaferden ziyade, uzun süre sürdürülerek edinilen politik kazançlar, zaferin şartı haline gelmiştir.

Çalışmanın son bölümündeki asimetrik savaş uygulamalarından elde edilen bulgulardan yola çıkarak bir çıkarım yapılması ve bu çıkarımda, uygulamaların bir

asimetrik savaş olduğu ile nedenlerini kısaca ifade edilmesi gerekmektedir. Bazı uygulamalar benzer özellik gösterdiğinden ortak olarak ele alınacaktır.

IRA-ETA: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Taraflardan biri devlet mekanizmalarına sahip iken; diğeri bu mekanizmaların dışında düzensiz bir örgütlenme içindedir.
- Terörist eylemler gerçekleştirerek ayrılıkçı bir örgütlenmeye sahiptir.
- Territorial unsurlara sahip bir finans kaynağı yoktur. Yasa-dışı finansmanla varlığını sürdürmektedir.

ÇEÇENİSTAN: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Savaş mekanizmalarında belirgin bir güç orantısızlığı vardır.
- Mevcut güç orantısızlığını dengelemek için zayıf olan taraf düzensiz savaş teknikleriyle düşmanına beklenmedik saldırılar düzenlemektedir.
- Düzenlenen saldırılar, korku yaratma esasına dayalıdır.

VIETNAM: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Taraflar arasındaki savaş mekanizmalarında belirgin bir güç orantısızlığı vardır.
- Mevcut güç orantısızlığıyla mücadele etmek için zayıf olan taraf, savaşın süresini uzatma yoluna giderek bir yıpratma savaşı yürütmüştür.
- İyi örgütlenilmiş bir gerilla yöntemi kullanılmıştır.

İSRAİL-FİLİSTİN: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Sorunların yaşanmaya başladığı tarihten itibaren tarafların uluslararası kamuoyunda gördüğü destek anlamında belirgin bir asimetri vardır.
- Taraflar arasında düzensiz savaş yürütülmektedir.
- Güçlü olan taraf, güçsüz olan taraf üzerinde orantısız güç kullanmaktadır.

CEZAYİR: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Taraflar arasında belirgin bir güç orantısızlığı vardır.
- Zayıf olan taraf mücadelesini gerilla yöntemiyle sürdürmektedir.
- Zayıf olan taraf mücadeleyi askeri anlamda değil; politik anlamda kazanmıştır.

KÜBA: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Taraflar arasında sıcak bir çatışma yaşanmamasına rağmen, mücadele yoğun olarak ekonomik savaş şeklinde vuku bulmuştur.
- Güçlü olan taraf, zayıf olan tarafa karşı vekil savaşçılar eğitip desteklemiştir.

KOLOMBİYA: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Mevcut sorunda gerilla yöntemi kullanılmıştır.
- Gerilla örgütü, finansal kaynağının neredeyse tamamını uyuşturucu ticareti yolu ile sağlamıştır.

NİKARAGUA: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Gerilla yöntemi başta olmak üzere, terör de bir yöntem olarak kullanılmıştır.
- Taraflardan biri dış destekle mücadele etmiştir.

LÜBNAN: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Yaşanan iç savaşta çok sayıda aktör vardır ve bu aktörlerin büyük kısmı devlet-dışı aktörlerdir.
- Terörist eylemler yoğunluktadır.

AFGANİSTAN: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Taraflar arasında belirgin bir güç orantısızlığı mevcuttur.
- Zayıf olan taraf savaşın süresini uzatarak, güçlü olan tarafın politik direncini kırmıştır.

PERU: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Yaşanan olaylarda rol alan devrimci örgüt, halk desteğini yoğun bir şekilde arkasına alarak mücadelesini sürdürmüştür.
- Başarılı olmuş gerilla yöntemlerinin senteziyle yapılmış ve hareket etmiştir.

BOSNA-HERSEK: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Uluslararası örgütlerin ambargo uyguladığı, ancak bu ambargonun tek bir tarafı olumsuz etkilemesi neticesiyle ortaya çıkan belirgin bir güç orantısızlığı vardır.
- Çok sayıda silahlandırılmış milis, çoğu silahsız olan sivillere karşı tek taraflı bir savaş yürütmüştür.

IRAK: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Kullanılan teknoloji ve birlikler açısından taraflar arasında bir güç orantısızlığı mevcuttur.
- Zayıf olan taraf, savaşı bir direniş mücadelesine çevirerek çoğunlukla vur-kaç taktiğı ve terörist saldırılar neticesinde karşı tarafa zararlar vermiştir.

YEMEN: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Temelinde mezhep çatışması bulunan bir iç karışıklıktır.
- Başka devletlerin verdiği yanı sıra, devlet-dışı aktörler de rol oynamaktadır.
- Mevcut iç karışıklığa verilen dış destek sayesinde savaşanların silahlanması kolaylaşmış ve savaşın ömrü uzamıştır.

SURİYE: Bir asimetrik savaş uygulamasıdır. Çünkü:

- Rol oynayan aktörlerin çokluğu hasebiyle, karmaşık yapıda bir iç savaştır.
- Kimyasal silah kullanılmıştır.
- Sivil-asker ayrımı yoktur.

KAYNAKÇA

- Akad, M. T. (2005), “Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları”, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- Akad, M. T. (2011), “20. Yüzyıl Savaşları ve 21. Yüzyılın Başında Yakın Tarihin Savaşlarına Bakış”, Kastaş Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Akad, M. T. (2014), “Askeri Tarihte Stratejik Düşünce”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Akad, M. T. (2015), “Tarihten Bugüne Gayrınizamî Savaş”, Kastaş Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Altınışık, H. (2017), “Küresel Terörizmin Yeni Yüzü: Canlı Bombalar”, Detay Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ocak 2017.
- Armaoğlu, F. (2010), “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi”, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, Ankara.
- Aslan, Y. M. (2008), “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 79.
- Astan, G. (2015), “Gelişen Teknolojiler ve Değişen Muharebe Şartlarında Geleceğin Askerine Yönelik Teknoloji Öngörü Çalışması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Baczko, A., Dorronsoro, G., Quesnay, A. (2018), “Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi”, (Çev.) Ayşe Meral, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Bartol, W. (2001), “Fedailerin Kalesi: Alamut”, Yurt Kitap Yayın, 3. Baskı, Ankara,
- Bekir, E. (2012), “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü, Güvenlik Birimleri Dergisi, 1(1).
- Bıçakçı, S. (2012), “Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO’nun Yeniden Doğuşu”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 9, Sayı: 34.
- Buzan, B. (2008), “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 18.
- Bütün, O. (2002), “Asimetrik Savaşa Hazır Olalım”, Ulusal Strateji Dergisi, Sayı: 23.
- Castro, F. “Küba Halkının Devrim Destanı”, Kızılırmak Yayınevi, Ankara.
- Chaliand, G., Blin, A. (2016), “Terörizmin Tarihi: Antikçağdan İşid’e”, (Çev.) Bülent Tanatar, Nora Kitap, İstanbul.
- Creveld, M. V. (1991), “The Transformation of War”, The Free Press.
- Çağlar, A. (1997), “Terör ve Örgütlenme”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 3.
- Çelik, Ş. (2014), “Suriye İç Savaşı’nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.
- Çifci, H. (2013), “Her Yönüyle Siber Savaş”, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1. Basım, Ankara.

- Doğan, G., Durgun, B. (2012), “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15/1.
- Durak, İ., Sunguroğlu, K., Canbolat, O. (1991), “Kimyasal Savaş Gazları”, Polat Tıp Yayınları, Ankara.
- Eker, S. (2015), “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1.
- Erdinç, A. (2004), “İrak Savaşı”, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Erdoğan, M. (1985), “Spetsnaz: “Sovyetler Birliği Özel Kuvvetleri””, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı: 297.
- Erman, K. (2014), “İspanyol Silahlı Kuvvetleri”, Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.
- Giap, V. N. (2009), “Vietnam Ulusal Kurtuluş Savaşı (Genel Çizgi, Strateji ve Taktik)”, İlkeriş Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Ekim 2009,
- Goltz, T. (2005), “Çeçenistan Günlüğü: Bir Savaş Muhabirinin İzlenimleri”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Gray, C. H. (1997), “Postmodern War: The New Politics of Conflict”, Guilford Press, New York.
- Guevera, E. C. (2008), “Gerilla Savaşı”, Everest Yayınları.
- Gürcan M. (2011), “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”, Bilgesam Yayınları, Cilt:3, Sayı: 5.
- Gürcan, M. (2012), “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri”, Bilgesam Yayınları.
- Gürses, E. (2001), “Ayrılmış Terörün Anatomisi: IRA-ETA-PKK”, Bağlam Yayınları, 2. Basım, Ankara.
- Gürsoy, B. (2004), “Soğuk Savaş Sonrası Çok Yönlü Tehdit Algılamaları: Asimetrik Savaş”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Hammes, T. X. (2006), “The Sling and The Stones: On War In The 21st Century”, Zenith Press.
- Hart, L. B. H. (1973), “Strateji: Dolaylı Tutum”, Genelkurmay Basımevi, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Stratejik Etütler Dairesi Yayınları, Çev: Cemal Enginsoy, No: 8, Ankara.
- Heywood, A. (2013), “Küresel Siyaset”, Çev: Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Heywood, A. (2016), “Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, BB101 Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

- Hirst, D. (2016) “Küçük Devletlerden Sakının. Lübnan: Ortadoğu'nun Savaş Alanı”, Çevirenler: Timur Demirtaş, Ömer Behram Özdemir, Ayşe Selcan Özdemirci, İyidüşün Yayınları, İstanbul.
- İnat, K., Duran, B., Ataman, B. (Ed.), (2016), “Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları”, Nobel Akademik Yayıncılık, 4. Basım, Ankara.
- Kalaycı, H. (2006), “ETA'nın ve Terör Yanlısı Milliyetçiliğin Sonu Mu?”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı: 75, Cilt: 6.
- Karabulut, A. (2014), “Kara Para: Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları ve PKK Terör Örgütü Örneği”, Bilgeoğuz Yayınları, 1. Baskı.
- Kekevi, S., Kılıçoğlu, G. (2016), “Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 3.
- Kızıloğlu, S. (2012), “İsrail Devleti'nin Kuruluşu'na Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1.
- Kıbaroğlu, M. (2002), “11 Eylül'ün Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, Foreign Policy, İstanbul.
- Kor, Z. T. (2006), “Lübnan: İç Savaşların Gölgesinde”, İnsani Yardım Vakfı, 1. Baskı, İstanbul.
- Köse, T. (2006), “SETA Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları”, Seta Vakfı.
- Kumkale, T. (2009), “Asimetrik Savaş”, Eti Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul.
- Kutlu, T. C. (2005), “Çeçen Direniş Tarihi”, Anka Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Levy, J. S., Thompson, W. R. (2010), “Causes of War”, Wiley-Blackwell Press.
- Lind W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, J. W., Wilso, G. I. (1989), “The Changing Face Of War: Into The Fourth Generation, Marine Corps Gazette.
- Malesevic, S. (2008), “The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts”, International Politic Sociology, Cilt: 2, Sayı: 2.
- McCornick, G. H. (1990), “The Shining Path and The Future of Peru”, Rand, National Defense Research Institute.
- Mello, P. A. (2010), “In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War”, European Journal of International Relations, Cilt: 16, Sayı: 2.
- Mutlu, M. (2003), “Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu: Vietnam'dan Körfeze”, Okumuş Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2003
- Münkler, Herfried, (2010), “Yeni Savaşlar”, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Newman, E. (2004), “The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective is Need”, Security Dialogue, Cilt: 35, Sayı: 2.

- Nye, J. (2013), “Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak”, Çev: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ortatatlı, M., Sezigen, S., Ayan, H. A., Balandız, H., Kenar, L. (2015), “Terörizm Kapsamında Kimyasal, Biyolojik, Nükleer ve Radyasyona Bağlı Yaralanmaların Değerlendirilmesi”, Türkiye Klinikleri Adli Tıp Özel Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara.
- Özdemir, Ç., Bozbıyık, A., Hancı, İ. H. (2001), “Kimyasal Silahlar: Etkileri, Korunma Yolları”, Türk Tabipler Birliği Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 8.
- Özdemir, H. (2002), “11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı ya da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1.
- Özkoç, Ö. Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64-3.
- Parker, G. (2014), “Cambridge Savaş Tarihi”, (Çev.) Füsün Tayanç, Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Phelan, P. (2011), “Fourth Generation Warfare and its Challenges for the Military and Society, Defence Studies, Cilt: 11, Sayı: 1.
- Polat, D. Ş. (2016), ““Arap Baharı” ve Suriye Savaşı”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Ed.), “ Uluslararası Politikada Suriye Krizi”, Beta Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- Rice, E. E. (1990), “Wars of The Third Kind: Conflict In Underdeveloped Countries, University of California Press, Los Angeles.
- Sander, O. (2010), “Siyasi Tarih: 1918-1994”, İmge Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Ankara.
- Sander, O. (2013), “Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e”, İmge Kitabevi, 26. Baskı, Ankara.
- Semin, A. (2015), “Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi”, Bilgesam Analiz Dergisi, No: 1201.
- Sençerman, Ö. (2016), “Demokratik Kongo Cumhuriyeti Doğusundaki İç Çatışmalara Çevresel Güvenlik Perspektifinden Bir Bakış”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1.
- Serinken, M., Kutlu, S. S. (2009), “Biyoterörizm ve Şarbon”, Türkiye Acil Tıp Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 4.
- Shakespeare, N. (1991), “Peru: Aydınlık Yol Gerillaları”, (Çev.) Şenay Özdemir, Emre Dilli, Arena Yayıncılık, İstanbul.
- Smith, S. (Ed.), (1994), “Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers, Cambridge University Press, Birinci Basım, New York.
- Stephens, A., Baker, N. (2009), “Savaşı Anlamak: 21. Yüzyıl İçin Strateji”, (Çev.) Süleyman Yazır, Phoenix Yayınevi, Ankara.

- Tarhan, N. (2010), "Asimetrik Savaş: Politik Psikoloji", Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Toft, I. I. (2005), "How The Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict", Cambridge University Press.
- Toptaş E. (2015), "Gerilla Kontrgerilla Savaşı", Kripto Yayınevi, 1 Baskı, Ankara.
- Türkeş, K. T. (2007), "Günümüz Dünyası Savaşlarında Silahlı Kuvvetlerin Devlet Dışı Aktörlerle Birlikte Kullanımı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tzu, S. (2008), "Savaş Sanatı", Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Beşinci Basım.
- Uşaklı, A. B. (2007), "Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Uyanık, Ö. (2014), "Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi", Kaynak Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- Varlık, A. B. (2013), "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", Avrasya Terim Dergisi, Sayı: 1.
- Weber, H. (1991), "Nikaragua Sandinist Devrimi", (Çev.) Oya Nilgün, Belge Yayınları, 1. Baskı.
- Yalçınkaya, H. (2008), "Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı", İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Yıldız, S. Ö. (2017), "Makarenko'nun 'Kara Delik Sendromu' Teorisi ve Terörizmin Finansmanında Sınıraşan Organize Suçlar, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 25.
- Zabcı, F. Ç. (2004), "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler", Tasam Yayınları, Stratejik Rapor No: 56.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, Çevrimiçi Kaynak,
<https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Çevrimiçi Kaynak,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- "103 Sefer Sayılı PanAm Uçağının Bombalanması", Terör Eylemleri, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 25.03.2018, https://rewardsforjustice.net/turkish/pan_am_103.html
- "2004: Madrid Train Attacks", BBC News, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.03.2018, <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-14666717/2004-madrid-train-attacks>
- "6 Soruda Yemen Krizi", BBC Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz
- "A Terrorist Organization As A System: Unleashing Warden's Five Ring Model", Chappel, G. G., Major, J., (04.02.2002), USAF, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 13.11.2017, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a401142.pdf>

- “Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings”, (22.10.2014), The New York Times, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.11.2017, <https://www.nytimes.com/2014/10/23/us/blackwater-verdict.html>
- “Child Soldier Use Aroun The World”, (29.04.2015), CNN, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 08.11.2017, <http://edition.cnn.com/2015/04/29/world/gallery/child-soldier-use/index.html>
- “Chinese Red Hacker Army”, Steemit Beta, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 27.05.2018, <https://steemit.com/hacking/@odinthebibrarian/chinese-red-hacker-army-red-hacker-alliance-honkers-honker-s-union-huc>
- “Cyber Attacks Blamed On China”, BBC Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.05.2018, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-21272613>
- “Çin Jetleri Bir ABD Askeri Uçağının ‘Yolunu Kesti’”, BBC News Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim: 27.05.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39970910>
- “Department of Peace and Conflict Research”, Uppsala Conflict Data Program, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.07.2017, <http://ucdp.uu.se/#/encyclopedia>
- “Domuzlar Körfezi Çıkarması: Mükemmel Fiyasko”, BBC Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 21.03.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110414_bay_of_pigs
- “Esad Rejimi Han Şeyhun Saldırısından 5 Gün Önce de Sarin Gazı Kullanmış”, Türkiye Gazetesi, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 03.05.2018, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/508922.aspx>
- “ETA’dan Silahlı Mücadeleye Veda”, BBC News Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.03.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111020_eta_arms
- “F-35 Savaş Uçağının Hassas Verileri Çinli Korsanlar Tarafından Çalındı”, THM Haber, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.05.2018, <https://www.thmhaber.com/f-35-savas-ucaginin-hassas-verileri-cinli-korsanlar-tarafindan-calindi-haber-122555>
- “Fact Sheet: Children Associated with Armed Groups and Forces Central Africa”, UNICEF, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 07.11.2017, <http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/tekmakale/2016-3/8.pdf>
- “Flame: Massive Cyber-Attack Discovered, Researchers Say”, BBC News, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 02.05.2018, <http://www.bbc.com/news/technology-18238326>
- “Gelmiş Geçmiş En Geniş Çaplı Siber Saldırı: Shady Rat”, Siber Bülten, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 01.06.2018, <https://siberbulten.com/makale-analiz/gelmis-gecmis-en-genis-capli-siber-saldiri-shady-rat/>

- “Google Hack Attack Was Ultra Sophisticated, New Details Show”, Wired, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 31.05.2018, <https://www.wired.com/2010/01/operation-aurora/>
- “Grafiklerle: Suriye’de 8. Yılına Giren Savaş”, BBC Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 05.05.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>
- “Hackers: Outlaws and Angels”, Discovery Channel, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 19.11.2017, <http://www.sadecebelgesel.com/hacker-kanunsuzlar-ve-melekler.html>
- “Hacktivist Nedir?”, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 24.07.2017, <http://hacktivist.nedir.org/>
- “In Defense of New Wars, Stability: International Journal of Security and Development”, Mary Kaldor, 2(1): 4, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.09.2017, <https://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>
- “Irak Savaşı’nın Değerlendirmesi”, Al Jazeera Türk, (30.12.2011), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 21.04.2018, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi>
- “Japonların Kamikaze Efsanesinin Sırrı”, CNN Türk, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 18.03.2018, <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/japonlarin-kamikaze-efsanesinin-sirri?page=11>
- “KBRN Olaylarının Tarihçesi”, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.01.2018, <https://www.afad.gov.tr/tr/23458/KBRN-Olaylarinin-Tarihcesi>
- “Küreselleşme Döneminin Tehditleri ile Mücadele”, Çağrı Erhan, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.10.2017, <http://docplayer.biz.tr/1678779-Kuresellesme-doneminin-tehditleriyle-mucadele.html>
- “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.01.2018, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- “Nuclear Terrorist Threat Bigger You Think”, CNN, (01.04.2016), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 15.01.2018, <http://edition.cnn.com/2016/04/01/opinions/nuclear-terrorism-threat-cirincione/>
- “Operation Cast Lead”, Global Security, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 29.05.2018, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/operation-cast-lead.htm>
- “Peru’da Etnik Terör: Aydınlik Yol Terör Örgütü”, Akar, M., (2013), 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 19.04.2018, <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/07/01/7088/peru-da-etnik-teror-aydinlik-yol-teror-orgutu>
- “Rusya'daki Terör Saldırıların Kronolojisi”, SABAH Gazetesi, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 17.03.2018, https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/rusyadaki_teror_saldirilarinin_kronolojisi

- “Saudi Arabia Launches Air Strike In Yemen”, BBC News, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-32061632>
- “Shining Path”, Encyclopedia Britannica, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.04.2018, <https://www.britannica.com/topic/Shining-Path>
- “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri”, Muzaffer Ercan YILMAZ, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 16.03.2018, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/viewFile/5000170280/5000153706>
- “Sovyetler Afganistan’da Hem Ağır Kayıplar Verdi Hem de İtibar Kaybetti”, Yeni Söz, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.04.2018, <http://www.yenisoz.com.tr/sovyetler-afganistan-da-hem-agir-kayıplar-verdi-hem-de-ıtibar-kaybetti-haber-15071>
- “Statistical Yearbook”, The UN Refugee Agency, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 07.01.2018, <http://www.unhcr.org/search?page=search&skip=0&docid=&tid=49ec6f1727&scid=49aea93a5b&comid=56b07b944>
- “Suriye’de Kimyasal Silah Bilmecesi”, Deutsche Welle Türkçe, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 05.05.2018, <http://www.dw.com/tr/suriyede-kimyasal-silah-bilmecesi/a-43366924>
- “Syria Events of 2017”, Human Rights Watch, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 29.04.2018, <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>
- “Syria Regional Refugee Response”, UNHCR, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.05.2018, https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.172369312.224479628.1526055866-114464800.1526055866
- “Terrorist Financing”, Financial Action Task Force, (29.02.2008), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 18.01.2018, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>
- “The Future of Jihad: What Next for ISIL and AL-Qeada? “, Feakin, T., Wilkinson, B., Australian Strategic Policy Institute, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 09.01.2018, <https://core.ac.uk/download/pdf/30671940.pdf>
- “The Global News Networks and U.S. Policymaking In Defense and Foreign Affairs”, Eytan Gilboa, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 12.12.2017, https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/2002_06_gilboa.pdf
- “The National Security Strategy of The United States of America”, (2002), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 30.10.2017, <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
- “The Sandinista Revolution”, Country Studies, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 06.04.2018, <http://countrystudies.us/nicaragua/14.htm>

“Titan-Rain-How Chinese Hackers Targeted Whitehall”, The Guardian, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 28.05.2018, <https://www.theguardian.com/technology/2007/sep/04/news.internet>

“Türk Hackerlardan Mavi Marmara İntikamı”, Milliyet, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 31.05.2018, <http://www.milliyet.com.tr/turk-hackerlardan-mavi-marmara-intikami-istanbul-yerelhaber-368356/>

“United States Charges 50 Leaders of Narco-Terrorist FARC In Colombia With Supplying More Than Half of The World’s Cocaine”, United States Drug Enforcement Administration, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.03.2018, <https://www.dea.gov/pubs/pressrel/pr032206a.html>

“Yemen (North Yemen)”, Uppsala Conflict Data Program, Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 22.04.2018, <http://ucdp.uu.se/#country/678>

“Yemen’de ABD Gemisi USS Cole Saldırısı”, (12.10.2000), Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 01.11.2017, <https://terortakvimi.wordpress.com/2000/10/12/2000yemende-abd-gemisi-uss-cole-saldirisi/>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Onur EKİNCİ

Doğum Yeri ve Yılı : Kayseri, 1989

Yabancı Dili : İngilizce, İtalyanca

E-posta : onekinci@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Anabilim Dalı

©2018-Onur EKINCI